श्री बुद्धि-वृद्धि कर्पूर ग्रंथमाळा मणको २६ मा

શ્રાવકયોગ્ય આચાર-વિચારાદિ સંગ્રહ

અનેક બુકોમાંથી સારભાર વસ્તુ એકત્ર કરીને
તૈયાર કરાવનાર

સદ્દગત મુનિરાજ શ્રી કર્પૂરવિજયજી

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર
શા કુંવરજી આણંદજી
ભાવનગર

શ્રી મોરબીનિવાસી સંઘવી હીરચંદ સુંદરજી
તરફથી મળેલી આર્થિક સહાયથી

વીર સંવત ૨૪૬૪] [વિક્રમ સંવત ૧૯૯૪

કિંમત અમૂલ્ય

ભાવનગર—આનંદ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ

અનુક્રમણિકા

અધ્યાત્માનુરાગી મુનિશ્રી કર્પૂરવિજયજી મહારાજ

નિવેદન

આ સ ગ્રહ છપાવવાનુ સદ્ગત મુનિરાજ શ્રી કર્પૂરવિજયજીની હયાતિમા શરૂ કરેલુ અને તેમની સૂચના અનુસાર જ જુદી જુદી બુકોમાથી રસમય ચૂ ટણી કરીને આ બુકમા દાખલ કરેલ છે તેમાના કેટલાક લેખ તો સદ્ગુણાનુરાગીનાજ લખેલા છે સ ગ્રહ બહુ ઉપયોગી થયેલ છે, વાચનાર શ્રાવકના હૃદયને આર્દ્ર બનાવે તેવો છે અને આ સ ગ્રહ મહારાજશ્રીની સુ દર વૃત્તિનુ દિગ્દર્શન કરાવે તેવો છે તેમા તેમનુ અ ત કરણ જ ચિતરેલુ છે,

આ બુક છપાવવામા શ્રી મોરબીનિવાસી સ ઘવી કીરચ દ સુ દરજી તરફથી તેમના સદ્ગત પુત્ર પાનાચ દના શ્રેયાર્થે મહારાજશ્રીના ઉપદેશથી જ રૂા ૨૫૦) ની રકમ મળી છે ભાઈ પાનાચ દનુ ટૂ કુ જીવનચરિત્ર તેના ફોટા સાથે આપવામા આવ્યુ છે એ ચરિત્ર વાચતા પણ કેટલીક શુભ અસર જાગૃત થાય તેમ છે

શ્રીમ ત ગૃહસ્થોએ આવા ઉપયોગી ગ્ર થપ્રકાશનમા પોતાના દ્રવ્યનો સદુપયોગ કરવો ઘટે છે જ્ઞાન–દાનના લાભની સીમા નથી સદ્ગુણાનુરાગી મુનિરાજ ગત વર્ષના આસો વદિ ૮ મે સ્વર્ગવાસી થયા છે તેમનો ફોટો પણ આ બુકમા આપવામા આવેલ છે તેમના અનુકરણીય ચરિત્રને જાણવા માટે શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશના કાર્તિક ને માગશર માસના અ કો વાચવા ભલામણ છે

પોસ શુદિ ૨
સ ૧૯૯૪

કુ વરજી આણ દજી
ભાવનગર

શ્રીયુત પાનાચંદભાઈનું જીવનવૃતાંત

મોરબીના શ્રી તપગચ્છ જૈનસઘમા દશાશ્રીમાળી જ્ઞાતિમા સઘવીકુટુબમા થઇ ગયેલા સઘવી સુદરજી ઓધવજી શ્રીયુત્ પાનાચદભાઇના પિતામહ (દાદા) થાય સુદરજી સઘવી મોરબી તપગચ્છ સઘમા અગ્રગણ્ય ગૃહસ્થ હતા માત્ર ત્રીશ હજારનુ તેમને પરિગ્રહપરિમાણ હતુ તેઓશ્રીના આ નિયમથી પોતાના દ્રવ્યનો અનેક સન્માર્ગે વ્યય થઇ શકયો હતો

સુદરજી સઘવીને ત્રણ પુત્રો હતા વખતચદભાઇ, કીરચદભાઇ અને કાનજીભાઈ કીરચદભાઇ તે શ્રીયુત્ પાનાચદભાઇના પિતા તેમની ધર્મપત્નીનુ નામ રળીયાતબાઇ હતુ આ દપતીને ત્યા સવત ૧૯૨૭ ના ચૈત્ર સુદિ ૧૩ ના દિવસે શ્રીયુત્ પાનાચદભાઇનો જન્મ થયો હતો

શ્રીયુત્ કીરચદ સઘવી સરળ, ધર્મશ્રદ્ધાળુ અને સારી આસ્થાવાળા તથા ભદ્રક પરિણામી અને સસ્કારી હતા તેમનો એ વારસો શ્રીયુત્ પાનાચદભાઇમા ઊતર્યો હતો પાનાચદભાઇના મોટા ભાઈ લાલચદભાઇ તથા નાના ભાઇ ગણિભાઇ હતા

પાનાચદભાઈની પત્નીનુ નામ ઝબકબાઈ હતુ ઝબકબાઇ એટલે સઘવીકુટુબમા કે મોરબીના આખા સઘમા જાણે સાક્ષાત્ દેવીનો જ અવતાર ધર્મનો રગ તેમના દિલમા રગેરગ વ્યાપેલો હતો સાધર્મિકવાત્સલ્યનો ગુણ તેમનામા ખાસ આકર્ષક હતો શાસ્ત્રમા ગૃહસ્થના "અભગ" દ્વાર કહ્યા છે, તેથી કોઈ પણ અતિથિનો યોગ્યતા પ્રમાણે યથાશક્તિ

સઘવી પાનાચદ કીરચદભાઈ

જન્મ	મરણ
સ ૧૯૨૭, ચૈત્ર શુદિ ૧૩	સ ૧૯૯૨ ના મહા વદિ ૫

કાર કરવો જ જોઇએ. એ પ્રથા જૈન કુટુબમા ચાલુ જેવી જ છતા કોઇ કોઈ વ્યક્તિમા આ ગુણુ જ્યારે જોવામા આવે ઝબકબાઇ તેમાના એક હતા

કોઇ પણ સાધર્મિક બધુને જુએ કે ઝબકબાઈ હર્ષઘેલા ઈ જાય તેમના હૃદયમા હર્ષ ન માય બહારગામથી ગમે આવે પરતુ ઝબકબાઇ સત્કાર કર્યા વિના ન જ રહે દહેરા ાર દર્શને જાય ત્યારે પૂજારીને પણ પૂછે કે 'ભાઈ! કોઇ યાત્રાળુ કે ાધર્મિક ભાઇ ગામમા આવ્યા છે ?' કોઇ આવેલ હોય તો પોતે નતે જઇ આમત્રણ કરી આવે ત્યારે જ તેમના ચિત્તને શાતિ થાય અને સારી રીતે ભક્તિ કરીને અત પ્રમોદ ધારણ કરી રાજી રાજી થાય આવા ધર્મનિષ્ઠ સુપત્નીના યોગે પાનાચદભાઈની ધાર્મિક પ્રવૃતિ વિશેષ દૃઢ બની પુન્યવત પુરુષોને પોતાના પુન્યાનુબધી પુન્યના યોગે બધી બાજુથી અનુકૂળ સાધનો જ સાપડે છે કે જેથી પુણ્ય ભોગવતા ભોગ વતા પણ તે અનુકૂળ સાધનોદ્વારા બીજુ નવુ પુન્ય ઉપાર્જન કરી શકે છે ઝબકબાઇ સાથેના લગ્નસબધથી શ્રીયુત પાનાચદભાઇને પણ તેમજ થવા પામ્યુ હતુ કે જેથી તે યુગલ યથાશક્તિ વ્રત, નિયમ આદિ ધર્મકૃત્યો કરી પોતાનુ જીવન કૃતાર્થ કરતુ હતુ ઝબકબાઈનુ સવત ૧૯૭૮ ની સાલમા અવસાન થયુ

ધાર્મિક, સસ્કારી, પ્રતિષ્ઠિત અને ખાનદાન કુટુબમા શ્રીયુત પાનાચદભાઇનો જન્મ થયેલો અને તેમા ય વળી ધર્મપત્ની પણ અનુકૂળ મળેલી, તેવી પ્રાપ્તિના પરિણામે તેઓશ્રી

સારા સસ્કાર અને ધાર્મિકતાનો વારસો સારી રીતે પામ્યા હતા તેઓશ્રીએ પોતાના જીવનમા અનેક સુકૃત્યો કરી પોતાનુ જીવન કૃતાર્થ કર્યું હતુ

જામનગર તાબે આમરણના દેરાસરના તથા મોરબીની આસપાસ આવેલ ટકારા તથા વવાણીયાના દેરાસરના જીર્ણોદ્ધારમા તેઓશ્રીએ સારો ફાળો આપી પોતાની જ કારકીર્દીમા જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો મોરબીમા શ્રી અમૃતવિજયજી મહારાજની સ્થૂભ પણ રૂા ૮૦૦) ખર્ચી તેમણે બધાવી

કચ્છ–ભદ્રેશ્વરની યાત્રા કરીને આવતા સઘવી નગીનદાસ કરમચદે કાઢેલ છ–રી પાળતા સઘને મોરબીમા ત્રણ દિવસ રોકી ઘણી જ સારી રીતે સઘભક્તિનો લાભ મેળવ્યો હતો અને પોતાના તરફથી તે દિવસે સ્વામીવાત્સલ્ય પણ કર્યું હતુ

શેઠ માણેકલાલભાઈ મનસુખભાઇએ કાઢેલ સિદ્ધગિરિના છરી પાળતા સઘને વીરપુર મુકામે તેઓશ્રી તરફથી જમણ અપાયુ હતુ

વાગડમા આવેલ કટારીયા તીર્થમા દર સાલ માઘ શુદિ ૫ ધ્વજદડારોપણનો દિવસ હોઇ તે વખતે ત્યા મેળો ભરાય છે, અને લગભગ અઢી કે ત્રણ હજાર માણસો તે વખતે ત્યા એકત્ર થાય છે તે દિવસે સ ૧૯૮૦ ની સાલથી સ ૧૯૯૨ ની સાલ સુધી શ્રીયુત પાનાચદ ભાઈએ સ્વામીવાત્સલ્ય કરાવ્યુ હતુ અને બને ત્યા સુધી તે દિવસ પોતે ત્યા જઇ એ સેવાનો લાભ જાતે ઉઠાવતા હતા તે તીર્થ સ્થળે પોતાની ધર્મપત્નીના સ્મરણાર્થે યાત્રાળુઓને ઉતરવાની એક ઓરડી પણ બધાવી આપી હતી

પ્રભુપૂજાના તેઓ પરમ રાગી હતા શીયાળાની ઋતુમા ગમે તેવી ઠંડી હોય કે ચોમાસામા મુસળધાર વરસાદ વરસતો હોય તો પણ પાનાચદભાઇને પ્રભુની પૂજા કર્યા વિના દાતણ ન કરવાની અડગ ટેવ હતી તેઓ પૂજા બહુ જ શાન્તિપૂર્વક કરતા કેસર, બરાસ, સુખડ, ધૂપ, અગલુહણા વિગેરે પોતાના જ રાખતા પ્રભુપૂજામા પુષ્પો રોજ નિયમિત મગાવતા હતા તેમને પર્વતિથિએ તો ઉપવાસ જ હોય કલ્પસૂત્ર ૨૧ વખત સાભળવાની તેમણે ટેક રાખેલી અને તેથી પર્યુષણમા વ્યાખ્યાન વખતે સૌની પહેલા હાજર થઇ જઇ અક્ષરશ તેઓ શ્રવણ કરતા, પરતુ ૨૧ વખત સાભળવાની તેમની કામના કુદરતે પૂર્ણ થવા ન દીધી અને ૯ વખત સાભળ્યા બાદ તેમનો દેહોત્સર્ગ થયો

વીતરાગના વચનો ઉપર તેમની દ્રઢ પ્રતીતિ હતી તેઓ ઘણી વખત કહેતા કે 'સિદ્ધાતોનો હુ એવો કઇ પૂરેપૂરો જાણકાર નથી, પરતુ વીતરાગના વચનોનુ કોઇ કાળે પણ મારાથી ઉલ્લઘન ન થય તેટલા માટે તેવી પ્રવૃત્તિઓથી હુ બહુ જ સાવચેત રહુ છુ '

કદમૂળ વિગેરે અભક્ષ્ય વસ્તુઓનો તેમને સર્વથા ત્યાગ હતો મોરબીમા બહારગામથી કોઇ ટીપ કરવા આવે તો તે ટીપમા પાનાચદભાઇનો ફાળો બીજા કરતા વિશેષ પ્રમાણમા જ હોય તેમની પાસે આવેલુ કોઇ નિરાશ થઇને તો પાછુ જાય જ નહિ ગામમા કે આસપાસના ગામડામા કોઇ સાધર્મિક બન્ધુને દુખી હાલતમા જુએ કે સાભળે તો ખાનગી રીતે તેને મદદ આપવાનુ તેઓશ્રી ચૂકતા નહિ દુખીને જોઇ

તેનુ હૃદય બહુ જ દ્રવિત થનુ નમ્રતાનો ગુણ તેમનામા સારામા સારો હતો કોઇ સામાન્ય માણસ પણ તેમને મળે તો તેને પણ 'જય જય'પૂર્વક તેઓ બોલાવતા કેળવણી તરફ તેમને બહુ જ પ્રેમ હતો તેમનુ મરણ પણ બહુ જ સમાધિપૂર્વક થયુ હતુ મૃત્યુકાળના ત્રણ ચાર કલાક પહેલા તેમના સર્વ કુટુબીવર્ગને બોલાવી તેમને મિચ્છામિ દુક્કડ દઇ ચાર શરણ અગીકાર કરી, 'એક અરિહત, એક અરિહત'ના શબ્દોચ્ચારપૂર્વક સવત ૧૯૯૨ ના મહા વદિ ૫ મે ૬૫ વર્ષની વયે પોતાના દેહનો ત્યાગ કર્યો તેઓશ્રીને હરખચદભાઇ તથા કાન્તિલાલભાઇ નામના બે પુત્રો છે આવા ધર્મપ્રેમી આત્માના મૃત્યુ પાછળ તેમના કુટુબી જનોએ રોવા-કૂટવાનુ બધ રાખ્યુ અને સદ્ગતના આત્માની શાતિઅર્થે આઠ દિવસ સુધી દેરાસરમા આગી, રોશની, પ્રભાવના તથા પૂજા બહુ જ ધામધુમપૂર્વક ભણાવી તેમના મૃત્યુથી તેમના કુટુબમા અને મોરબી તપગચ્છ સઘમા તથા દશાશ્રીમાળી જ્ઞાતિમા એક ઉદાર અગ્રગણ્ય ગૃહસ્થના ભારે ખોટ પડી છે,

સઘવી મોહનલાલ લાલચદ

શ્રાવક યોગ્ય આચારવિચારાદિ સંગ્રહ

૧ નવપદસ્વરૂપ

જિન અને જૈન શબ્દની સાચી સમજ

" રાગ-દ્વેષ રહિત સમભાવથી જ ગમે તે ભવ્યાત્મા ગમે ત્યાંથી આ ભવસમુદ્રને તરી શકે છે " રાગ, દ્વેષ અને મોહાદિ (અંતરના) મહાવિકારોને વારનાર, અંતરના સઘળા દોષોને દૂર કરનાર અને અંતરમાં છૂપા રહેનારા કટ્ટા દુશ્મનોને જીતી લેનારને જ જિન કહેવાય છે. સકળ દોષ રહિત જિન ભગવાને ભાખેલો ધર્મ જૈનધર્મ કહેવાય છે. એ ઉપરથી સહેજે સમજી શકાશે કે જૈન ધર્મ કોઈ અમુક જાતિ કે કોમનો નથી પણ જે કોઇ ઉપર જણાવેલા સકળ દોષ-વિકાર વગરના જિનોએ કહેલા શુદ્ધ નિર્દોષ ધર્મને અથવા ધર્મના ફરમાનને અનુસરે છે તે સઘળાનો એ ધર્મ હોઇ શકે છે એટલે કે જૈન ધર્મને વિશાળ દૃષ્ટિથી તપાસવામાં આવે તો તે આખી આલમનો ધર્મ જણાય છે એવો એ જૈન ધર્મ દરિયા જેવો ઊંડો અને ઉદાર [વિશાળ] છે ફક્ત નિષ્પક્ષપાતપણે તેના તત્ત્વ તપાસવાથી તેની ખાત્રી થઇ શકે છે. પરમાર્થદર્શીને અમુક નામ સાથે વત હોતો નથી દેવ ગુરુ અને ધર્મના નામ ગમે તે હોય પણ જો પરમાર્થમાં તફાવત ન હોય તો પછી તેનો સ્વીકાર કરી લેવામાં કશો વાંધો આવતો જ નથી એક જ વસ્તુના જુદા જુદા નામ હોઇ શકે છે તેમ છતાં તેમાં પરમાર્થ એક સરખો હોવાથી સમજુ માણસ તેમાં ઝગડો કરતા નથી.

સમદષ્ટિથી બધા નામને સાચા માને છે તેવી જ રીતે પરમાર્થ-દષ્ટિથી શુદ્ધ નિર્દોષ દેવને જિન, અરિહંત, વીતરાગ, પરમાત્મા, તીર્થંકર, શિવ શંકર, શંભુ સ્વયંભૂ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ રામ, મહેશ યા મહાદેવાદિક ગમે તે નામથી બોલાવવામાં આવે તો પણ તે સાર્થક જ હોવાથી સમજુ માણસો સ્વીકારી જ લે છે એવી જ રીતે ગુરુના અને ધર્મના જુદા જુદા નામ ગમે તે હો પણ તેની સાથે પરમાર્થદષ્ટિ જીવોને કશો ઝઘડો હોતો નથી; કેમ કે તેઓ તેમા સીધો જ વિચાર કરે છે કેવળ શબ્દભેદ સાંભળીને તેની સાથે ઝઘડો કરી બેસતા નથી શબ્દભેદથી અર્થભેદ સમજી નહિ લેતા, અર્થની એકતા નિષ્પક્ષપાતપણે વિચારી, તેનુ ઝટ સમાધાન કરી લે છે આવી સમદષ્ટિ, પૂર્વોક્ત જિનના ખરા અનુયાયી જૈનોમા હોઇ શકે છે, તેથી જ તે સ્યાદ્વાદી, અનેકાંતવાદી અથવા યથાર્થવાદી કહેવાય છે અને તે સત્ય છે તત્ત્વદષ્ટિથી કે ઉદાર-વિશાળ સમદષ્ટિથી વિચારી શકાય તો સકળ રાગાદિ દોષ રહિત વીતરાગ દેવે કહેલો-સમજાવેલો શુદ્ધ અહિંસા [દયા], સંયમ [ચારિત્ર] અને ઇચ્છાનિરોધરૂપ તપ લક્ષણ ધર્મ જ ખરેખર દરેક ભવ્ય આ માને માટે સ્વાભાવિક ધર્મ છે અને એ જ સત્ય સનાતન ધર્મદ્વારા ખરુ-વાસ્તવિક સુખ પ્રાપ્ત થઇ શકે છે એ પવિત્ર ધર્મમા જેનુ ચિત્ત વર્ત્યા કરે છે તેને ઇન્દ્રાદિક દેવો પણ નમસ્કાર કરે છે, આમ હોવાથી સત્ય નિર્દોષ સનાતન ધર્મને સ્વબુદ્ધિબળથી સારી રીતે સમજી ભવ્યાત્માઓએ સર્વ પ્રકારનો પ્રમાદ તજીને તેનો અવશ્ય આદર કરવો ઘટે છે પ્રથમ અજ્ઞાનવશ આદરેલા અસત્ ધર્મ ઉપર મિથ્યા મમત્વ રાખવો ઘટતો નથી. ભાગ્યયોગે સત્ય વસ્તુધર્મની પિછાણ થયાનુ એ જ ફળ છે અને દશ દષ્ટાંતે દુર્લભ માનવભવ પામ્યાની ખરી કિંમત પણ એથી જ છે

મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે ઉત્તમ આલંબન

' ખરુ સ્થિર શાશ્વત સુખ ક્યાં છે ? અને તે કેવી રીતે પ્રાપ્ત થઇ શકે ? " સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી તીર્થંકર ભગવાન ભવ્ય જનોના એકાન્ત હિતને માટે કહે છે કે-ખરુ સ્થિર અને શાશ્વત સુખ કેવળ મોક્ષમા જ છે-બીજે ક્યાં ય નથી સકળ કર્મમળનો સર્વથા ક્ષય થવાથી જ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે તે કર્મમળનો ક્ષય કરવા સમ્યગ્ દર્શન (સમ્યક્ત્વ), જ્ઞાન અને ચારિત્રરૂપ રત્નત્રયી જ અમોઘ ઉપાય છે, એમ શ્રી તીર્થંકર ગણધરાદિક જ્ઞાની પુરુષો જણાવે છે અનાદિ મિથ્યાત્વ અને કષાયને ટાળવાથી શ્રી સર્વજ્ઞ દેવે કહેલા તત્ત્વવચનો ઉપર જે યથાર્થ શ્રદ્ધા ઉપજે છે તે સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે શ્રી સર્વજ્ઞકથિત સૂક્ષ્મ તત્ત્વનો જે વડે યથાર્થ બોધ થવા પામે છે તે જ્ઞાન કહેવાય છે અને શ્રી સર્વજ્ઞ ભગવાને બતાવેલા ઉત્તમ વ્રત-નિયમોને આદરી તેને પ્રમાદ રહિત પાળતા રહી, નિજ ગુણમા સ્થિરતા પામવી તે ચારિત્ર કહેવાય છે ઉક્ત સમ્યક્ દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રને જ્ઞાની પુરુષો રત્નત્રયી કહીને ઓળખાવે છે આ પવિત્ર રત્નત્રયી વગર કદાપિ કોઇનો ક્યારે પણ સર્વ કર્મનો ક્ષય થવારૂપ મોક્ષ થઇ શકતો નથી, તેથી જ રત્નત્રયીની સાધના-આરાધના મોક્ષસુખ પ્રાપ્ત કરવા માટે કરવી તે દરેક સ્થિર અને શાશ્વત સુખના અર્થી જનને માટે ઉચિત છે

ભાવ સહિત કરવામા આવતી સઘળી ધર્મસાધના સફળ થઇ શકે છે દાન, શીલ અને તપ વગેરે ભાવ સહિત કરાય તો જ તે લેખે થાય છે એ ભાવ મનને આધીન છે અને ઉત્તમ આલંબન વગર ચચળ મન સ્થિર રહી શકતુ નથી જો કે જ્ઞાની પુરુષોએ તેને માટે અનેક આલંબન કહ્યા છે, પરતુ તે સૌમા નવપદનુ આલંબન મુખ્ય અને ઉત્તમ છે

નવપદનું સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ

૧ અરિહંત, ૨ સિદ્ધ, ૩ આચાર્ય, ૪ ઉપાધ્યાય, ૫ સકળ સાધુ, ૬ દર્શન, ૭ જ્ઞાન, ૮ ચારિત્ર અને ૯ તપ એ નવપદ અથવા સિદ્ધચક્રના નામથી ઓળખાય છે ઉક્ત નવપદના ગુણ-ગ્રામ કરવાવડે નિજગુણ શુદ્ધિ કરી લેવી ઉચિત છે, તેથી ઉક્ત નવપદના ગુણોનું પ્રથમ સંક્ષેપથી વર્ણન કરીએ છીએ

૧ રાગદ્વેષ અને મોહાદિક અંતરંગ શત્રુસમૂહને સર્વથા જીતી લઇ, સકળ અતિશય સહિત સમવસરણમાં બિરાજી, ભવ્ય જનોને અશ્રાંતપણે અમૃતસમાન ધર્મ દેશના આપી, જે ઉદ્ધરે છે તે અરિહંત વીતરાગ પરમાત્મા કહેવાય છે

૨ સકળ કર્મનો સર્વથા ક્ષય કરી જે અનંત જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર અને વીર્યસંપન્ન થઇ, અજ, અવિનાશી અરૂપી, અવ્યાબાધ અને અગુરુલઘુ એવું મોક્ષ મહાપદ પ્રાપ્ત કરે છે તે સઘળા સિદ્ધ ભગવાન તરીકે ઓળખાય છે

૩ શ્રી અરિહંત પરમાત્માએ ઉપદેશેલા ઉત્તમ (જ્ઞાનાચારાદિ) આચારવિચારને જે જાતે સેવન કરે છે-પાળે છે અને અન્ય યોગ્ય જનોને એ ઉત્તમ આચાર સમજાવી પળાવે છે તે બ્રહ્મચર્યાદિક ૩૬ ગુણોવડે અલંકૃત ભાવ આચાર્ય કહેવાય છે તીર્થંકર દેવના અભાવમાં શાસનની રક્ષા આવા આચાર્ય મહારાજા કરી શકે છે

૪ જેઓ સર્વજ્ઞ-દેશિત શાસ્ત્રોનું રહસ્ય સારી રીતે સમજી લઇ, સાધુ સમુદાયને ભણાવે છે અને જડ જેવા શિષ્યને પણ સુવિનીત ને વિચક્ષણ બનાવે છે, વળી જે ગચ્છની સારી રીતે સંભાળ રાખે છે અને મૂળગુણ [મહાવ્રત] ને તેમ જ તેને પુષ્ટિકારક ઉત્તરગુણને સાવધાનપણે સદા પાળતા રહે છે એવા યુવરાજ તુલ્ય પાઠક, વાચક યા ઉપાધ્યાયના નામથી ઓળખાય છે

૫ જેઓ આ અસાર સંસારનું સ્વરૂપ યથાર્થ ઓળખી, તેથી વિરક્ત બની, સદ્ગુરુ સંગે ઉત્તમ રત્નત્રયીનું સફળ પ્રમાદ રહિત સેવન-આરાધન કરે છે અને અન્ય ભવ્યાત્માઓને આત્મસાધનમાં સહાય આપવા જે સદાય ઉજમાળ રહે છે તે સંત સાધુ નિર્ગ્રંથ, મુનિ યા મુમુક્ષુ કહેવાય છે

૬ અનાદિ મિથ્યાત્વ યા કુવાસના અને અનંતાનુબંધી કષાયને ટાળવાથી, સુવાસના અને શાન્તિયોગે જે તત્ત્વપ્રતીતિ-રૂપ નિર્મળ ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત થઈ શકે છે તેને જ્ઞાની પુરુષો સમ્યગ્દર્શન, સુશ્રદ્ધાન યા સમકિત કહે છે

૭ જેના પ્રકાશવડે અનાદિ અજ્ઞાન અંધકાર ટળે છે અને સર્વજ્ઞકથિત તત્ત્વો સારી રીતે સમજી શકાય છે અને અન્યને સમજાવી શકાય છે તેનું નામ તત્ત્વજ્ઞાન છે સૂર્ય, ચંદ્ર અને દીપકની પેરે તત્ત્વજ્ઞાન જગતને અત્યંત ઉપકારી છે

૮ વિષય, કષાય અને મન વચન, કાયાને કાબૂમાં રાખે અને ડહાપણથી જે દયા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અસંગતાદિ ઉત્તમ ગુણોનો અભ્યાસ કરવામાં આવે તેને જ્ઞાની પુરુષો સંયમ યા ચારિત્ર કહે છે તેથી સ્વરૂપ-સ્થિરતા થવા પામે છે

૯ જેમ અગ્નિના તીવ્ર તાપયોગે સુવર્ણની શુદ્ધિ કરવામાં આવે છે તેમ જે બાહ્ય તથા અભ્યંતર સાધનજોગે અનાદિ કર્મમળનો ક્ષય કરી, આત્માની શુદ્ધિ કરવામાં આવે છે તેને જ્ઞાની પુરુષો નિર્જરાકારી તપ કહીને બોલાવે છે

ઉક્ત નવપદમાં પ્રથમના પાંચ પદ ધર્મી છે અને પાછળના ચાર પદ ધર્મરૂપ છે એ ચારે પદનું યથાવિધિ સેવન-આરાધન કરવાથીજ અરિહંતાદિક ઉત્તમ પદવી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે તેથી દરેક ભવ્યાત્માએ ઉક્ત દર્શન, જ્ઞાન ચારિત્ર અને તપરૂપ પવિત્ર ધર્મનું શુદ્ધ પ્રેમથી સેવન કરવું જોઈએ પ્રમા-

દાવરણ તજવાથી પવિત્ર ધર્મ પ્રત્યે પ્રેમોલ્લાસ પ્રગટે છે શ્રી અરિહંતાદિક પાચ પદો, પવિત્ર ધર્મના પ્રભાવથી અનુક્રમે ભવ્યજનોને શુદ્ધમાર્ગદેશકપણાથી, અવિનાશીપણાથી, શુદ્ધ આચારવિચાર પાળવા-પળાવવાથી, ઉત્તમ વિનય શિખવવાથી અન્ય યોગ્ય જનોને યથોચિત સહાય યા આલબન આપવાથી ત્રિભુવનવાસી જનોને પૂજા-સત્કાર યોગ્ય થાય છે તેવા પવિત્ર આત્માઓનુ તન્મયપણે આલબન લેવાથી, તેમની સેવાભક્તિ કરવાથી તેમના ઉત્તમ ગુણોનુ એકાગ્રતાવડે ચિન્તવન (ધ્યાન) કરવાથી આપણે પણ યોગ્ય અધિકાર પ્રાપ્ત કરી તેમના જેવા જ પવિત્ર બનતા જઇએ છીએ અને અનુક્રમે સકળ કર્મ-આવરણ દૂર કરીને, અદર ઢકાઇ રહેલુ આપણુ અનાદિ આત્મસ્વરૂપ સાક્ષાત્ પ્રગટ કરી શકીએ છીએ

પ્રમાદનુ સક્ષેપથી સ્વરૂપ

આવા અમૂલ્ય આત્મસાક્ષાત્કાર કરવામા અતરાય કરનાર અને આપણુને અવળે માર્ગે દોરી જનાર પ્રસિદ્ધ 'પ્રમાદ' શત્રુ છે તેને વારવા-દૂર કરવા દરેક ભવ્યાત્માએ જરૂર લક્ષ રાખવુ જોઇએ પ્રમાદ જેવો કોઇ પ્રબળ દુશ્મન નથી, તેને બરાબર ઓળખી જીતી લેવો જોઇએ

જેના વડે આપણુ કર્તવ્ય ભૂલી જવાય, ન કરવાના કામ કરી લેવાય અને ઉન્મત્તની પેઠે વર્તન કરાય, અથવા દુર્ગુણમા સ્વચ્છદીપણે ચલાય તેને જ્ઞાની પુરુષો પ્રમાદ કહે છે તેના પાચ પ્રકાર નીચે મુજબ કહ્યા છે –

૧ જેનાથી મદ-નીશો ચડે એવા ગમે તે માદક પદાર્થનુ સેવન કરવુ અને બેભાન બની સ્વકર્તવ્યથી ચૂકવુ

૨ પાચ ઇદ્રિયોના વિષયો-શબ્દ, રૂપ, રસ ગધ અને ...મા ગૃદ્ધ-આસક્ત બનવુ

૩ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ કષાયને વશ થઇ જવુ

૪ આળસ કે સુસ્તીવડે એદીની જેમ નિરુદ્યમી બનવુ

૫ જેમા કશુ સ્વપરહિત સમાયેલુ ન હોય એવી નકામી કુથલી-વિકથા કરવી

ઉપર પ્રમાણે પ્રમાદના પાચ ભેદ છે મિથ્યાત્વ-અજ્ઞાન પ્રમુખ તેના આઠ ભેદ પણ કહ્યા છે પ્રમાદ આચરણ તજીને ખરી દિશામા પુરષાતન ફેરવવાથી કેવો અદ્ભુત લાભ થવા પામે છે ? એ બારીકીથી તપાસવાની આપણને બહુ જરૂર છે સાદો-હલકો (સુખે પચી શકે એવો) સાત્વિક ખોરાક જો પ્રમાણોપેત અને નિયમિત રીતે લેવામા આવે તો તેથી વ્યાવહારિક અને ધાર્મિક કાર્ય કરવામા બહુ સરલતા થવા પામે છે વિષયાસક્તિ તજવાથી ઇન્દ્રિયોનો શુભ ઉપયોગ કરી શકાય છે, ચક્ષુવડે શુદ્ધ દેવ-ગુરુની પરમ શાન્ત મુદ્રાને દેખી શકાય છે, શ્રોતવડે શાસ્ત્રોક્ત સદુપદેશ શ્રવણ કરી શકાય છે, જીભવડે શુદ્ધ દેવ-ગુરુના ગુણગ્રામ કરી શકાય છે, ઘ્રાણવડે સારા સુગંધી પદાર્થનો સહેતુક ઉપયોગ કરી શકાય છે અને દેહવડે સદ્ગુણી જનોનો યથાયોગ્ય વિનય ભક્તિ પૂજા સત્કાર કરી શકાય છે જેમાની એક એક ઇન્દ્રિયને પરવશ પડવાથી પતંગીયા, ભમરા માછલા, હરણીયા અને હાથીઓના કેવા બૂરા હાલ થાય છે અને તે દરેક ઇન્દ્રિયને સ્વવશ કરી લેવાથી કેવો ઉત્તમ લાભ મેળવી શકાય છે તે વિવેકથી વિચારી જોતા માલૂમ પડે છે ક્રોધાદિક કષાયના કટુ- ફળ વિચારીને વિવેકી જનો ક્ષમા, મૃદુતા (નમ્રતા), સરલતા અને સંતોષ ગુણનો અભ્યાસ રાખે છે તો તેથી સઘળા આંતર તાપને શમાવી પરમ શીતળતાને પામે છે જો આળસ તજી સદુદ્યમ સેવે છે તો તેથી શરીરનું આરોગ્ય સાચવવા ઉપરાંત ઘણા પારમાર્થિક લાભ પણ મ પા-

દન કરી શકાય છે અને નકામી વાત-વિકથા કરવાનો ઢાળ તજીને, ઉત્તમ ધર્મકથા કરવાની કે સાંભળવાની સુટેવથી આત્માને અનહદ લાભ થવા પામે છે આ રીતે દુરેક પ્રકારનું પ્રમાદા ચરણ સમજપૂર્વક પરિહરી, જો પ્રેમ-ઉલ્લાસથી સ માર્ગનું સેવન કરવામાં આવે તો તેથી કેવો અપૂર્વ લાભ મળી શકે છે તે બતાવે છે —

નવપદ અથવા વીશસ્થાનક પ૦ પૈકી એક કે બે પદનું યાવત્ વીશે પદનું સંપૂર્ણ પ્રેમોલ્લાસથી યથાવિધિ સેવન-આરાધન કરવાથી ભવ્યાત્મા ભારે ઋદ્ધિ-સમૃદ્ધિ પામવા ઉપરાંત શ્રી અરિહંત તીર્થંકરની પવિત્ર પદવીને પણ પ્રાપ્ત કરી શકે છે સંપૂર્ણ વીર્યોલ્લાસથી પવિત્ર રત્નત્રયીનું આરાધન કરનાર સકળ કર્મમળનો સર્વથા ક્ષય કરીને અક્ષય અજરામર એવું સિદ્ધપદ પણ પામી શકે છે અનાદિ અશુભ આચારવિચારને તજી જે ભવ્યાત્મા શ્રી સર્વજ્ઞપ્રણીત શુભ આચારવિચારને બહુ જ આદરપૂર્વક સેવે છે તે અલ્પ કાળમાં ઉત્તમ આચાર્ય પદવીને પ્રાપ્ત કરી શકે છે અને જે સારી રીતે સ્વ-આત્મહિત સાચવીને અતિ નમ્ર ભાવે સ્વપરહિત કરવા ઉજમાળ રહે છે તે વાચક, પાઠક યા ઉપાધ્યાય પદને પામે છે એ જ રીતે ઇન્દ્રિય કષાયાદિને દમી-વશ કરી જે સ્વાત્મહિત કરવા ઉજમાળ બને છે તે સુસાધુ પદવીને પ્રાપ્ત થાય છે જે સુસાધુ જનો સમીપે આદરસહિત હિતોપદેશ સાંભળીને સુશ્રદ્ધા, સદ્વિવેક અને સતક્રિયાને સેવે છે તે મહાનુભાવ સુશ્રાવક પદવીને પામે છે તથા જે શુદ્ધ દેવ ગુરુ અને ધર્મતત્ત્વને યથાર્થ ઓળખી તેની દૃઢપ્રતીતિ કરે છે તે અનાદિ મિથ્યાત્વને તજી સમ્યક્ત્વ ગુણને પામી શકે છે એ રીતે માર્ગાનુસારિતા પ્રમુખ અનેક સદ્ગુણો પુરુષાર્થયોગે દૃઢ અભ્યાસથી પ્રાપ્ત થઇ શકે છે

ગૃહસ્થ યોગ્ય વ્યવહારુ શિક્ષા

જૈનધર્મ સબંધી સાદી સમજનાં બોધવચન

રાગ, દ્વેષ અને મોહ આદિ દોષમાત્રને દૂર કરનાર (જીતી લેનાર) જિનેશ્વર દેવ છે તેમણે ભાખેલો જૈનધર્મ છે અહિંસા સંયમ અને તપ એ ધર્મનું લક્ષણ છે એ પરમ મંગળમય ધર્મની ધુરા ધારણ કરનાર ધોરી સમાન સાધુ-નિર્ગ્રંથ ગુરુ ગણાય છે. શુદ્ધ દેવ, ગુરુ અને ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા રાખનાર વિવેકચક્ષુવી સત્ય જોનાર, જાણનાર અને સત્ય હિતકારી કરણી કરનાર શ્રાવક કહેવાય છે સકળ દોષરહિત જિનેશ્વર દેવે ભાખેલા ધર્મને એક સરખી રીતે અનુસરનારા સાધર્મી લેખાય છે તેમની યથોચિત સેવાભક્તિ બજાવવાથી ભાગ્યશાળી જનો મહાન્ લાભ મેળવે છે જે આ ભવસમુદ્રથી તારે, પાર ઉતારે અથવા જેનાવડે ભવનો પાર પામીએ તે તીર્થ કહેવાય છે જંગમતીર્થ અને સ્થાવરતીર્થ એ રીતે તીર્થ બે પ્રકારના છે જિનેશ્વર દેવની આજ્ઞાને યથાશક્તિ માન્ય કરી ચાલનારા સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા એ જંગમતીર્થ છે અને શત્રુંજય, ગિરનાર, આબૂ, અષ્ટાપદ અને સમેતશિખર પ્રમુખ સ્થાવરતીર્થ છે શુદ્ધ ભાવથી તેને ભેટનાર ભવસમુદ્ર તરી શકે છે એ પવિત્ર તીર્થને ભાવથી ભેટી યથાશક્તિ દાન, શીલ ને તપરૂપ કરણી કરી લેવી એ દરેક ભવ્યાત્માનું અવશ્ય કર્તવ્ય છે, તીર્થે અનેક સજ્જનોનો સમાગમ પણ થઇ શકે છે તેમના ઉત્તમ ગુણનું અનુમોદન કરવાથી આપણામાં સજ્જનતા આવે છે, નિંદાદિક દોષનું નિવારણ થાય છે અને નિર્મળ

જ્ઞાનાદિ ગુણોનો પ્રકાશ થાય છે આવા ઉત્તમ હેતુથી જ સહુ કોઇએ પવિત્ર તીર્થની ભેટ કરવી ઘટે છે તીર્થે જ નિસાધર્મી બન્ધુઓ અને બ્હેનોનો આદરસત્કાર કરવો તથા સજ્જનોની સંગાતે જ્ઞાનગોષ્ઠી કરવી અને એ દરેક દરેક શુભ પ્રસંગમાંથી કંઇને કંઇ ગુણ ગ્રહણ કરી લેવો તે ઉચિત છે હંસની પેરે સાર તત્ત્વનું ગ્રહણ કરી લેવામાં જ બુદ્ધિશાળી મનુષ્યોની ખરી ખુબી છે યથાશક્તિ વ્રત-નિયમો જ્ઞાની ગુરુની પાસે સમજી સારી રીતે આદરવા એ જ આ દુર્લભ માનવ દેહ પામ્યાનું ઉત્તમ ફળ છે એ રીતે પૂર્વ પુન્યયોગે પ્રાપ્ત થયેલી લક્ષ્મી અને વાણીનો પણ સદુપયોગ કરવાથી જ તેની સફળતા છે સંક્ષેપમાં સહુ સંગાતે મૈત્રી ગુણીજનો પ્રત્યે પ્રમોદ દુખીજનો પ્રત્યે દયા અને દોષવંત પ્રત્યે મધ્યસ્થભાવ રાખવામાં જ આપણું ખરું હિત રહેલું છે એ સદાની વાત ખાસ લક્ષમાં રાખી ક્લેશ કુસંપ કાપો, સર્વત્ર સુલેહશાન્તિ જાળવો અને તોડફોડ તજીને સહુ કોઇને સન્માર્ગમાં જોડો સહુ કોઇનું શ્રેય ઇચ્છવાથી આપણું પણ શ્રેય થશે જ કિં બહુના ? કહ્યું છે કે-

' સહુ મન સુખ વંછે દુખને કો ન વંછે
નહિ શુભધર્મ વિના તે, સૌખ્ય એ સંપજે કે
ઇહ સુધરમ પામી કાં પ્રમાદે ગમીજે ?
અતિ આળસ તજીને ઉદ્યમે ધર્મ કીજે ૧
ઇહ દિવસ ગયા જે, તેહ પાછા ન આવે
ધરમ સમય આજે, કાં પ્રમાદે ગમાવે ?
ધરમ નહિ કરે જે આયુ આળે વહાવે
શશિ નૃપતિ પરે તે શોચના અંત પાવે ૨

જગતમાં સહુ કોઇ સુખની વાંછના કરે છે કોઇ પણ દુખની વાંછના કરતા નથી સહુ જીવોને સુખમય જીવન જ વહાલું લાગે છે, પણ એવું સુખ દયા, દાન અને દમ (સંયમ)

રૂપ ધર્મસેવન કર્યા વગર પ્રાપ્ત થતુ નથી એ ઉત્તમ ધર્મ સાધી લેવાની એક અમૂલ્ય તક આ માનવદેહમા પામીને, પ્રમાદવશ પડી સ્વચ્છદપણુ આદરી, હે ભોળા ભાઇ ! તુ એળે ગમાવે છે ? પ્રમાદ-મદ, વિષય કષાય, આળસ અને વિકથા સમાન કોઇ કટ્ટો શત્રુ નથી એથી જ તારે સસારચક્રમા જન્મમરણના ફેરા કરવા પડે છે, માટે ચેત ! ચેત ! જાગૃત થા ! અને આળસ ઉડાડીને યથાશક્તિ વીર્ય ફોરવી ધર્મ સાધના કરી લે ધર્મસબળ (ભાતુ) સાથે બાધી લઇશ તો આગળ સુખી થઇશ તે વગર પરભવમા તને કોઇ ત્રાણ-શરણ કે આધાર નથી, માટે જાગૃત થા અને એદીપણુ-કાયરપણુ તજી દે એજ ખરો સુખનો માર્ગ છે જે જે દિવસ અને રાત્રિઓ ધર્મસાધન વગર તારા ફોગટ જાય છે તે જ દિવસ અને રાત્રિઓ ચીવટથી ધર્મસાધન કરી લેનાર ભાઇબ્હેનોના લેખે થાય છે અત્યારે ખરી તકે લગાર્ગ્ડ કષ્ટ સહન કરી લઇને પણ જેઓ ધર્મસાધન કરે છે તેમને ભવિષ્યમા ભારે સુખ સાપડે છે અને જે કોઇ દેહ ધન અને પુત્રાદિ પરિવાર ઉપર ખોટી મમતા રાખી, ધર્મસાધનની ખરી તક ખોઇ નાખે છે તેમને પછી બહુ પસ્તાવા સાથે ભવિષ્યમા ભારે દુ ખ વેઠવુ પડે છે એમ સમજી નિજ હૃદયચક્ષુ ઉઘાડી ભવિષ્યનો વિચાર કરી જો સવેળા ચેતી, કઇ ઉત્તમ ધર્મસાધન કરી લેવામા આવશે તો જરૂર પોતાનુ ભવિષ્ય સુધરવા પામશે

ગૃહસ્થ ધર્મના મૂળ સૂત્રો

આ ધર્મની સાધના માટે પવિત્ર શાસ્ત્રકારોએ ગૃહસ્થા વસ્થામા સુખપૂર્વક પાળી શકાય તેવા અધિકાર પરત્વે જે વ્રત અનુષ્ઠાનો ઉપદેશેલા છે તે સંક્ષેપથી બતાવીએ છીએ

૧ શુદ્ધ નિર્દોષ દેવ જિન અરિહ ત, શુદ્ધ નિર્દોષ ગુરુ નિર્ગ્રંથ-સાધુ અને શુદ્ધ નિર્દોષ ધર્મ સર્વજ્ઞભાષિત જ શુદ્ધ

શ્રદ્ધાથી માનવા યોગ્ય છે બાકીના અઢાર (રાગાદિદોષવાળા) દેવ, ગુરુ અને ધર્મ તત્ત્વથી માનવા યોગ્ય નથી જિનેશ્વર દેવે ભાખેલા શુદ્ધ પવિત્ર ધર્મમાં શંકા કંખા કે ફળનો સંદેહ કરવાની જરૂર જ રહેતી નથી કેમ કે તે ભેદભાવ રહિત સર્વજ્ઞે કહેલ છે

૨ સહુ કોઇને સ્વજીવિત વહાલું જ હોય છે તે કોઇને અકારું હોતું નથી તેથી સહુ જીવોની રક્ષા સ્વજીવિતની જેમ કરવી જોઇએ. જીવદયાવડે જ આપણે સુખી અને નિરોગી થઇ શકીએ છીએ.

૩ સત્ય વચન જ વદવું એ ખરેખર મુખનું મંડન (ભૂષણ) છે સામાને પ્રિય અને હિતરૂપ થાય એવું જ સત્ય વચન બોલવાથી સજ્જનો શોભી નીકળે છે શાસ્ત્રનો મર્મ સમજ્યા વગર બીજાને આપમતે સમજાવવા જતા પગલે પગલે 'અસત્ય' દોષ સેવાય છે

૪ પૈસો અગિયારમો પ્રાણ લેખાય છે બીજાનો પૈસો અનીતિથી હરી લેતા તેના પ્રાણ લેવા જેવો દોષ લાગે છે તેમ છતા પાપનું અનીતિનું દ્રવ્ય ટકતું નથી તેમજ અનીતિવંત શુદ્ધ ધર્મ પામી શકતો નથી, તેથી ન્યાયનીતિવડે જ દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવું આહાર પ્રમાણે ઓડકાર આવે છે ન્યાયી દ્રવ્યથી સુબુદ્ધિ સૂઝે છે, તેનો સારો ઉપયોગ થાય છે તે દ્રવ્ય લાંબો વખત ટકી શકે છે અને તેનથી ધર્મમાર્ગ પણ પ્રેમ થાય છે

૫ આપણી માતા, બેન કે પુત્રી સાથે કુકર્મ કરનાર માટે કેવો વિચાર આપણને આવે? ઘણો જ માઠો તો પછી એવું જ કુકર્મ કરવા ઇચ્છતા આપણે માટે પણ સામાને કયાંથી સારો વિચાર આવે? ન જ આવે તો પછી સ્વસ્ત્રી સિવાય અન્ય સ્ત્રી મોટી હોય તેને માતા સમાન, સરખી વયવાળી હોય તેને બેન સમાન અને લઘુવયવાળી હોય તેને પુત્રી સમાન લેખીએ તો જ સારું તેથી સ્વપરને કેટલી શાન્તિ થવા પામે? બ્હેનોએ-સ્ત્રીઓએ પણ એ જ રીતે પરપુરુષને નિજ પિતા, બંધુ કે પુત્ર સમાન જ લેખવા જોઇએ. એથી જ

વ્યવહારશુદ્ધિ થઈ શકશે વ્યવહારશુદ્ધિ વગરના માણસો પાવત્ર ધર્મ પામવા પોતે યોગ્ય જ કયા છે? પાત્રતા વગર ગુણ પ્રાપ્તિ થઇ શકતી જ નથી

૬ ગમે તેટલી સપદા છતા લોભી માણસ મમ્મણ શેઠની પેરે દુખી જ હોય છે અને અલ્પ ઋદ્ધિ છતા સતોષી માણસ પુણીઆ શ્રાવકની પેરે સુખી હોય છે એમ સમજી શાણા સ્ત્રીપુરુષોએ ઇચ્છાપ્રમાણ બાધી સતોષવૃત્તિ સેવવી જોઇએ બાકી લોભનો કઇ થોભ નથી અને ઇચ્છા પણ આકાશની પેરે અનતી છે, તેથી તેનો પાર આવતો જ નથી અનત આશા-તૃષ્ણામા દુખ, દુખ ને દુખ જ છે તેથી તે ત્યાજ્ય છે

૭ આજીવિકાદિક જરૂરી કારણે જવા આવવા જેટલી દિશા-ભૂમિની છૂટ રાખી, બીજી બધી દિશા-ભૂમિ સબધી આવતી ક્રિયા અટકાવવા માટે ખાસ દિશા મર્યાદા બાધવી જોઇએ

૮ મહાપાપ આરભવાળા ૧૫ કર્માદાનના વ્યાપારવડે વૃત્તિ-આજીવિકા બને ત્યા સુધી નહિ કરતા, અલ્પઆરભવાળા ન્યાયયુક્ત વ્યાપારવડે જ વૃત્તિ-નિર્વાહ કરવો શ્રાવકને ઉચિત છે ભોગોપભોગના સબધમા પણ ભક્ષ્યાભક્ષ્ય, પેયાપેયનો વિવેક અવશ્ય સાચવવો યુક્ત છે થોડી, નિયમિત અને નિર્જીવ (અચિત્ત) વસ્તુવડે સ્વનિર્વાહ કરી લેવો જોઇએ

૯ જેમા પોતાનુ કે કુટુબાદિકનુ હિત સમાયેલુ ન હોય તેવી નકામી બાબતમા માથુ મારવુ, પાપોપદેશ આપવો, પાપાધિકરણ એકઠા કરી બીજાને આપવા, પાપી હિસક જાનવર પાળવા, અસતીપોષણ કરવુ, કુવ્યસન સેવવા કુસગતિ કરવી, કામ ઉન્માદ જાગે એવા આસન સેવવા અથવા તેવા પુસ્તક વાચવા કે સાભળવા, જેથી અનેક જીવોનો વિનાશ થાય એવા પ્રમાદાચરણ સેવવા, નાટકમા સુદ્ધ કરવા કે કરાવવા, એવી-

અનર્થદંડ થાય છે એમ સમજી સુજ્ઞોએ એનાથી પાછા ઓસરવું

૧૦ દરેક સદ્દાળુ શ્રાવક-શ્રાવિકાએ હરહમેશ જેમ સમતા ગુણની વૃદ્ધિ થાય તેમ શુદ્ધ ભાવથી સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, વજુ દર્શન પૂજા, જેવા ભક્તિ, દેવવંદન ગુરુવંદન શાસ્ત્રશ્રવણ મનન નિદિધ્યાસન, વિનય વૈયાવચ્ચ, સત્સંગ તીર્થયાત્રા, શાસન પ્રભાવનાદિક ઉત્તમ ધર્મકરણી સ્વકર્તવ્ય સમજીને તે કરવી, કરાવવી અને અનુમોદવી જેથી સમતા-સામાયિકનું તો વ્યસન પાડવું ને વધારવું

૧૧ હરહમેશની ધર્મકરણી ઉપરાંત અષ્ટમી, ચતુર્દશી પ્રમુખ પર્વતિથિ જોગ કંઇ સવિશેષ કરવા લક્ષ રાખવું વ્રત પચ્ચખ્ખાણ રુચિથી આદરવા અને તે બરાબર પાળવા ધર્મશાસ્ત્ર ચિત્ત દઇને વાચવા યા સાંભળવા વળી બનતા સુધી ઉપવાસ, આયંબિલ, નીવી, એકાસણાદિક તપ કરવો શરીરસત્કાર તજવો, શુદ્ધ શિયલ પાળવું અને સર્વથા પાપવ્યાપારનો ત્યાગ કરવો-એ રીતે નિજ ગુણની પુષ્ટિ માટે પૌષધ કરવો છેવટે તેમાથી યથા શક્તિ કરણી તો પ્રમાદરહિતપણે કરવાનો જરૂર ખપ કરવો

૧૨ ગૃહસ્થ શ્રાવક-શ્રાવિકાનું આ પણ એક ઉત્તમ કર્તવ્ય છે કે તેમણે ક્ષમાદિક દશ પ્રકારના યતિધર્મને પાળનારા પાંચ મહાવ્રતને ધરનારા, સંસારની સઘળી ખટપટોથી દૂર રહેનારા સદા ય સાવધાનપણે સમતારસમાં ઝીલનારા અને નિર્દોષ (પવિત્ર) મોક્ષમાર્ગમાં ચાલનારા નિર્ગ્રંથ-મુનિ મહાત્માઓને નિર્દોષ (પ્રાસુક-નિર્જીવ) આહાર પાણી ઔષધ ભેષજ, વસ્ત્ર, પાત્ર અને નિવાસસ્થાનાદિ નમ્રભાવે નિઃસ્વાર્થપણે આપવા અને તેમની પાસેથી અમૂલ્ય સદ્બોધ મેળવી તેને સાર્થક કરવો પવિત્ર તીર્થાદિકની રક્ષા કરવી જ્ઞાન-વૃદ્ધિ કરવી

` સ્વધર્મી બંધુઓને બનતી સહાય કરવી

ગ્રહસ્થોએ સ્વધર્મની રક્ષા માટે પાળવા યોગ્ય પવિત્ર નિયમો

ઉપરના અનુષ્ઠાનો પાળવામાં મદદગાર થઇ શકે તે સારુ કેટલાએક સામાન્ય નિયમો નીચે દર્શાવીએ છીએ દરેક ગૃહસ્થોએ હમેશા તેને નજર સામે રાખી તે પ્રમાણે વર્તવાથી પોતાનો ગૃહસ્થ ધર્મ ઉજ્જ્વળ થઇ શકશે એ નિસશય છે

૧ સુશ્રાવક જનોએ ન્યાય–નીતિવાળા ગમે તે શુભ વ્યાપારાદિ વ્યવસાયવડે દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરી આજીવિકા ચલાવવી, સ્વકુટુબનુ પોષણ કરવુ, માતપિતાદિની સેવાભક્તિ કરવી, નમ્રતા રાખવી, કૃતજ્ઞ અને પરોપકારી થવુ, તથા લજ્જાળુ, દયાળુ, ગભીર અને નિષ્પક્ષપાતી બનવુ

૨ આવકના પ્રમાણમા જ ખર્ચ રાખવુ, સ્વસ્થિતિ પ્રમાણે જ સભાળીને ચાલવુ, ઇંદ્રિયદમન અને કષાયનિગ્રહ કરવા વધારે લક્ષ રાખવુ જ્ઞાનીને પગલે ચાલવુ

૩ સુખ–દુખસમયે હર્ષ–ખેદ વગર ઉદાર સિહવૃત્તિ ધારવી, નીચવૃત્તિ આદરવી નહિ અને શ્વાન જેવા ડરકણુ થવુ નહિ

૪ મદ–નશો ચઢે એવુ કાઇ ખાવુ–પીવુ નહિ, આળસુ–સુસ્ત થઇને બેસી રહેવુ નહિ અને નકામી વાતોના તડાકા મારી કે પારકી કુથલી કરી કિમતી વખત ગાળવો નહિ

૫ શુદ્ધ દેવ અરિહત, શુદ્ધ ગુરુ–સાધુ નિર્ગ્રથ અને શુદ્ધ ધર્મ સર્વજ્ઞભાષિત જ છે એવી દૃઢ શ્રદ્ધા રાખી, તેની જ સેવાભક્તિ તન–મન–ધનથી કરવા કાયમ લક્ષ રાખવુ

૬ શુદ્ધ દેવ–ગુરુની સેવાભક્તિ (દર્શન, વદન, પૂજા, સ્તુતિ, સ્તવનાદિ) પ્રસગે શરીર, વસ્ત્ર, મન, ભૂમિ, પૂજોપકરણ, ન્યાયદ્રવ્ય અને વિધિ એ સાત પ્રકારની શુદ્ધિ કરવા (સાચવવા) ખાસ લક્ષ રાખવુ

૭ શુદ્ધ દેવ-ગુરુની સેવાભક્તિ તેમની પવિત્ર આજ્ઞાનું યથાશક્તિ પાલન કરવાવડે જ સફળ થાય છે, એમ સમજી કોઇ પણ પ્રકારના કુવ્યસનથી તો સદંતર દૂર જ રહેવું

૮ માસ, દારુ, શિકાર, ચોરી, જુગાર, પરસ્ત્રી અને વેશ્યાગમન એ સાત કુવ્યસનો ઉભય લોક વિરુદ્ધ હોવાથી અતિ નિંદ્ય અપયશકારી, કલેશકારી અને દુર્ગતિદાયક છે

૯ જ્ઞાની ગુરુરાજનો જોગ મેળવી તેમની પાસેથી હિતોપદેશ સાંભળી તે હૈયે ધારીને, કોઇ જીવને પ્રતિકૂળતા ઉપજે એવું અનિષ્ટ આચરણ કદાપિ નહિ કરતાં, જેથી આત્મકલ્યાણ થાય એવા સદાચરણ જ સેવવા લક્ષ રાખવું

૧૦ રાત્રિભોજન જમીનકંદ (કંદમૂળ) રિંગણાં વિગેરે તુચ્છ અને અજાણ્યા ફળ પ્રમુખ, બોળ અથાણું, વાસીભોજન કાચા ગોરસ (દૂધ દહીં કે છાશ) સાથે કઠોળ ભોજન લગભગ વેળાએ વાળુ, દિવસ ઉગ્યા વગર ખાનપાન એ સઘળાં વર્જ્ય છે તેમ જ જીવાકુળ વસ્તુ, બગડી ગયેલ (ચલિત રસ) ઘી દૂધ મેવો, મીઠાઇ વગેરે પદાર્થ બે રાત્રિ ઉપરાંતનું દહીં, ત્રણ દિવસ ઉપરાંતની છાશ કાચું મીઠું, ગળ્યા વગરનું (અળગણ) પાણી વગેરે બધું હાનિકારક જાણીને વર્જવા યોગ્ય છે

૧૧ ફાગણ શુદિ ૧૪ પછી કાર્તિક શુદિ ૧૪ સુધી ખજૂર ખારેક પ્રમુખ જીવાકુળ મેવો, આર્દ્રા નક્ષત્ર બેઠા પછી કેરી, કાચી અને ભ્રષ્ટ ખાંડ વગેરે જીવાકુળ વસ્તુમાત્ર ભક્ષણ કરવા યોગ્ય નથી

૧૨ આખા દિવસમાંથી બે ઘડી જેટલો વખત જરૂર બચાવીને શાસ્ત્રાભ્યાસ, શાસ્ત્રવાચન શ્રવણ મનન પ્રમુખ અવશ્ય કરવું, અને પાપપ્રવૃત્તિ તજી સામાયિક પ્રતિક્રમણ પ્રમુખ શુભ જરૂર કરવી

૧૩ પરનિંદા, ચાડીચુગલી, કલેશ અને પરને માઠા આળ દેવા પ્રમુખ દુષ્ટ આચરણથી સદંતર દૂર રહેવું કુદેવ, કુગુરુ અને કુધર્મના ફંદમાં કદાપિ પડવું નહિ

૧૪ વર્ષમાં એકાદ પવિત્ર તીર્થની યાત્રા કરી, સંઘ સાધર્મીજનોની સેવા કરી અથવા વિદ્યાદાન પ્રમુખ કોઇ સારું પરમાર્થનું કામ કરી સ્વજીવનની સફળતા કરવી

૧૫ પરોપકારના કામ કરવા બનતું લક્ષ રાખવું સૂક્ત મુક્તાવળીમાં ખાસ કહ્યું છે કે—

" પરહિત કરવા જે, ચિત્ત ઉચ્છાહ ધારે,
પરકૃત હિત હૈયે, જે ન કાંઇ વિસારે,
પ્રતિહિત પરથી જે, તે ન વંછે કદાઈ,
પુરુષ રયણ સોઈ, વંદીએ સો સદાઇ ૧
નિજ દુ ખ ન ગણે જે, પારકું દુ ખ વારે,
તિહુતણી બલિહારી, જાઇએ કોડી વારે,
જિમ ત્રવભર જેણે ટંક પીડા સહીને,
વિષધર જિન વીરે, બુઝવ્યો તે વહીને " ૨

તીર્થંકરો અને ગણધરો વગેરે આપ્તપુરુષો જે આ માનવ દેહની દુર્લભતા બતાવે છે તે આવી રીતે યથાશક્તિ ધર્મ આરાધન કરી લેવાના પવિત્ર હેતુથી જ તે પ્રમાણે વર્તે તેમનો તો આ માનવદેહ એક ઉત્તમ ચિન્તામણિ રત્ન જેવો અમૂલ્ય લેખવા યોગ્ય છે અન્યથા શાસ્ત્રકાર કહે છે તેમ ધર્મના પ્રભાવે સુખસંપદા પામ્યા છતાં, જે એ ઉપકારી ધર્મની જ અવગણના-અનાદર કરે છે તે સ્વામીદ્રોહી (ધર્મવિરાધક) જીવનું ભવિષ્ય શી રીતે સારું થઇ શકશે ? નહિ જ થઇ શકે

એમ સમજી સુજ્ઞ શ્રાવ્હેનોએ પવિત્ર ધર્માચરણવડે આ માનવજીવનને સફળ કરી લેવા લગારે પ્રમાદ કરવો યુક્ત નથી. પ્રમાદરહિત જે નિજ હિત કરી લે છે તે જ પરહિત પણ કરી શકે છે ક્ષમા, નમ્રતા, સરલતા, સતોષ તપ સયમ, સત્ય, શૌચ (મન શુદ્ધિ-પ્રમાણિકતા), નિસ્પૃહતા અને બ્રહ્મચર્યરૂપ ઉત્તમ સાધુધર્મ પામવાની ભાવના દિલમા રાખીને જ બની શકે તેવુ રૂડુ સ્વાશ્રયી જીવન ગાળવુ જોઇએ

દરેક ગૃહસ્થ શ્રાવકોએ પોતાના જીવનમા કરવા યોગ્ય કાર્યો સ્વાશ્રયથી હમેશા અનવરત ઉત્સાહ અને ખતથી કરવા જોઇએ ' ખતથી સદ્ઉદ્યમ સેવનાર શીઘ્ર સ્વકાર્યસિદ્ધિ કરી સહેજે સકળ સુખસપદા પામી શકે છે " એ વાતના સમર્થન માટે થોડાએક પ્રમાણ વાકયો ઉદ્ધરીએ છીએ શ્રીપાળકુમારની પેઠે ઉદ્યમી પુરુષરત્નને લક્ષ્મી વરે છે પુરુષાર્થવત પુરુષસિહને લક્ષ્મી સહેજે આવી મળે છે ગુણ-ગુણીનો સર્વત્ર આદર કરાય છે ગુણો સર્વત્ર પૂજા-સત્કારને પ્રાપ્ત થાય છે, પૂજાય છે અને મનાય છે ગુણીજનોમાં રહેલા ગુણો જ પૂજાપાત્ર છે કેવળ લિંગ (વેશ)અને વય પૂજાપાત્ર નથી કાયર જનો કંઇ પણ સત્કાર્ય પ્રતિજ્ઞાદિક ભગ થવાના ભયમાત્રથી આદરતા નથી, મધ્યમ જનો તેનો પ્રભાવ જાણી સાભળીને આદરે તો છે પણ કંઇ વિઘ્ન આવ્યે છતે તે તજી દે છે, ખરા દક્ષ-ડાહ્યા-ચકોર જનો તો ગમે એવા વિઘ્ન આવ્યે છતે પણ આદરેલા સત્કાર્યને અત સુધી નિર્વહે છે

" પ્રથમ જ તપાસો કે તમે જે કાર્ય કરવા સકલ્પ કર્યો છે તે ડહાપણભર્યો છે કે નહિ ? અને જો તે સકલ્પ દક્ષ એટલે ડહાપણભર્યો જ હોય તો ગમે તેવા વિઘ્ન ઉપસ્થિત થાય તો પણ લગારે ડરશો નહિ-ચલાયમાન થાશો નહિ-તેમા અડગ જ

રહેજો " ધૈર્યપૂર્વક ખત જારી રાખવાથી ગમે તેના દુષ્કર કાર્ય પણ સાધી શકાય છે " ચાકરી વગર ભાખરી નથી " ઉદ્યમ કર્યા વગર ફળ મળવાનુ નથી જેવુ વાવશો તેવું લણશો જેવું મન ઘાલશો એવુ કમાશો ' આપ સમાન બળ નહિ અને મેઘ સમાન જળ નહિ ' જાતમહેનત (Self-Help) પર જ વિશેષ વિશ્વાસ રાખો, સ્વાશ્રયી બનો બીજાના વિશ્વાસ ઉપર બેસી રહીને આલસ્યને વધારશો નહિ " નિયમિત કાર્ય કરવાની ટેવથી બહુ સરલતા-અનુકૂળતા થવા પામે છે " તમારા દરેક કાર્યમા બને તેટલા નિયમિત (Regular) થાઓ થવા પ્રયત્ન કરો સરલતાથી કાર્ય કરવાની એના જેની બીજી કોઈ સરસ પદ્ધતિ નથી નિયમિત કાર્ય કરનારાઓ ગમે તેટલા કામ મઝાથી કરે છે અને અનિયમિત કામ કરનારા એકાદ કામ કરવામા પણ નાસીપાસ થાય છે " લક્ષપૂર્વક નિયમિત કામ કર્યા પછી જે વિશ્રાંતિ મળે છે તેમા જ ખરી મીઠાશ આવે છે " અનિયમિતપણે કામ કરનારને આત્મસતોષને બદલે બહુધા બળાપો થયા કરે છે (તેનુ ચિત્ત અપ્રસન્ન અને ઉદાસી રહ્યા કરે છે) " નિયમિત કામ કરનારને નિજ કાર્યશક્તિમા શ્રદ્ધા બની રહે છે, તેથી ધાર્યું કામ ઉત્સાહપૂર્વક સારી રીતે કરી શકે છે. તેથી ઊલટુ અનિયમિત કામ કરનારમા બને છે આ વાત સ્વાનુભવસિદ્ધ સમજી શકાય એવી છે પાત્રતાયોગે વસ્તુપ્રાપ્તિ થવામા ઉદ્યમાદિની પણ જરૂર રહે છે " કોઈ પણ અગત્યના કામ કરવા ઇચ્છનારે પ્રથમ તેની યોગ્યતા મેળવવા મથન કરવુ જોઇએ (First deserve and then desire) ' યોગ્યતા પામી લેવાય તો કાર્યસિદ્ધિ સુલભ થવા પામે એ નિર્વિવાદ સિદ્ધ છે " કારણ વગર કાર્યની સિદ્ધિ થઈ શકે જ કેમ ? પુરુષાર્થવડે જ સર્વ કઇ કર્તવ્ય-કાર્ય સિદ્ધ થઇ શકે છે પુરુષાર્થને કઇ પણ અસાધ્ય નથી જ, માટે જ કહેવામા આવે છે

કે-(Try Try and Try) ઉદ્યમ કરો, ઉદ્યમ કરો, ઉદ્યમ કરો ઉદ્યમ કરવાવડે જ અંતરાય તૂટશે ઉદ્યમ કર્યા છતાં તત્કાળ ફળપ્રાપ્તિ થવા ન પામે તો તેથી નિરુત્સાહ થવુ નહિ ધીરજ ધરીને ફળપ્રાપ્તિ થતા સુધી અડગ ઉત્સાહથી ઉદ્યમ કરી આગળ વધતા જવુ એટલે અંતે ફળપ્રાપ્તિ અવશ્ય થશે જ" ઉદ્યમ સાથે નસીબ યારી આપે છે તો તત્કાળ ફળપ્રાપ્તિ થઈ શકે છે " સતત ઉદ્યમ કર્યાં છતાં ફળ ન મળે તો જ દૈવને દોષ દેવો, તે પહેલા દૈવને કે કાળને દોષ દઈ નિરુદ્યમી બની બેસવુ નહિ" યદ્યપિ કાળ સ્વભાવ ભાવીભાવ (નિયતિ) પૂર્વકર્મ અને ઉદ્યમ-એ પાચ સમવાયી કારણયોગે જ કોઈ પણ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે તો પણ તે સર્વમા ઉદ્યમને જ પ્રધાન પદ અપાય છે કેમકે તેનાવડે જ બાકીના કારણોની અનુકૂળતા થાય છે અને ઇષ્ટ કાર્યસિદ્ધિ થવા પામે છે ' નિજ નિજ કર્તવ્યપરાયણ જનો સુખી થાય છે અને તેમા બેદરકાર રહેનાર દુઃખી જ થાય છે એવુ સમજનારા સહુ સુજ્ઞ ભાઈબહેનોએ નિજ નિજ કર્તવ્યકર્મમા પૂરતુ લક્ષ અવશ્ય રાખવુ જોઈએ સહુમા સાધુઓનો તેમજ ગૃહસ્થોનો સમાવેશ થઈ જાય છે " પોત પોતાના અધિકાર મુજબ સહુએ સ્વકર્તવ્ય કર્મ કરવાના હોય છે તેની ઉપેક્ષા કરવાથી તેમને હાનિ સહેવી પડે છે અને સ્વકર્તવ્યનિષ્ઠ રહેવાથી અંતે સકળ સુખસંપદા સ્વાધીન થઈ રહે છે કોઈ પણ કાર્ય સહસા કરવુ નહિ વિવેકથી વિચારીને કાર્ય કરનારને સહેજે સકળ સુખસંપદા આવી મળે છે ગંભીર અને મહત્ત્વના કામ બહુ વિવેકથી અને ધૈર્યથી કરવા જોઈએ, તેમાં ફળપ્રાપ્તિ માટે ઉતાવળ કરવી નહિ, અધીરા થવુ નહિ કહ્યુ છે કે Patience and Persivereance overcome mountains અર્થાત્ ધૈર્ય અને ખંતથી ગમે તેવા મહત્ત્વના

પણ પૂરા કરી પાર પાડી શકાય છે, બાકી તે વગર તો

Haste is Waste અતિ ઉતાવળ અને અધીરાઇ અતિ હાનિરૂપ નીવડે છે શ્રીમાન્ આનંદઘનજી વગેરે આત્મજ્ઞાની પુરુષો બોધે છે કે 'સેવનકારણ પહેલી ભૂમિકા જે, અભય અદ્વેષ અખેદ' સેવા-ભક્તિ અને પરમાર્થપરાયણતા માટે પ્રથમ જ ભય, દ્વેષ અને ખેદરૂપ દોષત્રયનો ત્યાગ કરવો જોઇએ જેમા પરિણામની ચંચળતા (અસ્થિરતા) વર્તે એ જ ભય, અરુચિ, એ જ દ્વેષ અને એવી ઉત્તમ પ્રવૃત્તિ કરતા થાકી જવાય એ જ ખેદ સતત અભ્યાસયોગે સ્થિતિપરિપાક થયે છતે એ દોષત્રય વિલય પામે છે અને આતરદૃષ્ટિ ખુલ્લે છે પછી ગુણમણિનિધાનરૂપ સત-મહંતને પિછાની, તેમનો પરિચય કરો, સ્વચિત્તશુદ્ધિ કરી શકાય છે, જેથી સઘળી કરણી સફળ થઈ શકે છે અને એ રીતે અવચક મન-વચન-કાયાથી કરાયેલી અવચક કરણીવડે અવચક ફળરૂપ ઉત્તમોત્તમ મોક્ષસુખ પણ પ્રાપ્ત થઇ શકે છે

સમકિત અથવા સમ્યક્ત્વ

જેમણે રાગ, દ્વેષ અને મોહ પ્રમુખ સમસ્ત દોષોનુ ઉન્મૂલન કરી, સકળ (અતરગ) કર્મમળો ટાળી, મહા અતિશયધારી અરિહત પદ પ્રાપ્ત કર્યું છે તે દેવાધિદેવને જ આ ભવ-સમુદ્રનો પાર પામવા માટે શુદ્ધ દેવ તરીકે માનવા સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્રરૂપ અતિ ઉજ્જવળ રત્નત્રયીનુ અહોનિશ સેવન કરતા જેઓ નિર્દોષ મોક્ષમાર્ગમા પ્રવર્તે છે અને નિસ્પૃહ-પણે અન્ય [illegible]ને સહાય આપી તેમા પ્રવર્તાવે છે તેવા

નિર્ગ્રંથ-સાધુ મુનિરાજ જ આ ભવસમુદ્રને તરવાને તેમ બીજાને તારવાને સમર્થ હોવાથી માતાપિતાદિક કરતાં ઉપકારી જાણી સદ્ગુરુ તરીકે અવલંબવા યોગ્ય તેવા શુદ્ધ સદ્ગુરુનું શરણ આદરી હરેક ભવ્યાત્માઓ તરી છે તીર્થંકર ગણધર પ્રમુખ પ્રમાણિક પુરુષોએ પ્રરૂપેલ દાન શીલ, તપ અને ભાવનાલક્ષણ અથવા સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રલક્ષણ ધર્મ જ ભવ્યજનોને દુર્ગતિથી બચાવી સુગતિ આપવા સમર્થ છે, એમ સમજી અનન્ય શ્રદ્ધારૂપ શુદ્ધ ઉક્ત ધર્મનું આરાધન કરી લઈ સ્વમાનવભવ સફળ કરવો એ પૂર્વપુણ્યયોગે પ્રાપ્ત થયેલ સહજ સામગ્રીનું સાર્થકપણું છે પૂર્વોક્ત શુદ્ધ દેવ ગુરુ અને ધર્મ ઉપર અનન્ય પ્રેમ-ભક્તિથી અનાદિ મિથ્યાવાસનારૂપ મિથ્યાત્વ નાશ પામે છે અને શુદ્ધ વાસનારૂપ સમ્યક્ત્વ પ્રગટે છે સમકિતરુચિ જીવ સ્વકલ્યાણાર્થ નીચેની ગાથાનું સદાય રટન કરે છે

"अरिहंतो मह देवो, जावज्जीव सुसाहुणो गुरुणो ।
जिणपन्नत्त तत्त, इय सम्मत्त मए गहियं ॥

અથવા શુદ્ધ દેવ ગુરુ અને ધર્મનો જેમાં સારી રીતે સમાવેશ થયેલો છે એવા નવ પદ રૂપ નવકાર મહામંત્રનો તે સદાય જાપ કર્યા કરે છે ઉક્ત મહામંત્રનો પ્રભાવ અચિન્ત્ય જાણી કોઈ કોઈ મહાનુભાવો તેનો નવ લક્ષ (૯ લાખ) જાપ સ્થિરતાથી કરે છે અથવા તો શ્વાસોશ્વાસમાં તેનું જ રટણ કરે છે મહામંગળકારી નવકાર મન્ત્રાદિકનો પ્રમાદ રહિત જાપ કરવાથી શુભ અભ્યાસયોગે તેમનું સમાધિયુક્ત મરણ થવું સંભવે છે, તેથી અભ્યાસ બહુ જરૂરનો છે

ઉક્ત સમ્યક્ત્વની રક્ષા તેમ જ પુષ્ટિ માટે ભવ્યજનોએ નીચેની નિયમાવળી લક્ષમા રાખવી

૧ શુદ્ધ વસ્ત્રાદિક ધારણ કરી શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનને ભેટવા નિયમસર જવુ અને બની શકે ત્યાસુધી જયણા-(જીવરક્ષા)પૂર્વક શુદ્ધ જળથી સ્નાન કરી ઉત્તમ દ્રવ્યો (પૂજોપગરણ) મેળવી શ્રી જિનેશ્વર દેવની ત્રિકાળ પૂજા-અર્ચા પણ કરવી જ્યા નજદીક દેરાસર પ્રમુખનો યોગ ન હોય ત્યા ઇશાન કોણ તરફ શ્રી સીમધર પ્રભુ સન્મુખ રહી સ્થિરતા પૂર્વક સ્તુતિ-સ્તોત્ર સહિત ત્રિકાળ ચૈત્યવદન કરવુ અથવા નવપદ (સિદ્ધચક્ર) પ્રમુખની સ્થાપના સ્થાપી, અતર લક્ષ રાખી નિત્યનિયમ સાચવવો

૨ અખડ વસ્ત્રના ઉત્તરાસગ પ્રમુખ પાચ અભિગમ સાચવી, શ્રી સદ્ગુરુના દર્શન વદનાર્થે તેમ જ બની શકે ત્યાસુધી ધર્મ-દેશના સાભળવા, વ્રત, પચ્ચખ્ખાણ કરવા, તેમજ સામાયિક, પૌષધ, પ્રતિક્રમણાદિક ધર્મકરણી નિવૃત્તિથી કરવા નિયમસર જવુ અને ત્યા અતિ આદરપૂર્વક ગુરુમુખ સામી જ દૃષ્ટિ સ્થાપી, વિકથાદિક પ્રમાદ પરિહરી સઘ-સાધર્મિક સમુદાય સાથે અપૂર્વ જ્ઞાનાદિક ગુણોનો અદ્ભુત લાભ લેવો

૩ આપણી ધર્મ-વૃત્તિ સદા ય સતેજ રહે-તેમા ખામી આવવા ન પામે તેટલા માટે સાવધાનપણે નિત્યનિયમ પાળવા ઉપરાત પર્વ દિવસો અને કલ્યાણક દિવસોમા વિશેષે કરીને તીર્થ-યાત્રા, પૂજા, પ્રભાવનાયોગે દાન, શીલ, તપ અને ભાવના પ્રમુખ શુદ્ધ ધર્મની વૃદ્ધિ કરવી સઘ-સાધર્મિક જનોની યથાયોગ્ય ભક્તિ કરવા, તેમજ આપણી ધર્મકરણીના અતરગ હેતુ સમજી લક્ષ-પૂર્વક વિધિસહિત ને પ્રેમપૂર્વક કરવા દિન દિન ખપ કરવો

૪ ધર્મરત્ન પ્રકરણમા શ્રી શાન્તિસૂરિજીએ કહેલા અક્ષુદ્રતાદિક ઉત્તમ ૨૧ ગુણો આપણામા સપૂર્ણ ખીલી નીકળે, ક્ષુદ્રતાદિક દોષ માત્ર સમૂળગા દૂર થઇ જાય, તેમ જ શ્રી હરિભદ્રસૂરિજીએ ધર્મબિન્દુ પ્રમુખ ગ્રથોમા સ્પષ્ટપણે બતાવેલા માર્ગાનુસારીપણાના ૩૫ લક્ષણો (સત્ય, પ્રમાણિકતા નમ્રતા પ્રમુખ) જેમ આપણામા સપૂર્ણ આવી શકે તેમ રાતદિન લક્ષ રાખી સરલ અકુટિલ વ્યવહાર સેવવો

૫ પૂર્વાચાર્યવિરચિત સમ્યક્ત્વ સિત્તરીના આધારે મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીએ કરેલ સમકિતના ૬૭ બોલની સજ્ઝાય સારી રીતે અર્થ સહિત અવધારી સમકિતને શોભાવનારા કારણો સદા ય સેવવાની અને મલિનના કરનારા કારણો સદા ય તજવાની પૂરતી કાળજી રાખવી જેમ જેમ ઉલટસર ખ તથી તેનો અભ્યાસ કરવામાં આવશે તેમ તેમ આત્મામા સ્વાભાવિક ગુણોની પ્રાપ્તિ થતી જ જશે અને અનુક્રમે ઉત્તમ પાચ લક્ષણોવાળુ શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ ઝગહળતુ આત્મામાં પ્રગટ થશે

૬ ૧ શમ, ૨ સવેગ, ૩ નિર્વેદ, ૪ અનુકપા અને ૫ આસ્તિકતા આ પાચ તેના ઉત્તમ લક્ષણ છે તેનો હરહમેશ સારી રીતે અભ્યાસ રાખવો તેમા પ્રમાદ એટલે ગફલત કરવી નહિ

(૧) અપરાધી જીવનુ પણ અ તરથી અહિત નહિં ઇચ્છતા બની શકે તેટલુ તેનુ હિતજ થાય તેમ આપણા મન, વચન અને કાયાનો સદુપયોગ કરવો અને કરાવવો (શમ)

(૨) દુનિયામાં દેખાતાં દેવતા પ્રમુખના સુખ પણ ક્ષણભ ગુર જાણી તેના સુખને પરિણામે અસાર સમજી તેમા રતિ કર્યા વગર કેવળ મોક્ષના શાશ્વત સુખમા જ પ્રીતિ જોડવી (સ વેગ)

(૩) કર્મવશ પ્રાપ્ત થયેલ સંસારને કેવળ કારાગૃહ અથવા નરક સમાન લેખી, પ્રાપ્તસુખદુઃખમાં સમભાવ રાખી સંસાર બંધનથી મુક્ત થવા તીવ્ર અભિલાષા રાખવી. (નિર્વેદ)

(૪) દીન-દુઃખી અનાથ જનોને યથોચિત અન્ન વસ્ત્રાદિકની મદદ કરવારૂપ દ્રવ્યદયા અને યોગ્ય જીવોને ધર્મના માર્ગે ચઢાવી કાયમ માટે તેમને દુઃખમુક્ત કરવારૂપ ભાવદયા સદા ય હિતમાં ધારવી અંતર લક્ષથી કરવામાં આવતી ઉભય દયા હિતકારી જ છે (અનુકંપા)

(૫) સર્વથા-રાગદ્વેષ વર્જિત, સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી જિનેશ્વર ભગવાને જે જે અમૃત વચન કહ્યાં છે તે સર્વથા સત્ય જ છે એવી અનન્ય શ્રદ્ધા અત્યંત આદરથી સેવવી યુક્ત છે (આસ્તિક્તા)

(૬) પવિત્ર જિનશાસનને દીપાવનાર, જિનાજ્ઞાને અખંડ ધારણ કરનાર અને સમસ્ત ગુણના આધારરૂપ શ્રી તીર્થંકર ભગવાનને પણ માન્ય શ્રી ચતુર્વિધ સંઘનું પૂર્ણ પ્રેમથી વાત્સલ્ય કરવું પ્રભુની પવિત્ર આજ્ઞાને પ્રાણની જેમ પાળનાર સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ શ્રી સંઘનો જેમ અભ્યુદય થાય તેમ લક્ષ રાખી પ્રવર્તવું

(૭) અનાદિ મિથ્યાત્વ ને કષાય પ્રબળ પુરુષાર્થ વગર ટાળી શકાય નહીં માટે અનંત દુઃખદાયક તે દોષોને દૂર કરવા સર્વ સામર્થ્ય ફોરવવા ચૂકવું નહીં અને ચિંતામણિ રત્નથી પણ અધિક સુખદાયક સમ્યક્ત્વ પામી તેને પ્રાણની પેરે સાચવવું પરંતુ મૂર્ખની પેરે તેને પ્રમાદથી ગુમાવી દેવું નહીં; કેમકે સમકિત સહિત જ સકળ ધર્મકરણી-વ્રત નિયમ પ્રમુખ મોક્ષદાયક થઇ શકે છે

શ્રાવક ધર્મવિધિ

(શ્રી હરિભદ્રસૂરિકૃત પ્રથમ પંચાશકનું ભાષાંતર)

૧ ચરમ તીર્થંકર શ્રી વર્ધમાનસ્વામીને નમસ્કાર કરીને, સમ્યક્ત્વાદિક ભાવાર્થ સહિત શ્રાવક ધર્મ સૂત્ર તથા ટીકાના આધારે સંક્ષિપ્ત સરલ વ્યાખ્યાયુક્ત સૂત્રમર્યાદા મુજબ સંક્ષેપથી હું વર્ણવીશ આદિ શબ્દથી શ્રાવક યોગ્ય પાંચ અણુવ્રત, ત્રણ ગુણવ્રત અને ચાર શિક્ષાવ્રત હું વખાણીશ શ્રાવક ધર્મના અભ્યાસી થઈને દશવિધ યતિધર્મનું પાલન કરવા લાયક થઈ શકે એ હેતુથી પ્રથમ શ્રાવક ધર્મ પ્રકરણ કહીશ

૨ અતિ તીવ્ર કર્મના વિનાશથી જે સાવધાન થઈ પરલોક હિતકારી જિનવચન યથાર્થ કપટ રહિતપણે સાંભળે છે તે અત્ર શ્રાવકધર્મવિચારના પ્રસ્તાવમાં ઉત્કૃષ્ટ શ્રાવક લેખાય છે તેમાં પ્રથમ લક્ષણથી અને ફળથી સમ્યક્ત્વનું નિરૂપણ કરે છે

૩ મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મના દળનો ક્ષય ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ થવાથી, સર્વજ્ઞકથિત જીવાદિક તત્ત્વોની યથાર્થ શ્રદ્ધારૂપ સમ્યક્ત્વ પ્રકટે છે, એટલે તેમાં અસત્ આગ્રહ-દુરાગ્રહ રહેતો નથી અને શુશ્રૂષાદિક ગુણો અતિશય વધે છે તે શુશ્રૂષાદિક ગુણોને જ શાસ્ત્રકાર વખાણે છે

૪ સદ્બોધકારી ધર્મશાસ્ત્ર સાંભળવાની ભારે ઉત્કંઠા, શ્રુત ચારિત્ર લક્ષણ ધર્મ પ્રત્યે અત્યંત રાગ અને યથાસમાધિ-પ્રસન્નતાપૂર્વક દેવગુરુની સેવા-ભક્તિ કરવામાં અતિ આદર, સમકિત પ્રાપ્ત થયે થાય જ ફક્ત અણુવ્રતાદિક વ્રતપ્રાપ્તિ માટે ભજના એટલે તે મતો સમકિત પ્રાપ્ત થયે કદાચિત પ્રાપ્ત થાય અથવા ન પણ થાય તે ભજનાનું કારણ કહે છે

૫ તે અણુવ્રતની પ્રાપ્તિ તો સમકિતપ્રાપ્તિ યોગ્ય કર્મક્ષયોપશમની અપેક્ષાએ અધિકતર ચારિત્રમોહનીય કર્મના ક્ષયોપશમથી જ થવા પામે છે અર્થાત્ પરિણામભેદથી સમકિતપ્રાપ્તિના નિમિત્તભૂત કર્મના ક્ષયોપશમ માત્રથી વ્રતપ્રાપ્તિ થવા ન પામે, પણ તેથી અધિકતર ચારિત્રમોહનીય કર્મના ક્ષયોપશમબળથી વ્રતપ્રાપ્તિ થવા પામે એ જ વાર્તનુ સમર્થન શાસ્ત્રકાર કરે છે

૬ આયુષ્યવર્જિત મોહનીય પ્રમુખ સાતે કર્મોની પલ્યોપમના અસખ્યાતમા ભાગે ન્યૂન એક કોડાકોડ સાગરોપમની સ્થિતિ ઉપરાતની શેષ સઘળી કર્મસ્થિતિ યથાપ્રવૃત્તિકરણે કરી જીવ ખપાવે પછી અપૂર્વકરણે કરી ગ્રથીભેદપૂર્વક જીવ સમકિત પામે પછી ૨ થી ૯ પલ્યોપમ જેટલી વધારે કર્મસ્થિતિ ખપાવ્યાથી અણુવ્રતોનો લાભ થાય અને અસખ્ય સાગરોપમ જેટલી ચારિત્રમોહનીય સ્થિતિ ખપાવ્યાથી ભાવથી મહાવ્રતોની પ્રાપ્તિ થઇ શકે 'દ્રવ્યથી અણુવ્રત અને મહાવ્રતની પ્રાપ્તિ તો કર્મની સ્થિતિ વધારે હોવા છતા પણ સભવે છે ' (ટીકાકાર)

૭ સ્થૂળ પ્રાણાતિપાતવિરમણાદિક પાચ અણુવ્રતો જ મૂળગુણ જાણવા અને બીજા દિશિપરિમાણાદિક એ મૂળગુણરૂપ અણુવ્રતોના પુષ્ટિકારક ગુણવ્રત અને શિક્ષાવ્રત રૂપ ઉત્તરગુણ જાણવા તેમા પ્રથમ અણુવ્રતનુ સ્વરૂપ જણાવવા શાસ્ત્રકાર કહે છે

૮ સ્થૂળ પ્રાણવધથી વિરમવારૂપ પ્રથમ અણુવ્રત છે તે પ્રાણ વધ સકલ્પથી અને આરભથી બે પ્રકારે થાય છે તેમા વધ કરવાની બુદ્ધિરૂપ સકલ્પ અને ખેતી પ્રમુખ આરભ એ બને રીતે સ્થૂળ પ્રાણાતિપાતવિરમણવ્રત અગીકાર કરનાર શ્રાવક સ્થૂલ પ્રાણવધને પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક પરિહરે આવશ્યક ચૂર્ણિમા સકલ્પથી સ્થૂળ પ્રાણવધ વિરમણની પ્રતિજ્ઞા કહી અને આરભથી સ્થૂળ પ્રાણવધ [illegible] પ્રતિજ્ઞા કેમ કહી નહીં? ઉત્તર-ગૃહસ્થ

આરભ વર્જી ન શકે માટે સકલ્પથી તો તે આગમ રીતે સ્થૂળ પ્રાણવધથી વિરમે જ તે જ આગમોક્ત વધવર્જન વિધિ અને તેની ઉત્તરવિધિ દર્શાવતા સતા ગ્રથકાર કહે છે

૯ ધર્માત્મા ગુરુ સમીપે ધર્મોપદેશનુ શ્રવણ કરી વૈરાગ્ય પામેલો થયેલ શ્રાવક ચાતુર્માસાદિક અલ્પકાળ પર્યંત કે લાંબો વખત જીવિતવ્ય પર્યંત ઉપર મુજબ સ્થૂળ પ્રાણવધ વિરતિની પ્રતિજ્ઞા કરીને તેના પાચ અતિચારો ભાવશુદ્ધિવડે સમજીને તજે તે પાંચ અતિચારો હવે જણાવે છે

૧૦ ક્રોધાદિ કષાયવડે દૂષિત મનવાળો થઇ શ્રાવક, પશુ કે મનુષ્યાદિકને વધ, બધન, અગચ્છેદ, અતિભાર આરોપણ તથા ભાતપાણીનો અતરાય નિર્હેતુક ન કરે ખાસ હેતુસર બધાદિક કરતા છતા સદયપણાથી તે અતિચાર નથી

૧૧ બીજા અણુવ્રતમા કન્યા, ગૌ ભૂમિ સબધી અસત્ય તથા થાપણમોસો અને કૂટ સાક્ષી એમ સ્થૂળ મૃષાવાદ વિરમ વાનુ સક્ષેપથી પાંચ પ્રકારે જાણવુ એના પાચ અતિચાર કહે છે

૧૨ સહસા આળ ચઢાવવુ, સ્વસ્ત્રી કે મિત્રાદિકની ગુહ્ય વાત જાહેર કરવી, વિશ્વાસઘાત કરવો, ખોટો ઉપદેશ દેવો અને ખોટા દસ્તાવેજ કરવા એ બધા અજાણતા કરે તો અતિચાર અને જાણી જોઇને કરે તો વ્રતભગ થાય. હવે ત્રીજુ અણુવ્રત કહે છે

૧૩ સ્થૂળ અદત્તાદાનવિરમણ સચિત્ત-દ્વિપદાદિક, અચિત્ત-સુવર્ણાદિક સબધી એમ બે પ્રકારનુ કહ્યું છે તેમા મિશ્ર-વસ્ત્ર અલકારાદિક યુક્ત પુત્ર પુત્રી સબધી અદત્તાદાન સમાવેશિત થયેલુ જાણવુ તેના પાચ અતિચાર કહે છે

૧૪ ચોરોએ ચોરી આણેલુ કેશર પ્રમુખ સસ્તી કિંમતે લેવુ, ચોરી કરાવવી, વિરુદ્ધ રાજ્ય-સ્થાનમા જવુ ખોટા માન-

આપા કરવા, સારી-નરસી વસ્તુનો ભેળ-સભેળ કરવો અને એવી હલકી મિશ્ર વસ્તુ સારી કહીને વેચવી ત્રીજા વ્રતના રક્ષકે એ અતિચારો વર્જવા જોઇએ હવે ચોથા અણુવ્રતનુ નિરૂપણ કરે છે

૧૫ ચતુર્થ અણુવ્રત મધ્યે ઔદારિક (મનુષ્ય અને પશુ સબધી) તથા વૈક્રિય (દેવ સબધી) દ્વિવિધ પરસ્રીથી (ને પરપુરુષથી) વિરમવાનુ કહ્યુ છે તે સ્વદાર (ને સ્વપતિ) સતોષ વ્રત લેખાય છે આ વ્રતના અતિચારો શાસ્રકાર કહે છે

૧૬ થોડા વખત માટે પોતે રાખેલી વેશ્યા તથા અન્યે ભાડે રાખેલી વેશ્યા, કુલાગના (કુમારિકા) કે અનાથ (વિધવા) સ્રીનુ સેવન, સ્રી-પુરુષ વિવાહ-સબધ જોડી દેવા અને કામભોગ-શબ્દ,રૂપ,ગધ, રસ,સ્પર્શના સેવનમા અત્યત આસક્તિ કરવી એ સર્વે અતિચારો યથાસભવ (સ્વદારા ને સ્વપતિસતોષીને) વર્જવા યોગ્ય છે સ્રીને પોતાની શોકયના વારાના દિવસે સ્વપતિ અપરિગ્રહિત લેખાય, તેથી તેના વારાને ઉલ્લઘી પતિને ભોગવતા અતિચાર થાય અને બીજા તો અતિક્રમાદિકવડે અતિચાર થવા પામે છે હવે પાચમુ અણુવ્રત વખાણે છે

૧૭ અસત્ આરભથી નિવર્તાવનારુ ઇચ્છાપરિમાણ વ્રત ચિત્ત-વિત્તાદિકને અનુસારે સ્વસ્વરુચિ ને સ્થિતિ મુજબ ક્ષેત્રાદિક વસ્તુવિષયક હોઇ શકે છે—કરી શકાય છે એના અતિચારો અનેક પ્રકારે શાસ્રકારો કહે છે

૧૮ ક્ષેત્રાદિ, રૂપ્ય-સુવર્ણાદિ, ધન-ધાન્યાદિ, દ્વિપદ-ચતુષ્પદાદિ તથા કુપદ તે આસનશયનાદિક ઘરવખરીનુ જે પરિમાણ કર્યું હોય તેને અનુક્રમે એક બીજા સાથે જોડી દેવાવડે, બીજાને અમુક સકેતથી સે... ...ણાવી મૂકવાવડે અથવા સાટુ કરી

સામાના ઘરે સ્થાપી રાખવાવડે, ગર્ભાધાન કરાવવાવડે તથા સ્વમતિકલ્પિત પર્યાયાંતર કરવા-કરાવવાવડે ઉલ્લંઘન કરનારને વ્રતની સાપેક્ષતાથી અતિચાર દૂષણ લાગે તે યથાર્થ વ્રતની રક્ષા કરવા ઈચ્છનાર શ્રાવક વર્જે

ત્રણ ગુણવ્રત

૧૯ ઊંચે (પર્વતાદિક ઉપર), નીચે (વાવ-કુવાદિકમા) અને તીરછુ (પૂર્વ-પશ્ચિમ ઉત્તર-દક્ષિણ દિશામા) ચાતુર્માસાદિક કાળની મર્યાદા બાંધી પરિમાણ કરેલા ક્ષેત્રની હદથી બહાર અધિક નહીં જવા સબધી નિયમ કરવો તે પ્રથમ ગુણવ્રત કહેવાય છે

૨૦ ઊંચે, નીચે કે તિરછુ જવા સબધી કરેલી હદનુ ઉલ્લંઘન કરવુ, કરેલી ક્ષેત્રમર્યાદાની બહારથી અમુક ચીજ મગાવવી અને મુકરર કરેલી હદની બહાર કોઇ ચીજ મોકલાવવી તથા જરૂર પડતા ક્ષેત્રવૃદ્ધિ કરવી (અમુક દિશામા અધિક પ્રયાણ કરવાની છૂટ લેવી) અને કોઈ વખત કોઇ રીતે વ્યાકુળતા, પ્રમાદ કે મતિમદતાથી કરેલ દિશિપરિમાણને વિસરી જવુ-ભૂલી જવુ કે (મે પચાસ જોજન સુધી જવાનુ રાખ્યુ છે કે સો સુધીનુ?) (જવા પ્રસગે એમ શકા થયેલ હોય ત્યા પચાસ જોજનથી અધિક જતા અતિચાર ને સોથી અધિક જતા વ્રતભગ સમજવો) ઉપર મુજબ પાચ અતિચાર સમજી સુજ્ઞ શ્રાવકે વ્રતશુદ્ધિ અર્થે તે અતિચારો વર્જવા અતિચાર રહિત વ્રતનુ પાલન કરવુ

૨૧ ભોજન અને કર્મ આશ્રી જેમા નિયમ કરવાનો છે તે બીજા ગુણવ્રતમા કદમૂળાદિક ૩૨ અનતકાય અને ૨૨ પ્રકારના અભક્ષ્ય ભોજન તજવાના અને કર્મ આશ્રી ખર-નિર્દય-કઠોર કાય-આરભ તજવાનો સમાવેશ કરેલો સમજવો

૨૨. શ્રાવકે મુખ્યપણે નિર્દોષ આહાર અને નિર્દોષ વ્યાપાર-વ્યવસાય કરવો ઘટે. તેને આશ્રી અતિચારો કહે છે સચિત્ત (સજીવ કંદ પ્રમુખ), સચિત્ત સંબંધિત (સચિત્ત વૃક્ષ ઉપર રહેલ ગુંદાદિ અથવા પાકા ફળ પ્રમુખ), તથા અપકવ (અગ્નિથી નહીં પાકેલ), દુ પકવ (નહીં જેવુ પાકેલ) અને તુચ્છ ધાન્યોનું ભક્ષણ શ્રાવકે વર્જવાનુ છે, તેમ જ કર્મથી અંગારકર્મ, વનકર્મ, ભાડીકર્મ, ફોડીકર્મ અને સાડી(શકટ)કર્મ પ્રમુખ મહાઆરંભવાળા ૧૫ કર્માદાન વ્યાપાર પણ વર્જવાના છે. અનાભોગાદિક યોગે થાય તો અતિચારરૂપ પણ જો નિઃશંકપણે તેવા મહાઆરંભવાળા પાપવ્યાપાર કરે તો વ્રતભંગ થાય

૨૩ ખાસ પ્રયોજન વગર નકામો આત્મા જેથી દંડાય તેનુ નામ અનર્થદંડ તેનાથી વિરમવારૂપ ત્રીજુ ગુણવ્રત કહેવાય છે અપધ્યાન-દુષ્ટ ચિન્તવન ૧, પ્રમાદાચરણ (મદ્ય, વિષય, કષાય, નિદ્રા અને વિકથા લક્ષણ)૨, હિંસક ધમક-હિંસાકારક વસ્તુનું પ્રદાન ૩ તથા પાપ-ઉપદેશરૂપ ૪ અનર્થદંડ ચાર પ્રકારે થાય છે તે સારી રીતે સમજીને શ્રાવકે તેને તજવા જરૂર ખપ કરવો ઘટે છે.

૨૪ કામચેષ્ટા-તેવા ઉત્તેજક વચન હાસ્યાદિ ૧, તથા મુખનેત્રાદિકના વિકારવાળી ભાંડચેષ્ટા ૨, વ્રતધારી શ્રાવકે ન જ કરવી, સંબંધ વગરનુ નકામુ ન બોલવુ ૩, હળ હથિયાર પ્રમુખ સજ્જ કરી માગ્યા આપવાથી હિંસાની પુષ્ટિ થાય તે ન આપવા ૪ તથા ભોગ-ઉપભોગની સામગ્રી વગર જરૂરની-વધારે પડતી કરવાથી તેથી ઘણી હિંસા વધે ૫ તેથી ઉપરોક્ત અનર્થદંડના પાંચ અતિચારો શ્રાવકે સમજીને તજવા

ચાર શિક્ષાવ્રત

૨૫ પાપવ્યાપારને તજવા અને નિષ્પાપ (મન-વચન કાયાના) વ્યાપારને આદરવારૂપ સામાયિક તે પ્રથમ શિક્ષાવ્રત જાણવુ રાગ-દ્વેષથી દૂર થયેલ જીવને જે ક્રિયામા પ્રતિક્ષણ અનુપમ સુખદાયી અપૂર્વ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રપર્યાયોનો આત્મલાભ થવા પામે તે સામાયિક જાણવુ શ્રાવકે મન-વચન-કાયાથી પાપવ્યાપાર કરવા-કરાવવાનો નિષેધ અને સ્વાધ્યાય-ધ્યાનાદિકનો સ્વીકાર કરી નિયમિત સમય સુધી સામાયિકમા રહેવાનુ હોય છે સામાયિક ભાવમાં વર્તતો શ્રાવક સાધુ સમાન કહેલો છે

૨૬ આના અતિચાર-મન-વચન-કાયાનુ દુષ્પ્રણિધાન-પાપકર્મમા પ્રવર્તાવવાનુ સાવધાનતાપૂર્વક વર્જવુ સામાયિક અવશ્ય કરવાનુ યાદ ન કરાય અથવા કર્યું કે નહી તે ભૂલી જવાય અને કરાય તે અનવસ્થિત ભાવે-ઠગઘડા વગર કરાય તે અતિચારો પણ વ્રતધારી શ્રાવકે જરૂર વર્જવા

૨૭ છઠ્ઠા દિગ્પરિમાણવ્રતમાં ગ્રહણ કરેલ દિશાપરિમાણને સક્ષેપી દિવસે દિવસે જરૂરજોગુ ઓછા પ્રમાણવાળુ કરવુ તે બીજુ દેશાવકાસિક શિક્ષાવ્રત જાણવુ મતલબ કે છઠ્ઠા વ્રતના પ્રસગે લાબા વખત માટે કરેલ દિશાપ્રમાણને આ દશમા વ્રતમા દિવસે દિવસે બની શકે તેટલુ ઘટાડી દેતા રહી તેને અતિચાર રહિત શ્રાવકજનોએ પાળવાનુ છે

૨૮ આ દેશાવગાસિક વ્રતમા નિયમિત ક્ષેત્રની બહારથી કઈ અણાવવાનુ આપણી પાસેથી કઈક બ્હાર મોકલવાનુ,

શબ્દ સભળાવી (સાદ કરી) બીજાને બોલાવી લેવાનુ, ખોખારો ખાઇને કે પોતાનુ રૂપ દેખાડીને પોતાનુ છતાપણુ જાહેર કરી ઇચ્છિત કરના-કરાવવાનુ તેમ જ કાકરો વિગેરે નાખી સામાને ચેતવી ધાર્યું કામ કરવાનું શ્રાવકે વર્જવાનુ છે

૨૯ આહાર અને શરીરસત્કારનો ત્યાગ, બ્રહ્મચર્યનુ પાલન તથા પાપારભ વર્જવારૂપ પૌષધ દેશથી તેમજ સર્વથી એ બે પ્રકારે થઇ શકે છે દેશથી પૌષધમા સામાયિકની ભજના (કરે કે ન કરે) પણ સર્વથી પૌષધમા તો સામાયિક અવશ્ય કરવુ જોઇએ, અન્યથા તેના ફળથી વચિત રહેવાય સર્વથી આહાર (ત્યાગ) પૌષધમા ચોવિહાર ઉપવાસ કરવો ઘટે દેશથી હોય તો તેમા તિવિહાર ઉપવાસ, આયબિલ, નીવી કે એકાશન પ્રમુખ યથાશક્તિ તપ કરી શકાય એમ બાકીના ત્રણે પ્રકારના પૌષધ પ્રસગે પણ સમજી લેવુ આઠમ પાખી પ્રમુખ પર્વદિવસે પૌષધ કરનારા શ્રાવકો આહારનો સર્વથી કે દેશથી ત્યાગ કરે છે બાકીના ત્રણે પ્રકારનો પૌષધ તો સર્વથી જ કરનામા આવે છે ચારે પ્રકારના દેશથી કે સર્વથી પૌષધનુ સ્વરૂપ સમજી ભવી જનોએ તેનો યથાશક્તિ આદર કરવો ઘટે છે

૩૦ અપ્રતિલેખિત દુષ્પ્રતિલેખિત શય્યા-સથારો અપ્રમાર્જિત દુષ્પ્રમાર્જિત શય્યા-સથારો, અપ્રતિલેખિત દુષ્પ્રતિલેખિત ઉચ્ચાર પાસવણ ભૂમિ તથા અપ્રમાર્જિત દુષ્પ્રમાર્જિત ઉચ્ચાર પાસવણ ભૂમિ વાપરવાનુ આ પ્રસ્તુત પૌષધ વ્રતમા વર્જવાનુ છે વળી ઉક્ત ચાર પ્રકારના પૌષધ આગમ રીતે યથાવિધિ કરવામા થતી ઉપેક્ષા પણ વર્જવાની છે મતલબ કે, જયણાપૂર્વક સાવ

ધાનતાથી પોષધ કરણી આત્મજને કરવો ઘટે છે શય્યા, સંથારો કે વડીનીતિ-ભૂમિ જીવ રહિત પ્રથમ નજરે જોઇ તપાસી લેવી તે પ્રતિલેખિત અને રજોહરણ ચરવળાદિકવડે તે જયણા પૂર્વક સાફ કરી લેવી તે પ્રમાર્જિત સમજવો જેમ તેમ જયણા રહિત સભ્રાંત ચિત્તે નજરે જોવો ને સાફ કરવી તે દુષ્પ્રતિલેખિત અને દુષ્પ્રમાર્જિત સમજવી એજ રીતે લઘુ નીતિ ને વડીનીતિ માટેની ભૂમિ આશ્રી સમજવુ

૩૧ શુદ્ધ ન્યાયોપાર્જિત અને આધાકર્મ પ્રમુખ દોષ રહિત પ્રસ્તાવોચિત અથવા ક્ષેત્ર કાળ ઉચિત એવી અન્ન પાન, વસ્ત્ર ઔષધ પ્રમુખ વસ્તુ સાધુજનોને આપવી તે શ્રાવક યોગ્ય યોગ્ય શિક્ષાવ્રત જાણવું તેમાં બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય વૈશ્ય તથા શૂદ્ર આશ્રી શુદ્ધ સ્વવૃત્તિ અનુષ્ઠાનથી ઉપાર્જિત તે ન્યાયોપાર્જિત દ્રવ્ય જાણવુ ખરા અવસરે અથવા દેશ કાળ ઉચિત વસ્તુ સુપાત્રે આપવાથી મહાઉપકારક થવા પામે છે, તેથી તે દ્રવ્ય અમૂલ્ય લેખી શકાય છે

૩૨ સજીવ-પૃથ્વી પ્રમુખ ઉપર સ્થાપી રાખેલ, તથા સચિત્ત જળ પ્રમુખવડે ઢાંકેલ ભાતપાણી સાધુને આપવાથી, સાધુઉચિત ભિક્ષા સમય વીતાવી દેવાથી, નહિ દેવાની બુદ્ધિથી અન્નાદિક પોતાની વસ્તુ પારકી કહેવી અને દેવાની બુદ્ધિથી પારકી વસ્તુ પોતાની કહેવી તેથી, તેમજ મત્સર ધરીને દાન દેવાથી અતિચાર લાગે છે એ પાંચે અતિચારો પ્રસ્તુત વ્રત સબંધી યથાર્થ સમજીને વર્જવા

૩૩ અખંડ વિરતિપરિણામથી ઉપર જણાવેલા સઘળા શુદ્ધ બારે વ્રતોમાં અતિચાર ન જ થાય, થવા ન પામે માટે જ તે

સર્વત્ર વર્જવાનુ કહ્યુ છે નિર્મળ પરિણામવાળા શ્રાવકજનો તો સ્વાભાવિક રીતેજ તે અતિચારોમા પ્રવૃત્તિ ન કરે

૩૪ ઉક્ત સમ્યક્ત્વ અણુવ્રતાદિકની પ્રાપ્તિના ઉપાય-અભ્યુત્થાન, વિનય, પરાક્રમ અને સાધુસેવનાદિક કહેલા છે તથા અગીકાર કરેલ સમ્યક્ત્વ વ્રતાદિકની રક્ષા કરવાના ઉપાય હિતકારી કલ્યાણસ્થાનનુ સેવન, વગર કારણે પરઘરમા પ્રવેશનો પરિહાર, ક્રીડા-બાળચેષ્ટા અને વિકારકર્યા વચન બોલવાનો ત્યાગ વિગેરે છે, તેથી પૂર્વોક્ત ઉપાયવડે તે વ્રતાદિકનુ રક્ષણ કરવુ અને ત્રિવિધ (મન-વચન-કાયાથી) ત્રિવિધે (કરવા, કરાવવા ને અનુમોદવાવડે) અથવા ત્રિવિધ દુવિધે અથવા નિવિધ એકવિધે અથવા દુવિધ ત્રિવિધે ઇત્યાદિ ભેદો વડે યથાશક્તિ ને યથાસભવ તે તે વ્રતોનુ ગ્રહણ-અગીકરણ કરવુ તથા સમ્યક્ત્વમૂળ બાર વ્રતો સ્વીકાર્યા પછી તેનુ સ્મરણાદિ કર્યા કરવુ અપ્રત્યાખ્યાત વિષયને પણ યથાશક્તિ તજવારૂપ યતના કરવી તથા વિષય-સમ્યક્ત્વ વ્રત સબધી, છવાસ્તવાદિ તત્ત્વસબધી અને સ્થૂળ સકલ્પિત પ્રાણી આદિ સબધી સમજવો અહીં પ્રસ્તુત પ્રકરણમા નહીં વર્ણવેલ હોય તે પણ આગમમાથી બુદ્ધિવતોએ જાણી લેવો કુભારના ચક્રભ્રામક દડના દ્રષ્ટાન્તે જેમ દડથકી ચક્રભ્રમણ થાય છે તેમ આગમથી પૂર્વોક્ત સમ્યક્ત્વ વ્રતની પ્રાપ્તિ અને તેના ઉપાયાદિકનુ જ્ઞાન થાય છે

હવે સમ્યક્ત્વ ને વ્રતધારી શ્રાવકને પરિણામની સ્થિરતા માટે જે કરવુ જોઇએ તે સબધી ઉપદેશની પ્રસ્તાવનાર્થે કહે છે -

૩૫ સમ્યક્ત્વયુક્ત અણુવ્રત ગ્રહણ કર્યા બાદ તથાપ્રકારે પ્રયત્ન કરવાથી અછતો એવો પણ વિરતિપરિણામ થવા પામે છે અને અશુભ કષાયાદિ કર્મની પ્રબળતાથી તથાવિધ પ્રયત્ન વગર છતો પણ વિરતિ પરિણામ પડી જાય છે તેની ખાત્રી વ્રત, વ્રતઉપદેશક ને વ્રતધારીની અવજ્ઞા-અનાદર કે અવર્ણ વાદ કરવાની વૃત્તિ ઉપરથી થઇ શકે છે વિરતિપરિણામના અભાવે વ્રત ગ્રહણ કેમ કરાય ? એવી શંકાનું સમાધાન એ છે કે-અન્યના ઉપરોધાદિકથી તેનો સંભવ છે એ રીતે દ્રવ્યથી સાધુ કે શ્રાવકયોગ્ય વ્રતગ્રહણ અનંતી વાર થયેલાં સંભળાય છે

પ્રસ્તાવિક ઉપદેશ નિમિત્તે શાસ્ત્રકાર કહે છે—

૩૬ શ્રાવકે ગ્રહણ કરેલા સમ્યક્ત્વ અને અણુવ્રતોનું નિરંતર સ્મરણ અને બહુમાન કરવું, તથા તેથી વિપરીત એવા મિથ્યાત્વ અને પ્રાણાતિપાતાદિક તથે અભાવ તેમજ તેથી નીપજતા જન્મમરણાદિક ભયંકર પરિણામો સંબંધી વિચાર કરતા રહેવું

૩૭ પરમગુરુ-તીર્થંકર પ્રભુની ભક્તિ, સુસાધુ-સુમુનિ જનોની સેવા તથા ઉપર ઉપરના ચડતા ગુણસ્થાનની પ્રાપ્તિ નિમિત્તે એટલે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયે છતે અણુવ્રતો માટે અને અણુવ્રતો પ્રાપ્ત થયે છતે મહાવ્રતો માટે પ્રયત્ન કરવો

એમ ઉત્તરોત્તર ગુણ પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રયત્ન કરવારૂપ ઉપરોક્ત ઉપદેશનું ફળ દર્શાવવાવડે કહે છે કે.—

૩૮ એ રીતે ગ્રહણ કરેલ વ્રતનું નિત્ય સ્મરણ અને બહુમાન કરવારૂપ પ્રયત્નવડે અછતા પણ વ્રતપરિણામ પેદા

થાય છે અને પેદા થએલ ભાવપરિણામ કદાપિ ઢીલા પડતા નથી તેથી જ બુદ્ધિશાળી જનોએ નિત્ય સ્મૃત્યાદિક પ્રયત્નમા સદા ય ઉદ્યમ કરવો ઉક્ત વર્ગો સબધી શેષ કર્તવ્ય (અવશિષ્ટ હકીકત) દર્શાવતા સતા ગ્રથકાર કહે છે —

૩૯ આ શ્રાવકધર્મમા પ્રાયે અણુવ્રતો અને ગુણવ્રતો જીવિતપર્યંત સેવવાના હોય છે ફક્ત બાકી રહેલા શિક્ષાવ્રતો (પુન પુન અભ્યાસવા યોગ્ય હોવાથી) અલ્પ કાળ સેવવાના હોય છે તેમા સામાયિક અને દેશાવગાસિક વારવાર ઉચ્ચારાય છે અને પૌષધ તથા અતિથિસવિભાગ નિયત દિવસે કરાય છે સાધુના મહાવ્રતો તો કાયમને માટે જ હોય છે બારે પ્રકારનો શ્રાવકધર્મ કહ્યો સતે સલેખનાને કહેવાનો અવસર આવવાથી તે વિષે શાસ્ત્રકાર કહે છે કે -

૪૦ અતે—જીવિતવ્યના અત વખતે અનશનપૂર્વક સલેખના નામની ક્રિયા શ્રાવકને અવશ્ય કરવાની હોતી નથી કેમકે તથાવિધ પરિણામવાળો કોઇક શ્રાવક પ્રવ્રજ્યા-દીક્ષા આદરે છે તે કરે છે તેથી સલેખના સબધી હકીકત આ ટૂક પ્રકરણમા કહી નથી અત શ્રાવકધર્મને લગતી ઉપર જણાવેલી હકીકત ઉપરાત બાકી વિધિવિશેષ હવે મ્હોએ છીએ.

૪૧ શ્રાવકે તેવા ગામ નગરાદિકમા જ વસવુ કે જ્યા સાધુજનોનુ આવાગમન થતુ હોય, વળી જેમા જિનમદિરો હોય અને બીજા સાધર્મીજનો પણ વસતા હોય એવા સ્થાનમા નિવાસ કરતા શુ ફળ થાય? તો કહે છે કે સદ્ગુણોનો વૃદ્ધિ થાય શી રીતે? તે કહે છે —નિ શક ભાવથી સાધુઓને વાદ

વાથી પાપ નાશ પામે અને પ્રાસુક (નિર્દોષ) આહાર-પાણી આપવાથી કર્મની નિર્જરા (કર્મક્ષય) થાય જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રની રક્ષા અને પુષ્ટિ થાય, તેમજ મિથ્યાત્વ કુમતિને નાશ અને સમ્યકત્વની વિશુદ્ધિ થાય વિગેરે. એવા ગામ નગરાદિકમા નિવાસ કરી રહેનાર શ્રાવકનુ દિનકૃત્ય (કર્તવ્ય) શાસ્ત્રકાર વખાણે છે

૪૨-૪૩ પંચ પરમેષ્ઠી નમસ્કારરૂપ નવકારના સ્મરણપૂર્વક જાગવુ પછી હુ શ્રાવક છુ, અમુક વ્રત-નિયમ આદરેલા છે વિગેરે સભારવુ પછી લઘુ-વડી શંકારૂપ દેહચિંતા ટાળી શુદ્ધિ સાચવી સમાધિપૂર્વક ચૈત્યવંદનાદિક ભાવઅનુષ્ઠાન અને વિધિપૂર્વક પચ્ચખ્ખાણ કરવુ પછી દેરાસરે જવુ અને પાચ અભિગમ સાચવી વિધિપૂર્વક તેમા પ્રવેશ કરવો. અને પુષ્પ માળાદિકવડે પ્રભુપૂજા કરી, પ્રસિદ્ધ વિધિથી ચૈત્યવંદન કરવુ પછી ગુરુ સમીપે (પ્રથમ પોતે ઘરે ધારેલુ) પચ્ચખ્ખાણ કરવુ પછી શાસ્ત્ર-વ્યાખ્યાન સાભળવુ કે જેથી સતક્રિયામા રુચિ-પ્રીતિ થવાના હેતુરૂપ સદબોધ થાય પછી સાધુજનોને શરીરના આરોગ્ય તથા સયમના નિરાબાધના સબંધી પૃચ્છા નમ્રભાવે કરવી તેમજ તેમને ઉચિત ઔષધ-ભેષજ, આહાર પાણી પ્રમુખ નિઃસ્વાર્થભાવે આપવાનો વિવેક કરવો એ રીતે સ્વઉચિત કર્તવ્ય લક્ષપૂર્વક કરવુ

૪૪-૪૫ પછી શ્રાવક પૂર્વે દર્શાવેલ પદર કર્માદાનને તજી, પ્રાય નિર્દોષ આજીવિકા નિમિત્તે વ્યવસાય કરે નહીં તો ધર્મહાનિ અને શાસનહીલના થાય પછી અવસરે પ્રકૃતિને માફક આવે એવુ સારુ ને સાત્વિક ભોજન કરે પછી યથા

ક્તિ (ગઠીસહિય વિગેરે) પચ્ચખ્ખાણ આવવાનપણે કરે પછી અવસરે દેરાસરે જાય અને સાધુ સમીપે શાસ્ત્ર સાભળે અથવા ત્યા પ્રાયે આગમ વ્યાખ્યાન થતુ હોય તે ચૈત્યગૃહે જઈ સાધુ પાસે શાસ્ત્રશ્રવણ કરે પછી સાઝે-સધ્યા સમયે યથાયોગ્ય પ્રભુપૂજા-ભક્તિ અને ચૈત્યવદન કરી, ગુરુ સમીપે આવી, વદન-નમસ્કારપૂર્વક સામાયિકાદિક ષટ્ આવશ્યક કરણી પ્રમાદ રહિત કરે. પછી વૈયાવચ્ચાદિક કરવાવડે થાકેલા અને તે થાક દૂર કરવા ઇચ્છતા એવા સાધુજનોની કે તથાવિધ શ્રાવકાદિકની વિશ્રામણા-ભક્તિ કરવી અને નવકાર મહામત્રનુ ધ્યાન તથા સ્વાધ્યાય પ્રમુખ પોતાની યોગ્યતા મુજબ ધર્મવ્યાપાર કરવો પછી પોતાને ઘરે જવુ અને ત્યા દેવ, ગુરુ ધર્માચાર્ય તથા બીજા ધર્મોપકારી જનોના ગુણોનુ મનમા સ્મરણ કરીને તેમજ વ્રતનિયમો યાદ કરીને વિધિપૂર્વક શયન કરવુ

૪૬ રાત્રિએ સ્રીપરિભોગરૂપ મૈથુનનો ત્યાગ કરવો તેમા અત્યાકારે પ્રવૃત્તિ કરવાના સ્રીપુરુષવેદાદિ મોહનીય કર્મની નિંદા કરવી અને સ્રીકલેવરનુ સ્વરૂપ મનમા ચિતવવુ તથા અબ્રહ્મ-મૈથુનથી સર્વથા વિરમેલા સુસાધુ જનો પ્રત્યે અતરગ પ્રીતિલક્ષણ બહુમાન કરવુ

૪૭ પછી નિદ્રા ગળી જાગ્રત થયેલા શ્રાવકે કર્મ અને ચેતન પરિણામાદિક સૂક્ષ્મ પદાર્થોમા ચિત્ત સ્થાપવુ અથવા સસારનુ સ્વરૂપ સારી રીતે ચિન્તવવુ અથવા એતીપ્રમુખ કે બીજા કલેશોને શમાવવા સમર્થ થાય તેવા વિચારો કરવા

૪૮. તથા ક્ષણે ક્ષણે થતી વયહાનિનો, પ્રાણીવધાદિક વિપરીત આચરણનો ફળ-પરિણામનો આત્મકલ્યાણ સાધી

લેવા માટે મનુષ્ય જન્માદિક અમૂલ્ય તક મળી છે તેનો લાભ લઈ લેવાનો, અપાર સંસારસાગર મધ્યે બેટ સમાન જિનાગમની પ્રાપ્તિનો તથા શ્રુત ચારિત્ર લક્ષણ ધર્મના આલોક પરલોક સંબંધી વિવિધ ગુણ ઉપકાર અને ફળરૂપ ક્ષેમાદિકનો સારી રીતે વિચાર કરવામાં ચિત્તને જોડવું

૪૯ રાગાદિક બાધક દોષો નિવારક ભાવના ભાવવાથી અને ધર્માચાર્ય-પ્રયત્નશીલ સાધુઓના માસક પાદિ વિહાર સંબંધી શાન્ત વિચારણાથી અજરામર પદદાયક સંવેગ-વૈરાગ્ય ઉપજે છે

૫૦ આતમાં કહેવું કે-નવકાર મહામંત્રના સ્મરણપૂર્વક જાગવું ઇત્યાદિક વિધિ અનુષ્ઠાન જે ઉપર કહેલ છે તે પ્રમાણે નિરંતર કરનાર શ્રાવકને સંસારભ્રમણનો અંત કરવામાં અમોઘ અકસીર ઉપાયરૂપ સર્વવિરતિ ચારિત્રના પરિણામ તે ભવમાં કે પાછીના ભવમાં અવશ્ય પેદા થાય છે

દરેક સુજ્ઞ ભાઇ બ્હેન સુખે આદરી પાળી શકે એવા સમકિત સહિત

બાર વ્રતની સંક્ષિપ્ત ટીપ

સમકિત

૧ રાગદ્વેષાદિક દોષથકી સંપૂર્ણ મુક્ત થયેલા સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી અરિહંત પરમાત્માને જ શુદ્ધ દેવ માનું અને જગતમાત્રને પાવન કરનાર તેમના પવિત્ર નામ, સ્થાપના (પ્રતિમા), દ્રવ્ય અને ભાવનું સદા ય રટન કરું, નિરંતર અમુક વખત ચોખ્ખાઇ રાખી, શ્રીજિનમંદિરે જઇ, ત્યાં સ્થિર ચિત્ત રાખી, પ્રભુના અદ્દભુત જ્ઞાન, ક્ષમા, ગંભીરતા પ્રમુખ ઉત્તમોત્તમ ગુણ સંભારી મારા આત્મામાં તેવા જ ગુણો પ્રકટાવવા નિમિત્તે પ્રભુના દર્શન, પૂજા અને ચૈત્યવંદન કરું અથવા મહામંત્રનો સ્થિર ઉપયોગ રાખી ૧૦૮ વાર જાપ કરું

૨ શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞા અનુસારે જ્ઞાન વૈરાગ્ય જાગવાથી સદ્દગુરુ સમીપે જઇ જેમણે મેરુપર્વત જેવા ભારે પાંચ મહાવ્રત ઉચ્ચરેલા છે અને તે મહાવ્રતોને જે રૂડી રીતે ગુરુમહારાજની આણામાં રહીને પાળે છે, કંચન-કામિનીથી જે સદા ય દૂર રહે છે, જયણાથી સઘળી સંયમકરણી સાધે છે અને ભવ્ય જનોને સારો બોધ આપી સુધારે છે તેવા મુનિ મહાત્માને જ શુદ્ધ ગુરુ માનું અને પ્રતિદિન જોગ હોય ત્યાંસુધી તેમને શુદ્ધ [illegible] કરી તેમના અમૃત વચનનું પાન કરું

૩ સદ્‌ગુરુની અમૃત તુલ્ય વાણી સાંભળી મારી છતી શક્તિ ગોપવ્યા વગર બની શકે તેટલી ગૃહસ્થ યોગ્ય ધર્મકરણી કરવા નિરંતર ખપ કરુ દાન, શીલ, તપ અને ભાવનારૂપ ધર્મની શ્રદ્ધા રાખી યથાશક્તિ તેનો આદર કરુ સમ્યગ્‌ જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રરૂપ શુદ્ધ ધર્મનો મને યથાર્થ બોધ થાય, તેની યથાર્થ પ્રતિતી થાય અને અનુક્રમે તેની પ્રગટ પ્રાપ્તિ થાય તેવા લક્ષથી સદ્‌ગુરુની આજ્ઞાને આધીન રહી તેમણે આત્મ-કલ્યાણાર્થે આપેલી રૂડી શિખામણને ધ્યાનમા રાખી કાળજીથી અનુસરુ પ્રમાદ વશપણાથી તેમા ભૂલ પડે તો ગુરુમહારાજને નિષ્કપટપણે નિવેદન કરી, ક્ષમા માગી, ફરી તેવી ભૂલ ન કરવા વિશેષે કાળજી રાખુ તેમની પવિત્ર આજ્ઞાનુસાર પ્રતિવર્ષ શ્રી શત્રુજયાદિક તીર્થની યાત્રાદિક કરુ અને આશાતનાદિક દોષને ટાળી, દેવ-ગુરુ સંઘ-સાધર્મિક-ભક્તિનો બની શકે તેટલો લાભ લઉ અને વ્રત-પચ્ચખ્ખાણનો ભાવ રાખુ

---

૧ પ્રાણાતિપાતવિરમણ વ્રત

(પ્રથમ અણુવ્રત)

૧ મરણાદિક મહાભયથી પ્રગટપણે કલ્પના-ત્રાસ પામતા કોઈ પણ નિરપરાધી જીવને કઇ પણ પ્રબળ કારણ વગર તેના પ્રાણ નીકળી જાય તેમ જાણી-બૂઝીને મારા મન વચન અને કાયાથી હુ જાતે હણુ નહિ તેમજ અન્ય કને હણાવુ નહિ

૨ માસ, દારુ શિકાર(મધ માખણ રાત્રિભોજન પ્રમુખ અભક્ષ્ય અને ડુગળી, લસણ, ગાજર પ્રમુખ જમીનકંદ વગેરે અનંતકાય ભક્ષણ કરવા) નો ત્યાગ કરુ

---

૨ મૃષાવાદવિરમણ વ્રત

(બીજુ અણુવ્રત)

૧ જેથી સામાનું જીવિત ધૂળ મળે (નકામુ થઇ જાય) તેવું લાકડે માકડુ વળગાડવા જેવુ કેવળ મિથ્યા ભાષણ-પુત્ર પુત્રીના વિવાહ જોડવા માટે મૃષાવાદ (કન્યાલિક) વર્જુ

૨ જેથી વેર-ઝેર વધે કલેશ, વઢવાડ કે મારામારી થાય તેવુ મિથ્યા ભાષણ, પારકી જમીન ઉપર પોતાને કે પોતાના સબધીનો હક્ક સ્થાપવા હડહડતુ જૂઠ (ભૂમ્યલિક) વર્જુ

૩ જેથી પરિણામે કલેશ ઉપજે એવુ મિથ્યા ભાષણ પશુ-ઓની લેવડદેવડ સબધે (ગવાલિક) વર્જુ

૪ ઇન્સાફની કોર્ટમા કે પચમા કોઇની દાક્ષિણ્યતાથી કે પોતાના કલ્પિત સ્વાર્થથી (લાચ વિગેરે લઇને) ખોટી (કુડી) સાક્ષી (ગવાઈ) ન ભરુ

૫ કેવળ કૃત્રિમ (ખોટા) દસ્તાવેજ વિગેરે ઘડી કાઢી કોઇની ઉપર આફત આવી પડે તેવુ અનાચરણ હુ નહિ કરુ

૬ જેનાથી બહુ ભવભ્રમણ કરવુ પડે તેવુ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ વચન જાણી-બુઝીને હુ નહિ બોલુ પ્રમાદવશ બોલાયુ હોય તેની ખબર પડતા તરત માફી માગુ

---

૩ અદત્તાદાનવિરમણ વ્રત

(ત્રીજુ અણુવ્રત)

૧ કોઇનુ ખાતર પાડી કે ગજવુ કાપી કે વાટ પાડી (લૂટફાટ કરી) કે તેવી જ બીજી રીતે પરાયુ ધન હુ જાતે

કરી લઉ નહિ તેમજ બીજાને તેમ કરવા સલાહ કે મદદ આપુ નહિ

૨ તેવો ચોરાઉ માલ કીંમતથી ભાવે આપવા આવે તો તે ખાણી-બુઝીને લઉ નહિ તેમજ તેવા અનીતિના કાર્ય કરવા કોઇને સલાહ આપુ નહિ

૩ દાણચોરી એટલે જે વ્યાપાર લાયક વસ્તુ ઉપર મહેસુલ લાગતુ હોય તે છુપાવુ નહિ તેમજ બીજાને પણ તેવી એવી સલાહ આપુ નહિ

૪ કોઇનો નાખી પડી કે વિસરી ગયેલી વસ્તુ ચોરી બુદ્ધિએ લઉ નહિ

૫ કોઇની થાપણ ઓળવુ નહિ તેમજ તેવો બીજો વિશ્વાસ ઘાત કરુ નહિ

૬ જ્યા સુધી બને ત્યા સુધી લેવડદેવડમા બરાબર પ્રમાણિકપણુ રાખુ

૭ ગફલતથી કોઇનુ કઇ આવી ગયુ હોય તે જાહેર કરી મૂળ ધણીને સોંપી દઉ

---

૪ સ્વદારાસંતોષ યા સ્થૂલ મૈથુનવિરમણ વ્રત

(ચતુર્થ અણુવ્રત)

૧ સ્વામી કે સ્વપતિ સિવાય દેવ, મનુષ્ય કે તિર્યંચ સબંધી વિષયભોગનો સર્વથા ત્યાગ કરુ છે ... ૨×૩ તિર્યંચ સબંધી ૧×૩ અને મનુષ્ય સબંધી ... દેવ અને તિર્યંચ સબં ... ભોગનો ...

દરેક દિશામા સ્વાર્થવશ વ્યાપારાદિક કારણે જવા-આવવા માં અમુક મર્યાદા બાંધવી કેવળ પરમાર્થ દાવે ગમે તેટલે દૂર જવા આવવાની છૂટ રાખી શકાય

---

૭ ભોગોપભોગવિરમણ વ્રત

(બીજુ ગુણવ્રત)

એક જ વાર ભોગવ્યા બાદ નિર્માલ્ય થઇ જાય એવા પુષ્પ, ભોજન પ્રમુખ ભોગમા લેખાય અને વારવાર જેનો ઉપયોગ કરી શકાય તે સ્ત્રી, મહેલ પ્રમુખ ઉપભોગમા લેખાતાથી જે ૧૪ નિયમોની યાદી આગળ આપી છે તે નિયમો હરકોઇ લક્ષપૂર્વક ધારી સતોષવૃત્તિમા વધારો કરવો તે ઉપરાંત ૧૫ કર્માદાનના મહાપાપ વ્યાપારનો પણ ત્યાગ કરવો

---

૮ અનર્થદંડ વિરમણ વ્રત

(ત્રીજુ ગુણવ્રત)

જેમા પોતાનો કે પોતાના સ્વજન કુટુંબાદિકનો નિકટ સ્વાર્થ ન હોય તેવી નકામી બાબતમા નાહક પોતાના મન, વચન અને કાયા કે ધનનો ગેરઉપયોગ કરવો તે અનર્થદંડ છે એમ સમજી આળપંપાળ, વેશ્યા-નાચ, નાટક ચેટક તેમ જ લોકરંજનાર્થે ઉજાઇ જ કરવામા આવતા બીજા અનેક વગરજરૂરના કાર્યોથી નિવર્તી સ્વધનાદિકનો જેમ બને તેમ સદુપયોગ જ કરવો યુક્ત છે વળી જુગાર પ્રમુખ દુર્વ્યસન, નિદ્રાદિક પ્રમાદ અને શસ્ત્રાદિકનો દુરુપયોગ પણ વર્જ્ય જ છે ટૂંકામા જેથી પરિણામ મલિન થાય તેવા આચારવિચાર તજવા યુક્ત છે

---

૯ સામાયિક વ્રત

(પ્રથમ શિક્ષાવ્રત)

પ્રતિદિન નિયમસર એક કે વધારે વખત મન-વચન-કાયાના દુષ્ટ વ્યાપાર સંવરીને, રાગ દ્વેષાદિક વિકાર દૂર કરી સમભાવની વૃદ્ધિ થાય તેવા શુભ જ્ઞાનધ્યાન પ્રમુખ ઉત્તમ આલંબન સેવવા સતત પ્રયત્ન કરવો જોઇએ દરેક પ્રસંગે કમમા કમ બે ઘડીનો અવકાશ હોવો જોઇએ તેવા સામાયિકનો અધિક લાભ મેળવાય તો બહુ હિતકારી છે નહિ તો પણ જેટલો અવકાશ મળી શકે તેનો જ્ઞાનધ્યાન યા સત્સંગતિ પ્રમુખ સત્કાર્યમા જ વ્યય કરવો યુક્ત છે બે ઘડી જેટલો અવસર મળે તેલુ ઉક્ત રીતે સામાયિકનો લાભ લેવો ચૂકવો નહિ

---

૧૦ દેશાવગાસિક શિક્ષાવ્રત

(દ્વિતીય શિક્ષાવ્રત)

છઠ્ઠા દિગ્વિરમણ વ્રતમા દશે દિશે જવા આવવા માટે રાખેલો મોકળાશનો અત બને તેટલો સંક્ષેપ કરવો, તેમજ પૂર્વોક્ત ૧૪ નિયમો પણ અવશ્ય ધારવા ધારેલા મુકરર ટાઇમ સુધી શુભ જ્ઞાનધ્યાન પ્રમુખમા જ લક્ષપૂર્વક પ્રવર્તવુ ઉક્ત નિયમ પ્રહર, દિવસ, માસ કે વર્ષ પર્યંત પણ ગ્રહી શકાય છે

---

૧૧ પોષધવ્રત

(તૃતીય શિક્ષાવ્રત)

દરેક અંધારી અજવાળી આઠમ, ચૌદશ પ્રમુખ પર્વ-દિવસે પૂર્વોક્ત ચારે પ્રકારનો પૌષધ ૪ કે ૮ પ્રહર ...

અંગીકાર કરી પ્રમાદ રહિત તેનુ આરાધન કરવું જોઇએ વિકથાદિક પ્રમાદવડે તેનુ વિરાધન કરવું મુક્ત નથી જ જેનાથી તેમ સર્વથા બની ન શકે તેણે પણ 'ગાઇડ' માં જણાવ્યા મુજબ ઉક્ત ચાર પ્રકાર પૈકી જેનુ આરાધન થઈ શકે તેટલું કરી બનતો લાભ હાસલ કરવા ચૂકવુ નહિ

૧૨ અતિથિસંવિભાગ વ્રત

(ચતુર્થ શિક્ષાવ્રત)

તિથિ, વાર પ્રમુખની દરકાર રાખ્યા વગર દિનરાત પ્રમાદ રહિત આત્મસાધનમા જ ઉજમાળ મુનિજનો 'અતિથિ' કહેવાય છે તેવા મહાત્મા-સાધુજનોને સ્વકુટુંબાદિ નિમિત્તે કરેલ નિર્દોષ પ્રાસુક આહારપાણી હરહમેશ કે છેવટ પોષધ વ્રતના પારણે શુદ્ધ ભક્તિભાવથી દેવડા કલ્યાણાર્થે વ્હોરાવી પછી પોતે જમવુ તેવુ વ્રત પવિત્ર ધર્મની પ્રાપ્તિ અને પુષ્ટિ માટે બહુ જરૂરનુ છે જ્યારે તેવા સુપાત્ર સાધુનો જોગ ન બની શકે ત્યારે શુ કરવુ ? તે આથી 'ગાઇડમા' કરેલી સૂચના લક્ષમાં રાખી ઉક્ત વ્રતનુ યથાશક્તિ આરાધન કરવા મળેલી તક સાર્થક કરી લેવી

શ્રાવકકલ્પતરુમાંથી ઉધ્ધૃત

શ્રાવક યોગ્ય વ્યવહારુ શિક્ષા

(સંશોધક-સદ્ગુણાનુરાગી કર્પૂરવિજયજી)

૧

સુગુરુનું આવાગમન, સત્સમાગમ, જિનચૈત્ય, સમાનધર્મીઓની વસ્તિ, આજીવિકાના અલ્પારંભવાળા સાધનો, રાજા-પ્રજા વચ્ચે પ્રેમ, પ્રજાને હિતકારી રાજનીતિ, હવા-પાણી અને ધાન્ય વિગેરેની અનુકૂળતા અને શ્રેષ્ઠતા, તથા કુશળ અને નિર્લોભી વૈદ્ય એટલા વાના જે ગામમાં કે શહેરમાં હોય તે ગામ કે શહેરમાં શ્રાવકે વસવું, કેમ કે સુગુરુના વંદન અને તેમના બહુમાનથી પાપનો નાશ, સત્સમાગમથી દોષ અને દુર્બુદ્ધિનો નાશ, જિનચૈત્યના દર્શન-પૂજા વિગેરેથી મિથ્યાત્વનો નાશ, સાધર્મિકની વસ્તિથી સંસારમાં સારભૂત એવું સાધર્મી-વાત્સલ્ય અને સમ્યગ્દર્શનમાં પરસ્પર સ્થિરીકરણ-વૃદ્ધિકરણ વગેરેનો લાભ, અલ્પારંભવાળી આજીવિકાથી ચિંતા અને ભવભ્રમણની ઓછાશ, રાજા-પ્રજાના પ્રેમ અને સુરાજનીતિથી નિર્ભયતા અને સુખે ધર્મારાધનનો લાભ, હવા પાણી વિગેરેના સુખકારી સાધનોથી શરીરે નિરોગતા અને નિરુપદ્રવ યોગની સ્વસ્થતાનો લાભ, યોગ્ય વૈદ્યથી રોગનો નાશ વગેરે અનેક લાભો થાય છે

૨

સ્વસ્થપણે નિર્ભય સ્થાનમા, અવિષમ ભૂમિ પર સ્વચ્છ શય્યામા, પરિમિત નિદ્રા માટે એકલા સૂવુ પરોઢીએ ઊઠવુ શય્યા ત્યાગી પચપરમેષ્ઠી નમસ્કાર મત્રનો જાપ કરવો પોતાની જાતિ, ઉત્પત્તિ, શુદ્ધ સ્વરૂપ, શરીર કુટુબાદિનો સબધ અને ત્યાગ કરવા યોગ્ય તથા ગ્રહણ કરવા યોગ્ય વસ્તુનો એકાગ્રતાથી બરાબર વિચાર કરવો પૂર્વના પાપનો પશ્ચાત્તાપ અને પ્રતિક્રમણ કરવુ ચૌદ નિયમો ધારના આજના દિવસને યોગ્ય કાર્યનો અનુક્રમ મુકરર કરવો ગત દિવસના અપૂર્ણ રહેલા આવશ્યક કાર્યને આજના કાર્યક્રમમા મૂકવા બીજા લાખો કામ મૂકીને પણ હમેશ ચાર ઘડી સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરવુ (ભણવુ–ભણાવવુ વાચવુ–વચાવવુ વિગેરે અવશ્ય કરવુ) માફકસર કસરત હમેશ કરવી આજે પૂરા કરવા યોગ્ય કાર્યો આજે જ કરવાનો દૃઢ સકલ્પ કરવો પ્રભાતે ઊઠી મળત્યાગપૂર્વક યથાયોગ્ય દેહશુદ્ધિ કરીને જિનમદિરે જઈ, પ્રભુદર્શન, ચૈત્યવદન પ્રમુખ આનદ અને ઉત્સાહ સહિત મૂળ ઉદ્દેશને લક્ષ્યમા રાખી વિધિના ખપી થઈને કરવા પછી ગુરુને યથાવિધિ વદન કરી યથાશક્તિ બાહ્ય તપનુ પ્રત્યાખ્યાન કરવુ અચપળ ભાવે ધર્મોપદેશ સાભળી, વિચારી (મનન કરી) પોતાની ખામીઓ કમી કરવા બનતુ લક્ષ્ય રાખવુ

૩

ઘરમા દશ ઠેકાણે ચદુવા, સ્વચ્છ હવા અને સૂર્યના પ્રકાશનુ આવવુ, સામાન વિગેરેની સાફસુફ અને સ્વચ્છના, રસોઈ કરનાર અને પાણી ભરનારની યતના સાથે સુઘડતા, સાત્વિક ભક્ષ્ય અને નિર્જીવ સ્વચ્છ ભોજનના પદાર્થો, વિશ્વાસુ યોગ્ય

અને સદાચારી દાસ-દાસીઓ વિગેરે બાબતોની અનુકૂળતા બરાબર કરવી

૪

સુપાત્રે દાન, અતિથિનો સત્કાર, આશ્રિત પ્રાણીઓનુ પોષણ, સાધર્મીવાત્સલ્ય, દીન-હીનને અનુકંપાદાન એટલું અવશ્ય કરી શ્રાવકે પછી ભોજન કરવા બેસવુ

લોલુપતા વિના, જીભને માટે નહીં પણ ઉદરપૂર્તિ માટે, ભૂખથી કાંઇક ઓછો, દેહ અને બુદ્ધિને હિતકારી, અતિ ઉતાવળે નહીં તેમ અતિ ધીરે નહીં, સારી રીતે ચાવીને, શાંત અને આનંદી ચિત્તે જીવના અણાહારી સ્વભાવને વિચારીને, ન છૂટકે, માત્ર દેહના ભાડા માટે, સાત્ત્વિક અને પથ્ય આહાર કરવો આહાર કર્યા પહેલા પાણી પીવુ નહીં મધ્યમા પ્રમાણોપેત પાણી પીવું અને આહારને અન્તે મુખશુદ્ધિ જેટલુ જ પાણી પીવુ આહારને છાંડવો પડે નહીં, તેમજ ઊણોદરી થાય એ બન્ને બાબતો ધ્યાનમા રાખવી ખાતા બચબચાટ બોલાવવો નહી, આંગળીઓ ટાળીને ખાવુ નહી, ખાવાની બાબતમા કોઇ સાથે સ્પર્ધા કે વાદવિવાદમા ઉતરવુ નહિ, પીના યોગ્ય પદાર્થ પીતા દમવું નહી, બનતા સુધી જમતા મૌન રાખવું થાળી વિગેરે ધોઇને પી જવુ સૂર્યસ્વર ચાલે ત્યારે અને ખરી ભૂખ લાગે ત્યારે ઉપરોક્ત વિધિપૂર્વક ભોજન કરવુ જમતા મુખનો આકાર બગાડવો નહી ખાવાના પદાર્થોને નિંદવા નહીં બનતા સુધી વખાણવા પણ નહી જમવાને અંતે જરૂર જણાય તો નિર્દોષ અને હિતકારી મુખવાસ લેવુ ખાઇને ૧૦૦ ડગલા જેટલુ જરૂર ફરવુ દોડાદોડ કે બહુ મહેનતનુ કામ જમ્યા પછી તરત કરવુ નહી અજીર્ણ હોય તો ઉપવાસ કરવાથી

અને આહાર, વિહાર અને નિહારમા નિયમિત રહેવાથી નિરોગી થવાય છે

૫

અતિ શીઘ્ર, બહુ શ્વાસ ચઢે તેમ ચાલવુ નહી સામાન્ય ગતિથી, સાડાત્રણ હાથ સુધી દૂર દૃષ્ટિ રાખીને અને જીવોની યતના થાય તેમ ચાલવું વાંકા વળી જઈને, હાથ કેડે કે માથે રાખીને પરની ચેષ્ટા કરતા, ખાતાખાતાં, હાથ બહુ જ ડોલાવતા પગ ઘસતા અને બહુ મરોડદાર ચાલમા ચાલવું નહીં જરૂર હોય ત્યા યોગ્ય સમયે જરૂરની વસ્તુઓ સાથે રાખીને, જરૂરનુ કામ હોય તો જ જવુ પરગૃહે નકામા જવુ-આવવુ નહીં મન વિનાના, દ્વેષી, અધર્મી, રાજ્યના કે પ્રજાના ગુન્હેગારને ત્યા ઘણે ભાગે જવુ નહીં સતાતા કે ડરતા ચાલવુ નહીં

૬

વાત કરતા સામા માણુસ સાથે કેવા રૂપમા વાત કરવી તે ધ્યાનમા રાખવુ કહેવાના મુદ્દા, પૂછવાની બાબતો સ્પષ્ટ અને સરળતાથી કહેવી મધુર, હિતકારી સ્વપરને ઉપયોગી, સત્ય શાસ્ત્રસમત, સરળતાવાળી, સ્પષ્ટ, પરિમિત અને નિર્દોષ ભાષા બોલવી સામાનુ કહેવ નુ બરાબર સાભળીને, વિચારીને, પોતાને ખબર હોય તેટલો જ, હિતાહિતને ધ્યાનમા રાખી જવાબ આપવો વચમા જલદીથી વગરવિચારે અશુદ્ધ કે ગરબડ-ભરેલી ભાષામા બોલવુ નહિ અને મર્મભેદક વચનો કયારે પણ બોલવા નહીં. પચાય તેટલુ, પોતાના જાણવામા હોય તેથી ઓછુ જરૂર પૂરતુ અને તે પણ લાભકારક હોય તો જ બોલવુ કહેવત છે કે "ભાવે એટલુ ખાવુ નહિ અને આવડે એટલુ બોલવુ નહિ" બોલેલો બોલ પાછો ગળાતો નથી બદુક કે તોપ જેવાનો

માર કહી રૂઝાય છે, પણ શબ્દનો ઘા મરણાતે પણ રૂઝાવો મુશ્કેલ છે; માટે જેટલુ બોલો તેટલુ તોળી તોળીને પરને કડવુ ન લાગે અને ગુણ થાય તેવુ બોલો. તેવો સમય ન હોય તો મૌન રહેવુ એ વધારે સારુ છે બે કાને સાભળીને, બે આખે જોઇને, મગજમાં વિચારીને-એ પાંચવડે નિર્ણય થયા પછી લાભ થાય તેમ હોય તો એક જીભવડે થોડુ જ બોલવુ જીભ બત્રીશ દાતના કિલ્લા વચ્ચે અને બીડેલ મુખમા હોવાનુ એ જ કારણ છે, એ જ જીભવડે જગત આખુ મિત્ર થાય છે, એ જ જીભવડે જગત આખુ શત્રુ થાય છે જીભમા વશીકરણ છે અને જીભમા ઝેર છે જગતમા લોહીની નદીઓ ચાલે તેવા મહાન્ યુદ્ધો અનેક વખત થયા છે તેમા ઘણે ભાગે જીભલડીની કડવાશ જ મુખ્ય કારણ છે, માટે ખાવામા અને બોલવામા જીભને તાબે થવુ નહીં, પણ આપણે તેને જ તાબે કરી લેવી મહાપુરુષોના મુખમાથી અમૃતના ઝરણાઓ ઝરે છે ત્યારે મિથ્યાભિમાની મૂર્ખ જીવોના મુખમાથી હળાહળ ઝેર જેવા વચનોનો પ્રવાહ નીકળે છે વચનવડે જાતિ, કુળ અને ધર્મની પરીક્ષા થાય છે જેની હૃદયની તીજોરીમા જેવુ ભર્યુ હોય તેવુ જ નીકળે છે કોયલની વાણીમા મધુરતા અને કાગડાની વાણીમા કઠોરતા, જેમાં જે હોય તે જ નીકળે છે, માટે શ્રાવકે શ્રાવકધર્મને શોભા આપનારા વચનો બોલવા, દીનતા ભરેલા હીણપત સૂચવનારા અને નિર્માલ્ય વચનો કદી પણ બોલવાં નહીં ભાટ ચારણો જેવા, ખુશામતભરેલા અને અસબધ વચનોનો ઉપયોગ કદાપિ કરવો નહીં બને ત્યા સુધી નિરવદ્ય ભાષા જ બોલવી વાચાળપણાથી, વારવાર ટોકવાપણાથી અને સમયને અનુચિત ભાષા બોલવા કરતા મૌન રહેવુ વધારે

અને આહાર, વિહાર અને નિહારમા નિયમિત રહેવાથી નિરોગી થવાય છે

૫

અતિ શીઘ્ર, બહુ શ્વાસ ચઢે તેમ ચાલવુ નહી સામાન્ય ગતિથી, સાડાત્રણ હાથ સુધી દૂર દૃષ્ટિ રાખીને અન્ય જીવોની યતના થાય તેમ ચાલવું વાંકા વળી જઈને, હાથ કેડે કે માથે રાખીને પરની ચેષ્ટા કરતા, ખાતાખાતા, હાથ બહુ જ ડોલાવતા, પગ ઘસતા અને બહુ મરોડદાર ચાલમા ચાલવું નહીં જરૂર હોય ત્યા યોગ્ય સમયે જરૂરની વસ્તુઓ સાથે રાખીને, જરૂરનુ કામ હોય તો જ જવુ પરગૃહે નમમા જવુ-આવવુ નહીં મન વિનાના, દ્વષી, અધર્મી, રાજ્યના કે પ્રજાના શુ હેગારને ત્યા ઘણે ભાગે જવુ નહીં સ તાતા કે ડરતા ચાલવુ નહીં

૬

વાત કરતા સામા માણસ સાથે કેવા રૂપમા વાત કરવી તે ધ્યાનમા રાખવુ કહેવાના મુદ્દા પૂછવાની બાબતો સ્પષ્ટ અને સરળતાથી કહેવી મધુર, હિતકારી સ્વપરને ઉપયોગી, સત્ય શાસ્ત્રસમત, સરળતાવાળી, સ્પષ્ટ, પરિમિત અને નિર્દોષ ભાષા બોલવી સામાનુ કહેવાનું બરાબર સાભળીને, વિચારીને, પોતાને ખબર હોય તેટલો જ, હિતાહિતને ધ્યાનમા રાખી જવાબ આપવો વચમા જલ્દીથી વગરવિચારે અશુદ્ધ કે ગરબડ-ભરેલી ભાષામા બોલવુ નહિ અને મર્મભેદક વચનો કયારે પણ બોલવા નહીં પળાય તેટલુ, પોતાના જાણવામા હોય તેથી ઓછુ જરૂર પૂરતુ અને તે પણ લાભકારક હોય તો જ બોલવુ કહેવત છે કે "ભાવે એટલુ ખ વુ નહિ અને આવડે એટલુ બોલવુ નહિ" બોલેલો બોલ પાછો ગળાતો નથી બ દુક કે તોપ જેવાનો

માર કદી રૂઝાય છે, પણ શબ્દનો ઘા મરણાતે પણ રૂઝાવો મુશ્કેલ છે, માટે જેટલુ બોલો તેટલુ તોળી તોળીને પરને કડવુ ન લાગે અને ગુણ થાય તેવુ બોલો. તેવો સમય ન હોય તો મૌન રહેવુ એ વધારે સારુ છે બે કાને સાભળીને, બે આખે જોઇને, મગજમા વિચારીને-એ પાચવડે નિર્ણય થયા પછી લાભ થાય તેમ હોય તો એક જીભવડે થોડુ જ બોલવુ જીભ બત્રીશ દાતના કિલ્લા વચ્ચે અને બીડેલ મુખમા હોવાનુ એ જ કારણ છે, એ જ જીભવડે જગત આખુ મિત્ર થાય છે, એ જ જીભવડે જગત આખુ શત્રુ થાય છે જીભમા વશીકરણ છે અને જીભમા ઝેર છે જગતમા લોહીની નદીઓ ચાલે તેવા મહાન્ યુદ્ધો અનેક વખત થયા છે તેમા ઘણે ભાગે જીભલડીની કડવાશ જ મુખ્ય કારણ છે, માટે ખાવામા અને બોલવામા જીભને તાબે થવુ નહીં, પણ આપણે તેને જ તાબે કરી લેવી મહાપુરુષોના મુખમાથી અમૃતના ઝરણાઓ ઝરે છે ત્યારે મિથ્યાભિમાની મૂર્ખ જીવોના મુખમાથી હળાહળ ઝેર જેવા વચનોનો પ્રવાહ નીકળે છે વચનવડે જાતિ, કુળ અને ધર્મની પરીક્ષા થાય છે જેની હૃદયની તીજોરીમા જેવુ ભર્યું હોય તેવુ જ નીકળે છે કોયલની વાણીમા મધુરતા અને કાગડાની વાણીમા કઠોરતા, જેમા જે હોય તે જ નીકળે છે, માટે શ્રાવકે શ્રાવકધર્મને શોભા આપનારા વચનો બોલવા, દીનતા ભરેલા હીણપત સૂચવનારા અને નિર્માલ્ય વચનો કદી પણ બોલવા નહીં ભાટ ચારણો જેવા, ખુશામતભર્યા અને અમબધ વચનોનો ઉપયોગ કદાપિ કરવો નહીં બને ત્યા સુધી નિરવદ્ય ભાષા જ બોલવી વાચાળપણાથી, વારવાર ટોકવાપણાથી અને સમયને અનુચિત ભાષા બોલવા કરતા મૌન રહેવુ વધારે

ઉચિત છે બોલતા પહેલા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ અને લાભાલાભનો ખાસ વિચાર કરવો, કારણ કે બોલવાથી ઘણાએ બગાડ્યુ છે. કોઇની સાથે વિવાદમા ઉતરવુ નહીં, તેમ જાતે અન્ય ધર્મીઓની સાથે ચર્ચાનો ઉદીરણા કરવી નહીં ધર્મોન્નતિના કારણે પ્રતિપક્ષી સરળ અને જિજ્ઞાસુ હોય તો શાન્તિથી યુક્તિથી અને પ્રમાણપુરસર પોતાના જ્ઞાનના પ્રમાણમા ધર્મચર્ચા કરવી સામા પક્ષને તોડવા ખાતર ખોટી યુક્તિઓ કરવી નહીં સામા પક્ષની જેટલી બાબતો અબાધિત હોય તેને ખુશીથી ગ્રહણ કરવી ધર્મનીતિને નામે કે સમાજ–સુધારણાને નામે વાગ્યુદ્ધોના અખાડામા ઉતરવુ નહીં વચનની ટેક દૃઢ રાખની શબ્દમા કદાચ વિરુદ્ધતા આવતી હોય પણ આશયમા વિરુદ્ધતા ન હોય તો કદાગ્રહ કરવો નહીં શબ્દભેદમા આશયભેદ માનવા જેવી એકાએક ભૂલ કરવી નહીં રાજકથા, સ્ત્રીકથા, આહારકથા અને દેશકથા–એ ચાર વિકથા શ્રાવકે વર્જવી ખોટી સાક્ષી પૂરની નહીં મ્હોટાથી કે બળવાથી ક્ષોભ પામી ખોટી બાબતમા હાએ હા કે નાએ ના ભણવી નહીં રાજ્યવિરુદ્ધ, સમુદાયવિરુદ્ધ, નીતિવિરુદ્ધ, ધર્મવિરુદ્ધ અને વ્યવહારવિરુદ્ધ કાઇ પણ બોલવુ કે કરવુ નહીં

૭

અલ્પારંભવાળી અને ન્યાયધર્મને અનુસરતી આજીવિકા–વૃત્તિ કરવી લોભ અને પરિગ્રહની બહુ વિચાર કરીને હદ બાંધવી કમાણીનો અમુક હીસ્સો ઉત્તમ કામ માટે નિર્માણ કરી નિર્મિત માર્ગે તેનો વ્યય કરવો નિશ્ચિન્તપણે ધર્મસાધન તીર્થાટન વિગેરે થઇ શકે તેને માટે પોતાની શક્તિનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવો અને બહુ ઉઘરાણી કરવી ન પડે તેવી રીતે વ્યાપાર કરવો લેવડદેવડમાં ગમે તેવા સબધી સાથે પણ પહેલેથી જ પ્રમાણિ-

કપણે ચોખવટ કરવી પાછળથી સબંધ તૂટે તેમ કરવાનો પ્રસંગ ન આવે એવી રીતે લેવડદેવડ કરવી

શસ્ત્રધારી, ખૂની, નિર્દય, મહામાયાવી, ક્ષુદ્રજાતિ, અનૃની વ્યભિચારી, જુગારી, દુર્વ્યસની, બદદાનતવાળા, ભાડ-ભવાયા યાચક, મિત્ર, કુટુંબી, ગામધણી, રાજાના હલકા નોકર, રાજ્યના કે જ્ઞાતિના ગુન્હેગાર, બહેન બનેવી વિગેરે સાથે બનતા સુધી વ્યાપારને ખાતર લેવડદેવડ રાખવી નહીં, તેમ છતા ઉધારે આપવાની ફરજ પડે તો આપતી વખતે જ પાછા નહી આવે એમ ધારીને જ આપવુ પણ તેમની સાથે આપ્યા પછી તકરારમા ઉતરવુ નહીં કમાવાને ખાતર મોંઘવારી ચિતવવી નહીં આપણા થોડા લાભને ખાતર બીજાને ઘણું મ્હોટુ નુકશાન થતુ હોય તો આપણો લાભ જતો કરવો મળતો લાભ લઇ લેવો પ્રાપ્ત ધન-વૈભવમા સતોષી રહેવુ ધનની લાભહાનિ વખતે લક્ષ્મીની ચપળતા બરાબર યાદ રાખવી " તન, મનના સુખને માટે ધનવૈભવ છે, પણ ધનવૈભવને માટે તન મન નથી " એ સૂત્રનુ વારવાર મનન કરવું સર્વ ધનવૈભવનો ભોગ આપીને પણ આત્માનુ (પોતાપણાનુ) યત્નપૂર્વક રક્ષણ કરવુ

વ્યવહાર, પ્રમાણિકતા, ટેક, આબરૂ, હિસાબ, વણિજ-વાણિજ્ય રીતિ, વ્યાપારનો માલ, તોલ, માપ, મોદો વિગેરે બાબતો પહેલેથી છેટલે સુધી સારી ચોખવટવાળી રાખવી નોકર મુનિમોને ખર્ચયોગ્ય પગાર આપી, તેમની પાસેથી પ્રેમથી કામ લેવુ. વિશ્વાસ રાખવા લાયકને જ નોકર રાખવા અને એવા નોકર મુનિમો પર પછી અવિશ્વાસ રાખવો નહીં અવિશ્વાસ જેવુ જણાયા પછા એક દિવસ પણ રાખવા નહીં

એક ભાવ, નિર્મિત નફો અને વિશ્વાસપાત્ર રીતિ રાખી વ્યાપાર કરવો સટ્ટો, જુગાર સરત, કન્યાવિક્રય અને ભાડવા

પણુનો ધધો કદી પણ કરવો નહીં જિંદગીનુ વેચાણ કરવુ નહીં જ્યા સુધી બને ત્યા સુધી ગમે તેટલા લાભને ખાતર પણ નોકરી કરવી નહીં, નિરૂપાયે કરવી પડે તો મૂર્ખ, બેકદર, કૃતઘ્ની, શઠ, અપ્રમાણિક, ક્રોધી અને મિથ્યાભિમાની શેઠની નોકરી તો કદી પણ કરવી નહીં અને એવાની આગેવાની નીચે પણ નોકરી કરવી નહીં, જેમ બને તેમ થોડો પણ સ્વતંત્ર ધંધો કરવો.

શેઠાઇ અમલદારી અને મ્હોટાઇ મળે તો ખુશામતના 'ખા ન બનવુ' ખોટો દમામ અને દોર ન વાપરવો' મિથ્યાભિમાનમા અંધ ન બનવુ પરના ભલાને માટે યથાશક્તિ નિકરણ યોગે સહાયક થવું પોતાની બધી મિલ્કત વ્યાપારમા રોકવી નહીં, પણ ઓછામા ઓછો ત્રીજો ભાગ તો પોતાના ઘરમા સીલીકે અવશ્ય રાખવો. માલ ગીરો મૂકી વ્યાજ ચઢાવવા કરતા માલને વેચીને નાણા કરવા એ વધારે સારુ છે કોઇની થાપણ રાખવી નહીં અને તમારી થાપણ કોઇને ત્યા મૂકવી નહીં જરૂર પડે તો પ્રમાણિક ગૃહસ્થને ત્યા લાયક સાક્ષીઓ રાખી, સામાની સહી લઇ કાયદાને યોગ્ય ચોક્કસ ચોખવટ કરીને જ બીજાને ત્યા થાપણ મૂકવી.

અભક્ષ્ય, ઝેર, લોહ દાત ચામડુ, શસ્ત્ર કેશ અને ચોપડ (ક્નિગ્ધ) વસ્તુઓનો વ્યાપાર બને ત્યા સુધી કરવો નહીં ન ચાલે ત્યારે છેવટે ગમે તે વસ્તુનો વ્યાપાર કે કોઇની સેવા બજાવીને પેટ ભરવુ, પણ યાચવુ નહીં ઉડાઉપણામા અતિ સુખશીલપણામાં કે લોકની કીર્તિમા નિરર્થક નાણાનો વ્યય કરવો નહિં સન્માર્ગે કુટુંબી કે આશ્રયી જનોના પોષણાર્થ શક્તિના પ્રમાણમાં ઉદારતાથી ખર્ચ કરવો આવકથી ખર્ચ ઓછો રાખવો વેષ અને દેખાવ પોતાની શક્તિ તથા આબરુને યોગ્ય રાખવો ઉદ્ભટ વેષ રાખવો નહીં; તેમજ કંજુસાઇથી ચીંથરેહાલ રહેવુ નહીં.

ફુલણજી થઈ ફરવુ નહીં લોભિયા થઈ ધૂતારાથી ફસાવુ નહીં બહુ વિચાર કરીને બીજાનો વિશ્વાસ કરવો હમેશાની સાહાઈ છોડવી નહીં. ધનવૈભવના ભરતી કે ઓટ પ્રસગે ગભીરતા છોડવી નહીં અર્થશાસ્ત્રના કરકસરના નિયમો જાણવા ભરમનસાઈ તજવી નહીં, ભોળા થઈ ગાડામા ખપવુ નહીં ખપ પડે ત્યારે ગમે તેવા નર પાસેથી મોહાગ અને યુક્તિથી કામ કઢાવી લેવુ, પરતુ કોઈને છેતરીને કામ લેવુ નહીં પૈસાના લોભે અસત્ય પક્ષમા ઊભા રહેવુ નહીં નોકરી, અમલદારી કે શેઠાઈ કરતા પોતાની ફરજને ભૂલવી નહિ હાથચોરી કદી પણ કરવી નહીં ધનને અર્થે શરીરને જોખમમા નાખવુ નહીં વ્યાપાર એવી યુક્તિથી કરવો કે જેથી ગ્રાહકો પોતે જ સદા ય ગરજવાળા રહે લેણદારો પાસે નમ્ર થવુ, દેણદારો પાસેથી યુક્તિથી હાથ કાઢી લેવો શાખ સારી રાખવી હિમતે બહાદુર થવુ ઉદ્યમમા આગળ વધવું, કાર્યમા કાયરતા ન રાખવી આજુબાજુના સયોગો જોઈ વિચારી વ્યાપાર કરવો કરેલ વ્યાપાર કે લેણદેણ વિગેરે બધી બાજુ પર ધ્યાન આપતા રહેવું પ્રમાણિક ગુમાસ્તાઓની કદર બુઝવી છેલ્લી અવસ્થામા નિવૃત્તિ પમાય તેટલો ધનનો સચય કરવો

૮

બે ઘડી દિવસ બાકી રહે તે પહેલા વ્યાપારાદિથી નિવૃત્ત થઈ, ભૂખ હોય તો સાજનુ સાદુ ભોજન કરવુ પછી થોડા વખત ખુલ્લી હવામા ફરવુ જિનચૈત્યે દર્શન ને ભાવના કરી દિવસ સબધી પાપનુ પ્રતિક્રમણ સ્થિરચિત્તે વિધિપૂર્વક કરવુ દિવસના નિયમોને વિચારી સક્ષેપવા અને રાત્રિને યોગ્ય નિયમો ધારવા. રાત્રિભોજન વર્જવુ બની શકે તો ચઉવિહારનુ પચ્ચખ્ખાણ કરવુ, નહીં તો છેવટે દુવિહારનુ પચ્ચખ્ખાણ તો જરૂર કરવુ. આત્માના હિતાહિતનુ સરવૈયુ કાઢવુ જિજ્ઞાસુ

સજ્જનો સાથે ધર્મચર્ચા કરવી સારૂ વાંચેલુ સાંભળેલુ પુન પુન વિચારવુ પોતાની ખામીઓ કમી થાય તેમ કરવુ નિદ્રા પ્રમાદ કે આળસ માટે નહીં પણ નિવૃત્તિ માટે જરૂર પૂરતી લેવી ચાર શરણ, સર્વ જીવો સાથે ખામણા વિગેરે વિધિ કરીને પછી શયન કરવું

૯

બ્રહ્મચર્ય—શીલ અને આચારમા ત્રિકરણ યોગે મર્યાદા જાળવવી શૃગારની વાર્ત્તા, વાચન અને પરિચય કમી કરવો પરસ્ત્રીસગનો અને સૃષ્ટિવિરુદ્ધ વર્તનનો સદાને માટે ત્યાગ કરવો સ્વસ્ત્રી પરત્વે પણ ઉદીરણા કરીને નહીં પરતુ સ્વાભાવિક ઉદય વખતે વિષયવિપાકને વિચારીને ન છૂટકે જયણા રાખવી મનપરિચારણા, વચનપરિચારણા સ્પર્શપરિચારણા અને રૂપપરિચારણા પણ જ્ઞાની પુરુષોએ વિષયમા ગણાવેલ છે, માટે જેમ બને તેમ તે ચારથી દૂર રહેવાય તેમ કરવુ જેથી પાચમા કાયપરિચારણાના વિષયની ભીતિ રહેશે નહીં જેમ બને તેમ તે વિષય અને વિષયીનો પ્રસગ કમી કરવો શરીરનો મુખ્ય રાજા વીર્ય અને પ્રધાન રુધિર છે યોગ્ય રીતિથી તે બંનેના સચય અને રક્ષણ માટે બહુ કાળજી રાખવી શક્તિનો અને શૌચનો ખરો આધાર તેના પર રહેલો છે શરીરનુ સૌંદર્ય, પ્રતાપ અને તેજ વીર્યના રક્ષણથી બરાબર ટકી રહે છે અપકવ ઉમ્મરે વિવાહિત ન થવું પોતાથી મ્હોટી સ્ત્રી સાથે વિવાહ ન કરવો પોતાના બળાબળનો પુખ્ત વિચાર કરવો શ્વાનવૃત્તિ રાખવી નહીં. મરનાઇનું લક્ષણ વીર્યનો ક્ષય કરવામા નહીં પણ તેનું રક્ષણ કરવામા છે સર્વ ધર્મમા બ્રહ્મચર્યને પ્રધાન માન વામા આવ્યુ છે મહાન્ પુરુષોની અલૌકિક શક્તિનો વિકાસ

પણ બ્રહ્મચર્યના બરાબર પાલનથી થયો છે હમેશા સ્ત્રીથી દૂર શય્યા રાખવી વિકાર ઉત્પન્ન કરનારા પદાર્થો ભોગોપભોગમાં જેમ ઓછા લેવાય તેમ કરવું વિકારના ઉદય વખતે સ્ત્રીપુરુષોના શરીરમાં ભરેલી અશુચિનો બરાબર ખ્યાલ લાવવો. ક્ષણભંગુર સુખાભાસથી ચિરકાળના દુઃખો વ્હોરી લેવા જેવી ગંભીર ભૂલ ન થાય તેની સંભાળ રાખવી. સંસારપરિભ્રમણની વૃદ્ધિના હેતુરૂપ મુખ્યત્વે વિષયને જ જ્ઞાનીઓએ માન્યો છે કષાયની વૃદ્ધિ, જડતા અને મંદતા પણ વીર્યના નાશથી થાય છે આરોગ્યને માટે પણ વીર્યનું ખાસ રક્ષણ કરવું જરૂરનું છે સુવર્ણ, રૂપું આદિ ધાતુના રક્ષણ અને સંચય માટે બહુ કાળજી રખાય છે, પણ શરીરની સાતે ધાતુઓના રક્ષણ અને સંચય માટે બેદરકાર રહેવાય છે, એ આપણી અસાધારણ ખામી છે એ ખામીને દૂર કરવી શીલવંત સ્ત્રીપુરુષોના ચરિત્રો વારંવાર વાંચવા, વિચારવા ને આપણા મન પર કાબૂ મેળવવો અલ્પ આહાર અને મર્યાદિત વિહારથી વિકારને રોકી શકાય છે, માટે જેમ બને તેમ બ્રહ્મચર્યના રક્ષણ માટે સદા સાવચેત રહેવું

શિવમસ્તુ સર્વજગતઃ, પરહિતનિરતાઃ ભવન્તુ ભૂતગણાઃ ॥
દોષાઃ પ્રયાન્તુ નાશં, સર્વત્ર સુખીભવન્તુ લોકાઃ ॥ ૧ ॥
પરહિતચિન્તા મૈત્રી, પરદુઃખવિનાશિની તથા કરુણા ॥
પરસુખતુષ્ટિર્મુદિતા, પરદોષોપેક્ષણમુપેક્ષા ॥ ૨ ॥

૧ વિશ્વત્રયમાં અખંડ શાંતિ પ્રસરો! સમસ્ત પ્રાણીવર્ગ પરોપકારરસિક બનો! દોષમાત્ર નિર્મૂળ થાઓ! અને સર્વત્ર સહુ કોઈ સુખી થાઓ!

૨ અન્ય જીવોનું હિત-શ્રેય-કલ્યાણ થાય એવી અંતરમાં લાગણી રાખવી તે મૈત્રી, અન્ય જીવોના દુઃખનો અંત આવે એવી ઊંડી લાગણીથી યથાશક્તિ યત્ન કરવો તે કરુણા, અન્ય જીવોની સુખ-સમૃદ્ધિ અથવા ગુણ-ગૌરવ દેખી દિલમાં પ્રમુદિત (રાજી રાજી) થવું તે મુદિતા અને અન્ય જીવોના (અત્યંત કઠોરતા, નિર્દયતા, ઇર્ષ્યા નિંદા પ્રમુખ) અનિવાર્ય દોષો તરફ ઉપેક્ષા કરી તેમના ઉપર રાગદ્વેષ નહિ લાવતાં, તેમને કર્મવશવર્તી જાણી સમભાવે રહેવું તે ઉપેક્ષા ભાવના છે

सर्वेऽपि सन्तु सुखिन, सर्वे सन्तु निरामया ।
सर्वे भद्राणि पश्यन्तु, मा कश्चित् पापमाचरेत् ॥

સર્વ કોઈ સુખી થાઓ ! સર્વ કોઇ રોગ-આતંક રહિત થાઓ ! સર્વ કોઇ કલ્યાણ પામો અને પાપાચરણ ન કરો !

શ્રાવક ગુણ વર્ણન

આ અનાદિ અનંત સંસારસમુદ્રમાં ભ્રમણ કરનાર જીવોને પ્રથમ મનુષ્ય જન્મ, આર્ય દેશ, ઉત્તમ કુળ, જાતિ સ્વરૂપ, આયુ, પંચેંદ્રિયાદિ સામગ્રી સંયુક્ત મળવુ દુર્લભ છે તેમાં અનર્ઘને હરનાર સદ્ધર્મ પામવો અતિ દુર્લભ છે જેમ પુણ્યહીન પુરુષને ચિંતામણિ રત્ન પ્રાપ્ત થવુ મુશ્કેલ છે તેમ એકવીશ ગુણે કરી રહિત જીવોને સર્વજ્ઞપ્રરૂપિત સદ્ધર્મ મળવો દુર્લભ છે તેથી ભવ્ય જીવોને પોતાનામાં ધર્મી થવાની યોગ્યતા ઉત્પન્ન કરવાની જરૂર છે જો પ્રથમ યોગ્યતા ઉત્પન્ન ન કરે તો ધર્મની પ્રાપ્તિ પણ થઇ શકતી નથી જેમ અયોગ્ય ભૂમિમાં બીજ વાવવાથી નિષ્ફળતા થાય છે, તેમજ પાયો મજબૂત કર્યા વિના કોઇ પુરુષ મહેલ બનાવવા માંગે તો તે મહેલ બરાબર સ્થિત થઈ શકતો નથી તેમ યોગ્યતા વિના શ્રાવક કે મુનિધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી

જેમ ચિંતામણિ રત્ન ભાગ્યહીન જીવોને મળવુ મુશ્કેલ છે તેમ અક્ષુદ્રતાદિક ઉત્તમ ગુણ રહિત જનોને પણ ધર્મરત્ન મળવુ મુશ્કેલ જ છે

અક્ષુદ્રતાદિક એકવીશ ગુણોવડે યુક્ત જીવને જિનમતમાં ધર્મરત્નને યોગ્ય કહેલો છે, માટે તે ગુણોને ઉપાર્જવા ધર્માભિલાષી જનોએ જરૂર યત્ન કરવો ઘટે છે ઉક્ત વાતનુ સમર્થન કરતા છતા શ્રીમદ્ યશોવિજયજી મહારાજ આ પ્રમાણે કહે છે –

"एकवीश गुण परिणामे, जास चित्त नित्यमेव,
धर्मरत्ननी योग्यता, तास कहे तुं देव" १

ઉક્ત એકવીશ ગુણો આ પ્રમાણે—

क्षुद्र नहि वली रूपनिधि, सौम्य जनप्रिय धन्न,
क्रूर नहिं भीरु वळी, अशठ सुदक्खिन. २
लज्जालुओ दयालुओ, सोमदिट्ठि मज्झत्थ,
गुणरागी सतकथ्य सु-पक्ख दीर्घदर्शी अथ्थ ३
विशेषज्ञ वृद्धानुगत, विनयवंत कृतजाण,
परहितकारी लब्धलक्ष, एम एकवीश प्रमाण ४

ગુણ ગુણીનો કથંચિત્ અભેદ સંબંધ હોવાથી જ ઉપર ગુણોને બદલે ગુણીનું નિરૂપણ કર્યું છે અર્થાત્ ધર્મરત્નને યોગ્ય એના ગુણી થવુ જ જોઇએ કેવા ગુણી થવુ જોઇએ ? તેનુ ઉપર મુજબ પ્રથમ સંક્ષિપ્ત વર્ણન કરીને પછી કંઇક તે સંબંધી વિશેષ વર્ણન કરવાને બનતો પ્રયત્ન કરશુ

૧ ક્ષુદ્ર નહિ—અક્ષુદ્ર ગંભીર આશયવાળો, સૂક્ષ્મ રીતે વસ્તુતત્ત્વનો વિચાર કરવાની શક્તિ ધરાવનાર સમર્થ જીવવિશેષ ધર્મરત્નને પામી શકે

૨ રૂપનિધિ—પ્રશસ્ત રૂપવાળો પાંચે ઇંદ્રિયો જેને સ્પષ્ટ રીતે પ્રાપ્ત થયેલ હોય એવો અર્થાત્ શરીર સંબંધી સુંદર આકૃતિને ધારણ કરનાર આત્મા

૩ સૌમ્ય—સ્વભાવે જ પાપ-દોષ રહિત શીતળ સ્વભાવ વાળો આત્મા

૦. જનપ્રિય—સદા સદાચારને સેવનાર લોકપ્રિય આત્મા

૫ ક્રુર નહિ—ક્રૂરતા યા નિષ્ઠુરતાવડે જેનુ મન મલિન થયુ નથી એવો અક્લિષ્ટ યાને પ્રસન્ન ચિત્તયુક્ત શાંત આત્મા

૬ ભીરુ—આ લોક સંબંધી તથા પરલોક સંબંધી અપાય થી ડરવાવાળો અર્થાત્ અપવાદભીરુ તેમજ પાપભીરુ હોવાથી બધી રીતે સંભાળીને ચાલનાર, ઉભય લોકવિરુદ્ધ કાર્યનો અવશ્ય પરિહાર કરનાર

૭ અશઠે—છળપ્રપંચવડે પરને પાસમાં નાખનાથી દૂર રહેનાર

૮ સુદક્ખિણ્ણ—શુભ દાક્ષિણ્યતાવંત, ઉચિત પ્રાર્થનાનો ભંગ નહિ કરવાવાળો સમયોચિતવર્તી, સામાનું દિલ પ્રસન્ન કરનાર

૯ લજ્જાલુઓ—લજ્જાશીલ, અકાર્ય વર્જી સત્કાર્યમાં સહેજે જોડાઇ શકે એવો મર્યાદશીલ પુરુષ

૧૦ દયાળુઓ—સર્વ કોઇ પ્રાણીવર્ગ ઉપર અનુકંપા રાખનાર

૧૧ સોમદિટ્ઠિ મજ્ઝત્થ—રાગ-દ્વેષ રહિત સૌમ્યદૃષ્ટિ-વાળો અને નિષ્પક્ષપાતપણે વસ્તુતત્ત્વને યથાર્થ રીતે ઓળખી મધ્યસ્થતાથી દોષને દૂર કરનાર

૧૨ ગુણરાગી—સદ્ગુણીનો જ પક્ષ કરનાર, ગુણનો જ પક્ષ લેનાર

૧૩ સત્કથ—એકાંત હિતકારી એવી ધર્મકથા જેને પ્રિય છે એવો

૧૪ સુપખ્ખ—સુશીલ અને સાનુકળ છે કુટુબ જેનું એવો સારા પક્ષવાળો

૧૫ દીર્ઘદર્શી—પ્રથમથી સારી રીતે વિચાર કરીને પરિણામે જેમાં લાભ સમાયો હોય એવા શુભ કાર્યનો જ કરવાવાળો

૧૬ વિશેષજ્ઞ—પક્ષપાતરહિતપણે ગુણ દોષ, હિત અહિત, કાર્ય અકાર્ય, ઉચિત અનુચિત, ભક્ષ્ય અભક્ષ્ય, પેય અપેય, ગમ્ય અગમ્ય વિગેરે વિશેષ વાતનો જાણ

૧૭ વૃદ્ધાનુગત—પરિપકવ બુદ્ધિવાળા અનુભવી પુરુષોને અનુસરીને ચાલનાર જેમ આ યુ તેમ ઉચ્છૃખલપણે ઇચ્છા મુજબ કામ કરનાર નહી

૧૮ વિનયવત—ગુણાધિકનુ ઉચિત ગૌરવ સાચવનાર સુવિનીત

૧૯ કૃતજ્ઞ—બીજાએ કરેલા ગુણને કદાપિ નહિ વીસરી જનાર કૃતજ્ઞ

૨૦ પરહિતકારી—સ્વત સ્વાર્થ વિના પરોપકાર કરવામા તત્પર, દાક્ષિણ્યતાવત તો જ્યારે તેને કોઇ પ્રેરણા અથવા પ્રાર્થના કરે ત્યારે પરોપકાર કરે અને આ તો પોતાના આત્માની જ પ્રેરણાથી સ્વકર્તવ્ય સમજીને જ કોઇની કઇ પણ અપેક્ષા રાખ્યા વિના જ પરોપકાર કર્યા કરે એવા ઉત્તમ સ્વભાવને સ્વાભાવિક રીતે ધારણ કરનાર ભવ્ય

૨૧ લબ્ધલક્ષ—કોઇ પણ કાર્યને સુખે સાધી શકે એવો કાર્યદક્ષ. દરેક હકીકતના રહસ્યને સમજનાર

હવે ઉપર કહેલા ૨૧ ગુણોનુ કઇક સહેતુક વિશેષ વ્યાખ્યાન કરવાનો ઉદ્યમ કરવામા આવે છે

જેમ શુદ્ધ કરાયેલા વસ્ત્ર ઉપર જ જોઇએ એવો રંગ બર બર ચઢી શકે છે, પરંતુ અશુદ્ધ એવા મલિન વસ્ત્ર ઉપર ચઢી શકતો નથી, તેમજ ઉપર કહેલા ગુણોવડે વિશુદ્ધ થયેલા આત્માને જ ધર્મનો રંગ ચઢે છે વળી જેમ ખડ બચડી અને ગાલીસ કર્યા વિનાની ભીંત ઉપર આબેહૂબ ચિત્ર ઊઠતુ નથી, પરંતુ ઘંઠારીમઠારીને સાફ કરેલી સરખી ભીંત ઉપર ચિત્ર જોઇએ એવુ આબેહૂબ ઊઠી નીકળે છે તેમ ઉપર કહેલા ગુણોના સસ્કાર વિનાના અસસ્કૃત હૃદય ઉપર ધર્મનુ ચિત્ર બરાબર પડી શકતુ નથી, પણ ઉક્ત ગુણોથી સસ્કારિત હૃદય ઉપર સત્ય ધર્મનુ ચિત્ર બરાબર ખીલી ઊઠે છે ઉક્ત ગુણોની પ્રાપ્તિદ્વારા ભવ્ય આત્મા સત્ય ધર્મનો ઉત્તમોત્તમ લાભ પામી શકે છે એથી ઉપર કહેલા સદ્ગુણોનો ખાસ અભ્યાસ કરવાની અત્યાવશ્યકતા સ્વત સિદ્ધ થાય છે અને તેથી જ તે ગુણ સબધી બની શકે તેટલી સમજ લેવી પણ જરૂરની છે એમા જ જીવનુ ખરુ હિત સમાયેલુ છે

૧ ક્ષુદ્ર સ્વભાવવાળો મનુષ્ય અગભીર અને ઉછાછળો હોવાથી ધર્મને સાધી શકતો નથી તે નથી તો કરી શકતો સ્વહિત કે નથી કરી શકતો પરહિત સ્વપરહિત સાધવાની તેનામા યોગ્યતા જ હોતી નથી, તેથી સ્વપરહિત સાધવા ને અક્ષુદ્ર સ્વભાવી એવો ગભીર અને ઠરેલ પ્રકૃતિવાળો મનુષ્ય જ યોગ્ય અને સમર્થ હોઇ શકે છે

૨ હીન અગોપાગવાળો, નબળા સઘયણવાળો, તથા ઇદ્રિયોમા ખોડખાપણવાળો સ્વપરહિત સાધવાને અસમર્થ હોવાથી ધર્મને અયોગ્ય કહ્યો છે, કેમકે ધર્મ સાધવામા તેની ખાસ અપેક્ષા રહે છે તે વિના ધર્મસાધનમા ઘણી જ અડચણ આવે છે

તેથી સંપૂર્ણ અંગોપાંગવાળો, પાંચે પૂરેપૂરી ઇંદ્રિય પામેલો અને ઉત્તમ સંઘયણવાળો, સુંદર આકૃતિવંત પ્રાણી ધર્મને યોગ્ય કહ્યો છે એવી શુભ સામગ્રીવાળો જીવ શાસનની શોભા વધારી શકે છે અને સર્વજ્ઞ ભગવાને ભાખેલા ધર્મને સમ્યગ્ રીતે પાળી શકે છે

૩ પ્રકૃતિથી જ શાંત સ્વભાવવાળો જીવ પ્રાય પાપકર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરતો નથી અને સુખે સમાગમ કરી શકાય એવા ઠંડા સ્વભાવને લીધે અન્ય આકરા જીવોને પણ સમાધિનું કારણ થઇ શકે છે અર્થાત્ આકરી પ્રકૃત્તિવાળા પણ શાન્ત સ્વભાવવાળા સજ્જનોના સમાગમથી ઠંડી પ્રકૃતિના થઇ જાય છે, તેથી ઠંડી પ્રકૃતિવાળા પ્રાણી સુખે સ્વપરહિત સાધી શકે છે પરંતુ આકરી પ્રકૃતિવાળા તેમ કરવાને અસમર્થ હોવાથી ધર્મ સાધનાને અયોગ્ય કહ્યા છે

૪ દાન વિનય અને નિર્મળ આચારને સેવનાર માણસ સર્વજનોને પ્રિય થઇ શકે છે અને તે આ લોકવિરુદ્ધ તથા પરલોકવિરુદ્ધ કાર્યને સ્વાભાવિક રીતે જ તજનાર હોવાથી સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવોને પણ મોક્ષમાર્ગમાં બહુમાન ઉપજાવનાર થઇ પડે છે સદાચારસેવી લોકપ્રિય પુરુષ પોતાની પવિત્ર રહેણીકરણીથી અન્ય જનોને પણ અનુકરણીય થઇ પડે છે તેવી રીતે ઇચ્છા મુજબ વર્તી અવળો રહેનાર માણસ કંઇ પણ વિશેષ સ્વપરહિત સાધી શકતો નથી

૫ ક્રૂર માણસ ક્લિષ્ટ પરિણામથી પોતાનું જ હિત સાધવાને અશક્ત હોય તો તે પરનું હિત શી રીતે સાધી શકે ? તેથી તેને ધર્મરત્નને અયોગ્ય સમજવો સમપરિણામને ધારણ કરનાર એવો અનુકૂળ પાવન અક્રૂર આત્મા જ મોક્ષમાર્ગ સાધવાને અધિકારી હોઇ શકે છે

૬ આ લોક સબધી તથા પરલોક સબધી દુઃખની વિચારણા કરનાર પાપકર્મમા પ્રવૃત્તિ કરતો નથી અને લોકાપવાદથી પણ ડરતો રહે છે એવો ભવભીરુ માણસ જ ધર્મરત્નને પાત્ર હોઇ શકે છે, પરતુ જે નિર્ભયપણે–લોકાપવાદનો ડર પણ રાખ્યા વિના સ્વચ્છદ વર્તન કરે છે તે ધર્મરત્નને યોગ્ય ગણાતો નથી

૭ અશઠ માણસ કોઇની વચના કરતો નથી, તેથી તે વિશ્વાસપાત્ર અને પ્રશસાપાત્ર બને છે વળી તે પોતાના સદ્ભાવથી ઉદ્યમ કરે છે તેથી તે ધર્મરત્નને યોગ્ય ઠરે છે કપટી માણસ તો પરવચનાથી પોતાના કુટિલ સ્વભાવને લઇ પરને અપ્રીતિપાત્ર બને છે તેમજ સ્વહિતથી પણ ચૂકે છે માટે તે ધર્મને માટે અયોગ્ય છે

૮ સુદાક્ષિણ્યતાવત પોતાનુ કાર્ય તજી બની શકે તેટલો બીજાનો ઉપગાર કરતો રહે છે તેથી તેનુ વચન સહુ કોઇ માન્ય રાખે છે તેમજ સહુ કોઇ તેને અનુસરીને ચાલે છે. આવા સ્વભાવથી સહેજે સ્વપરહિત સાધી શકાય છે તેથી તે ધર્મરત્નને યોગ્ય છે જેનામા એ ગુણ નથી તે સ્વાર્થસાધક કહેવાય આપમતલબીયાના ઉપનામથી નિંદાપાત્ર થાય છે અને તે ધર્મરત્નને અયોગ્ય ઠરે છે

૧૦ દયા એ ધર્મનુ મૂળ છે અને દયાને અનુસરીને જ સર્વ સદનુષ્ઠાન પ્રવર્તે છે એમ જિન-આગમમા સિદ્ધાંતરૂપે કહેલુ છે, તેથી જ સર્વજ્ઞભાષિત સત્ય ધર્મનુ યથાર્થ આરાધન કરવાને દયાળુ હોવાની ખાસ જરૂર છે અર્થાત્ દયાળુ જ ધર્મ રત્નને યોગ્ય છે દયાહીન કોઇ રીતે ધર્મને યોગ્ય નથી કેમકે તેવા નિર્દય પરિણામવાળાનુ સર્વ અનુષ્ઠાન નિષ્ફળ થાય છે

૧૧ મધ્યસ્થ એટલે પક્ષપાત રહિત એવો સૌમ્યદષ્ટિ પુરુષ રાગ-દ્વેષ દૂર તજીને શાંત ચિત્તથી ધર્મવિચારને યથાસ્થિત સાભળે છે અને ગુણનો સ્વીકાર તથા દોષનો ત્યાગ કરે છે માટે તે ધર્મને લાયક છે, પરતુ પક્ષપાતયુક્ત બુદ્ધિવાળો માણસ અધશ્રદ્ધાથી વસ્તુતત્વનો યથાસ્થિત વિચાર જ કરી શકતો નથી તોપછી ગુણનો આદર અને દોષનો ત્યાગ તો શી રીતે જ કરી શકે? તેથી પક્ષપાત બુદ્ધિથી એકાંત ખેચતાણ કરી બેસનાર ધર્મ રત્નને યોગ્ય નથી

૧૨ ગુણરાગી માણસ ગુણવતનુ બહુમાન કરે છે, નિર્ગુણીની ઉપેક્ષા કરે છે, સદ્ગુણનો સગ્રહ કરે છે અને સપ્રાપ્ત ગુણને સારી રીતે સાચવી રાખે છે પ્રાપ્ત થયેલા ગુણોને દૂષિત કરતો નથી તેથી તે ધર્મને યોગ્ય છે નિર્ગુણ માણસ તો બીજા ગુણવતને પણ પોતાની જેવા લેખે છે તેથી તે નથી તો કરતો તેમની ઉપર રાગ કે નથી કરતો ગુણ ઉપર રાગ, પરતુ ઊલટો ગુણદ્વેષી હોઇ સદ્ગુણનો પણ અનાદર કરે છે અને આત્મગુણને મલિન કરી નાખે છે માટે તે ધર્મરત્નને માટે અયોગ્ય છે

૧૩ વિકથા કરવાના અભ્યાસવડે કલુષિત મનવાળો માણસ વિવેકરત્નને ખોઇ નાખે છે અને ધર્મમા તો વિવેકની ખાસ જરૂર છે તેથી ધર્માર્થી માણસે સત્યપ્રિય થવાનો અને સત્ય-હિત

ખરી વાતને જ કહેવાનો અથવા સાભળવાનો સ્વભાવ રાખવો જોઇએ આવા સત્યપ્રિય અને સત્યભાષક જીવથી સ્વપરનુ હિત સહેજે થાય છે તેથી તેવા ગુણવાળા જ ધર્મરત્નને યોગ્ય છે વિકથા કરનારથી ઉભયને હાનિ પહોચે છે તેથી તે અયોગ્ય છે

૧૪ જેનો પરિવાર અનુકૂળ વર્તનારો, ધર્મશીલ અને સદાચારને સેવવાવાળો હોય એવો ડાહ્યાગળિયો માણસ નિર્વિઘ્નપણે ધર્મસાધન કરી શકે છે પૂર્વોક્ત સ્વભાવવાળા કુટુબથી ધર્મસાધનમા કઇ પણ અતરાય આવવાનો સભવ રહેતો નથી, કેમકે એવુ સાનુકૂળ કુટુબ તો ધર્મસાધનમા જોઇએ તેવી સહાય દઇ શકે છે, તેથી ધર્મશીલ અને સદાચારવાળા અનુકૂળ પરિવારવાળો પ્રાણી જેવો ધર્મને દીપાવવાને યોગ્ય ગણાય છે તેવો પ્રતિકૂળ આચારવિચારવાળા પરિવારવાળો યોગ્ય ગણાતો નથી, કેમકે તેવા પરિવારથી તો ધર્મમાર્ગમા વખતોવખત વિઘ્ન ઊભા થાય છે માટે શુદ્ધ અને સમર્થ પક્ષની પણ ખાસ જરૂર છે

૧૫ દીર્ઘદર્શી માણસ પૂર્વાપરનો અથવા લાભાલાભનો વિચાર કરી જેનુ પરિણામ સારુ જ આવવાનો સભવ હોય, જેમા લાભ વધારે અને ક્લેશ અલ્પ હોય અને જે ઘણા માણસોને પ્રશસનીય હોય તેવા કામનો જ આરભ કરે છે તેવા દીર્ઘદર્શી જનો ધર્મરત્નને યોગ્ય છે, કેમકે તે વિચારશીલ અને વિવેકવત હોવાથી સફળ પ્રવૃત્તિને કરનારા હોય છે તે કઇ પણ નગરવિચાર્યુ, ન બની શકે એવુ, અસાધ્ય કાર્ય સહસા આરભતા જ નથી જે કાર્ય સુખે સાધી શકાય એવુ માલમ પડે તેનો જ તે વિવેકથી આરભ કરે છે સહસાકારી બહુધા અસાધ્ય કાર્ય કરવા મડી જાય છે અને તેમા નિષ્ફળ નીવડવાથી તે પશ્ચાત્તાપનો ભાગી થાય છે તેથી તે ધર્મરત્નને લાયક ઠરતો નથી

૧૬ વિશેષજ્ઞ પુરુષ વસ્તુઓના ગુણદોષને પક્ષપાત રહિતપણે પિછાની શકે છે, તેથી પ્રાય તેવા માણસ જ ઉત્તમ ધર્મના અધિકારી કહ્યા છે જે અજ્ઞાનતાવડે હિતાહિત, કૃત્યાકૃત્ય, ધર્માધર્મ ભક્ષ્યાભક્ષ્ય, પેયાપેય કે ગુણદોષ સબધી બિલકુલ અજ્ઞાત છે તે ધર્મને અયોગ્ય જ છે; કેમકે જે પોતાનુ હિત શુ છે તેટલુ પણ સમજતા નથી તે શી રીતે સ્વહિત સાધી શકશે ? અને સ્વહિત સાધવાને પણ અસમર્થ હોવાથી પરહિતનુ તો કહેવુ જ શુ ? તેથી પશુના જેવા અજ્ઞાન અને અવિવેકી જનો ધર્મને માટે અયોગ્ય છે

૧૭ પરિપકવ બુદ્ધિવળા અર્થાત સદ્વિવેકાદિક ગુણસપન્ન એવા વૃદ્ધ પુરુષો પાપાચારમા પ્રવૃત્તિ કરતા જ નથી એમ હોવાથી તેવા વૃદ્ધને અનુસરીને ચાલનાર પણ પાપાચારથી દૂર જ રહે છે, કેમકે જીવોને સોબત પ્રમાણે અસર થાય છે કહેવત છે કે જેવી સોબત તેવી અસર તેવા શિષ્ટ પુરુષોને અનુસારે ચાલનાર ધર્મરત્નને યોગ્ય થાય છે પરતુ સ્વચ્છદે ચાલનાર માણસ કદાપિ ધર્મને યોગ્ય થઇ શકતો નથી, કેમકે તે સદાચારથી પ્રાયઃ વિમુખ રહે છે

૧૮ સમ્યગ્ જ્ઞાન-દર્શનાદિક સર્વ સદ્ગુણોનુ મૂળ વિનય છે અને તે સદ્ગુણવડે જ ખરુ સુખ મેળવી શકાય છે માટે જ જૈન શાસનમા વિનયવત-વિનીતને વખાણ્યો છે લૌકિકમા પણ કહેવાય છે કે 'નમો (વિનય) વેરીને પણ વશ કરે' તો પછી શાસ્ત્રોક્ત નીતિ મુજબ વિનયનો અભ્યાસ કરવામા આવે તો તેના ફળનુ તો કહેવુ જ શુ ? વિનયથી સર્વ ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ થાય છે તેથી ઇષ્ટ સુખના અભિલાષી જનોએ અવશ્ય વિનયનુ સેવન કરવુ જ જોઇએ અવિનીત માણસ ધર્મનો અધિકારી નથી કેમકે તે તેની અસભ્ય વૃત્તિથી કઇ પણ સદ્ગુણ પેદા કરી શકતો નથી અને ઉલટો ઠેકાણે ઠેકાણે ક્લેશનો ભાગી થાય છે

१९ કૃતજ્ઞ પુરુષ ધર્મગુરુને તત્ત્વબુદ્ધિથી પરોપકારી જાણી તેનુ બહુમાન કરે છે તેથી સમ્યગ્ જ્ઞાન-દર્શનાદિક સદ્ગુણોની વૃદ્ધિ થાય છે તેથી કૃતજ્ઞ માણસ જ ધર્મરત્નને લાયક છે કૃતજ્ઞ માણસ ઉપર સામાન્ય ઉપકાર કર્યો હોય તો તેને પણ તે ભૂલતો નથી તો પછી અસાધારણ ઉપકાર કરનાર ઉપકારીને તો તે ભૂલે જ કેમ ? કૃતઘ્ન માણસ ઉપકારીએ કરેલા ઉપકારને વિસરી જઈ તેનો ઊલટો અપવાદ બોલવા તત્પર થઈ જાય છે દૂધ પાઈને ઉછરેલા સાપની જેમ કૃતઘ્ન મનુષ્ય નુકશાન કરે છે માટે તે ધર્મને યોગ્ય નથી

૨૦ ધન્ય, કૃતપુન્ય એવો પરહિતકારી પુરુષ ધર્મનુ ખરુ રહસ્ય સારી રીતે સમજી, પ્રાપ્ત કરીને નિસ્પૃહ ચિત્તવાળો થઇ પોતાના પૂર્ણ પુરુષાર્થ યોગે અન્ય જનોને પણ સન્માર્ગમા જોડી દે છે અર્થાત્ ધર્મનુ ખરુ રહસ્ય જાણનાર અને નિસ્પૃહપણે પોતાનુ છતુ વીર્ય ફોરવનાર એવા પરહિતકારી પુરુષોની જ બલિહારી છે તેવા ધન્ય પુરુષો સ્વપરનુ હિત વિશેષે સાધી શકે છે તેવા ભાગ્યશાળી સજ્જનો ધર્મને સારી રીતે દીપાવી શકે છે તેથી તે ધર્મરત્નને અધિક લાયક છે કેવળ સ્વાર્થવૃત્તિવાળાથી તેવો સ્વપર ઉપકાર સભવતો નથી તેથી નિસ્વાર્થ વૃત્તિ રાખવાની ખાસ જરૂર છે નિસ્વાર્થી જનો પરોપકારને પોતાના શુદ્ધ સ્વાર્થથી ભિન્ન સમજતા નથી, અર્થાત્ પરોપકારને પોતાનુ ખાસ કર્તવ્ય સમજીને કોઇની પ્રેરણા વિના સ્વાભાવિક રીતે જ એ ગુણને સેવે છે

૨૧ લબ્ધલક્ષ પુરુષ સકળ ધર્મકાર્યને સુખે સમજી શકે છે અને તે દક્ષ, ચચળ તથા સુખે કેળવી શકાય એવો હોવાથી થોડા વખતમાં જ સર્વ ઉત્તમ કળામા પારગામી થઇ શકે છે આવો કાર્યદક્ષ પુરુષ ધર્મરત્નને લાયક હોઇ શકે છે, પરતુ

અકુશળ, અશિક્ષિત અને મંદ પરિણામી તેમજ અતિ પરિણામી જનો ધર્મને લાયક થઇ શકતા નથી, કેમકે તેમની નજર સાપેક્ષપણે સર્વત્ર ફરી વળતી નથી તેથી તેઓ મરત ધર્મથી બહાર રહ્યા કરે છે અર્થાત્ ધર્મના ખરા રહસ્યને પામી શકતા જ નથી માટે ધર્માર્થીજનોએ કાર્યદક્ષ અને કર્તવ્ય પરાયણ થવાની પણ પૂરેપૂરી જરૂર છે

આ પ્રમાણે એ એકવીશ ગુણોનુ કઇક સહેતુક વર્ણન 'ધર્મ રત્ન પ્રકરણ' ગ્રથને અનુસારે કરવામા આવ્યુ છે એ ઉપર વર્ણવેલા ગુણો જેમણે સપ્રાપ્ત કર્યા છે તે ભાગ્યશાળી ભવ્યજનો ધર્મરત્નને લાયક થાય છે, એ એકવીશ ગુણ જેમને સપૂર્ણપણે પ્રાપ્ત થાય છે તે ઉત્કૃષ્ટ રીતે લાયક છે, ચતુર્થ ભાગે ન્યૂન ગુણવાળા ભવ્ય મધ્યમ રીત્યા લાયક છે અને અર્ધા ભાગની ન્યૂન ગુણવાળ ભવ્યો જઘન્ય ભાગે લાયક છે તેથી પણ ન્યૂન ગુણવાળા હોય તે તો દરિદ્રી જેવા અયોગ્ય સમજવાના છે, એમ સમજીને સર્વજ્ઞભાષિત શુદ્ધ ધર્મના અભિલાષી જનોએ જેમ બને તેમ ઉક્ત ગુણોમાં વિશેષ આદર કરવો યોગ્ય છે, કારણ કે પવિત્ર ચિત્ત પણ શુદ્ધ ભૂમિમા જ શોભે છે અને ભૂમિશુદ્ધિ ઉક્ત ગુણોવડે જ થાય છે

ગુણાનુરાગ કુલક

(સરલ સંક્ષિપ્ત વ્યાખ્યા)

સદ્ગુણોની ચાહના રાખનારા ભાઈ
બહેનોને ખાસ ઉપયોગી

સકળ કલ્યાણના સ્થાનરૂપ શ્રી તીર્થંકર પ્રભુના ચરણકમળને નમસ્કાર કરીને સૌભાગ્યલક્ષ્મીને ઉત્પન્ન કરનાર પરગુણ સંગ્રહ કરવાનું સ્વરૂપ જણાવું છું તે તમે લક્ષ દઈને સાંભળો ૧

જે પુરુષના હૃદયમાં ઉત્તમ ગુણાનુરાગ નિવાસ કરી રહે છે તેને તીર્થંકર પદ પર્યંત ઋદ્ધિઓ દુર્લભ નથી પણ સુલભ છે ૨.

જેમના હૃદયમાં સદાય સદ્ગુણ પ્રત્યે સ્વાભાવિક પ્રેમ જાગેલો છે તેઓ ધન્ય-કૃતપુન્ય જાણવા તેમને સદાય અમારો પ્રણામ હો ૩

ઘણું ભણવાથી, તપ કરવાથી કે દાન દેવાથી શું પ્રયોજન છે? ફક્ત સઘળાં સુખના સ્થાનરૂપ એક ગુણાનુરાગને જ તું આદર કે જેથી બધા ગુણો તને પ્રાપ્ત થઈ શકશે ૪

કદાચ તું ઘણો તપ કરીશ ઘણાં શાસ્ત્ર ભણીશ અને વિવિધ કષ્ટ સહીશ પરંતુ જો ગુણાનુરાગ ધારીશ નહિ-બીજાના સદ્ગુણ જોઈ રાજી થઈશ નહિ, તો તારી સઘળી કરણી ફોક સમજજે ૫.

બીજાના ગુણનો ઉત્કર્ષ સાંભળીને જો તું અદેખાઈ કરીશ તો જરૂર તું સંસારમાં સર્વ સ્થળે પરાભવ પામીશ

કરવી, પરતુ (બની શકે તો તેમને સુધારવા માટે) મનમા તેમના પર કરુણા લાવવી યુક્ત છે નિંદા સર્વથા વર્જ્ય છે, કેમકે તેથી તેને કે પોતાને કશો ફાયદો થતો નથી પરતુ કરુણાબુદ્ધિથી તો સ્વપરને ફાયદો થવો સભવે છે, માટે શાસ્ત્રકાર તેનુ જ સેવન કરવા કહે છે ૧૪

જેના પ્રત્યેક અવયવમા આકરુ યૌવન પ્રગટયુ હોય, જેમનુ શરીર ઘણુ જ સુગધી હોય અને જેમનુ રૂપ સર્વોત્તમ હોય એવી સ્ત્રીઓના મધ્યમા રહ્યો છતો જન્મથી આરભી અખડ બ્રહ્મચર્યને ધારણ કરનાર જે મન, વચન અને કાયાવડે નિર્મળ શિયળ પાળે છે તે પુરુષ સર્વોત્તમ જાણવો અને તે સર્વ કોઇને શિરસાવધ-પ્રણામ કરવા યોગ્ય છે ૧૫-૧૬

વળી જે એવા જ પ્રકારની સ્ત્રીઓના મધ્યમા રહ્યા છતો કોઇ વખત ક્ષણભર રાગથી રગાયો હોય, પરતુ તરતજ બીજી ક્ષણે તે લાગેલા પાપની સર્વ પ્રકાર નિંદા-ગર્હા કરે અને ફરી આખા ભવમા કોઇ વખત તેના મનમા તેવો રાગ પ્રગટે નહિ તે મહાસત્ત્વવત પુરુષ ઉત્તમોત્તમ છે એમ જાણવુ ૧૭-૧૮

જે ક્ષણભર સ્ત્રીનુ (સુદર) રૂપ જોવે અથવા મનથી તેનુ ચિતન કરે પરતુ સ્ત્રીઓએ વિષયભોગ સબધી પ્રાર્થના કર્યા છતા તેવુ અકાર્ય (સ્ત્રીસેવન) કરે નહિ, તે સાધુ કે સ્વદારા સતોષી શ્રાવક અલ્પસસારી ઉત્તમ પુરુષ જાણવો ૧૯

જે સાધુ કે શ્રાવક ભવભીરુ હોઇ સ્વવ્રત રક્ષા કરે તે ઉત્તમ છે ખરી કસોટીમા પણ જે વ્રતભગ થવા ન દે તેની બલિહારી છે ૨૦

જે પુરુષ ધર્મ, અર્થ અને કામરૂપ પુરુષાર્થને અન્યોન્ય બાધા રહિત સેવે, એટલે ધર્મને હાનિ ન પહોંચે તેમ અર્થ

ઉપાર્જન કરે અને અર્થ ઉપાર્જન કરવામા ખલેલ ન પહોચે તેમ વિષયસેવન કરે તે મધ્યમ પુરુષ જાણવો ૨૧

આ ઉપર જણાવેલા પુરુષોના ગુણોનું ગ્રહણ બહુમાનપૂર્વક જો તુ કરીશ તો તુ શીઘ્ર શિવસુખ પામીશ એમ ચોક્કસ સમજજે કેમકે સદ્‌ગુણી થવાનો એ સરળ માર્ગ છે ૨૨

આજકાલ સયમમાર્ગમા શિથિલતા ધારણ કરનારા અને સયમક્રિયાની ઉપેક્ષા કરનારા પાસથ્થાદિક સાધુ-યતિ જનોની સભાસમક્ષ નિંદા કરવી નહિ તેમજ પ્રશસા પણ કરવી નહિ નિંદાથી તેઓ સુધરી શકશે નહિ તેમજ પ્રશસા કરવાથી તેમના પાપને પુષ્ટિ આપવા જેવુ થશે ૨૩

હીનાચારી સાધુ-યતિ ઉપર કરુણા આણીને જો તેને રુચે તો હિતબુદ્ધિથી સત્ય માર્ગ કહેવો તેમ છતા જો તે રોષ કરે તો તના દોષ-દુર્ગુણ (સભા સમક્ષ) પ્રકાશવા નહિ ૨૪

અત્યારે દુષમ કાળમા જેનો થોડો પણ ધર્મ ગુણદષ્ટિમા આવે તેનુ ધર્મબુદ્ધિથી સદા ય બહુમાન કરવુ યુક્ત છે એથી સ્વપરને અનેક લાભ થવા સભવ છે ૨૫

પરગચ્છમા કે સ્વગચ્છમા જે સવિજ્ઞ (તીવ્ર વૈરાગ્યવત ભાવ ભીરૂ બહુશ્રુત ગીતાર્થ) મુનિજનો હોય તેમનો ગુણાનુરાગ કરવા મત્સરભાવથી તુ ચૂકીશ નહિ, સમભાવી મહાપુરુષોનો સમાગમ સદાય દુર્લભ છે તે ગમે ત્યા હોય તો પણ તેમનુ તો કલ્યાણ સુખે થઇ શકે છે તેમના દુર્લભ સમાગમનો લાભ મળે તો તેની કદાપિ ઉપેક્ષા કરવી નહિ, કેમકે તેવા સમભાવી મહાત્માઓથી આપણને ઉત્તમ ફળ મળી શકે છે ૨૬

ગુણરત્નોથી અલકૃત પુરુષોનુ બહુમાન જે શુદ્ધ-નિષ્કપટ મનથી કરે છે તે અન્ય જન્મમા તેવા ગુણોને જરૂર સુખે સુખે

થૈજાવી શકે છે સદ્ગુણીઓનુ અનુમોદન કરવુ યા તેમનુ બહુમાન કરવુ એ આપણે સદ્ગુણી થવાનુ અમોઘ બીજ છે ૨૭

આવી રીતે ગુણાનુરાગ (સદ્ગુણી પ્રત્યે અકૃત્રિમ પ્રેમવાત્સલ્ય) પોતાની હૃદયભૂમિમા જે ધારણ કરે છે તે મહાનુભાવ સર્વ કોઇને નમન કરવા યોગ્ય પરમ શાન્ત પદને પામે છે, એમ પરમ સવેગી અને પવિત્ર ગુણાનુરાગી શ્રી સોમસુદરસૂરિ મહારાજ ભવ્ય જનોને એકાત હિતબુદ્ધિથી અમૃતવચનોવડે બોધ કરે છે

ઇતિશમ્

સજ્જન પુરુષનુ લક્ષણ

મન, વચન અને કાયામા પુન્યરૂપ અમૃતથી જેઓ ભરેલા છે, ઉપકારની શ્રેણિઓવડે ત્રિભુવનને પ્રસન્ન કરે છે અને પરના પર માણુ જેટલા સ્વલ્પ ગુણને પણ પર્વત જેવડા લેખી પોતાના હૃદયમા પ્રમુદિત થાય છે (પરના દૂષણ કદાપિ સ્વમુખે ઉચ્ચરતા નથી તેમજ પોતાના ગુણની પ્રશસા પણ કરતા નથી) એવા કોઇ વિરલ સજ્જનો જ જગતમા વર્તે છે

ઇતિશમ્

માર્ગાનુસારીપણાના ૩૫ બોલ

૧ ન્યાયસંપન્ન વિભવ—ન્યાયથી ધન મેળવવુ સ્વામિદ્રોહ મિત્રદ્રોહ વિશ્વાસીને ઠગવુ, ચોરી કરવી, થાપણ ઓળવવી વિગેરે નિંદવા યોગ્ય કામનો ત્યાગ કરીને ધન ઉપાર્જન કરવું તે

૨ શિષ્ટાચારપ્રશંસા—ઉત્તમ પુરુષોના આચરણનાં વખાણ કરવાં

૩ સરખા કુળાચારવાળા પણ અન્ય ગોત્રી સાથે વિવાહ કરવો

૪ પાપના કામથી ડરવુ

૫ પ્રસિદ્ધ દેશાચાર પ્રમાણે વર્તવુ

૬ કોઈનો અવર્ણવાદ બોલવો નહિ

૭ જે ઘરમા પેસવા નિકળવાના અનેક રસ્તા ન હોય તથા જે ઘર અતિ ગુપ્ત અને અતિ પ્રગટ ન હોય અને પાડોશી સારા હોય તેવા ઘરમા રહેવુ

૮ સારા આચરણવાળા પુરુષોની સોબત કરવી,

૯ માતા તથા પિતાની સેવાભક્તિ કરવી—તેમનો સર્વ રીતે વિનય સાચવવો અને તેમને પ્રસન્ન રાખવા।

૧૦ ઉપદ્રવવાળા સ્થાનકનો ત્યાગ કરવો લડાઈ, દુકાળ વિગેરે અડચણવાળા ઠેકાણાં છોડવાં

૧૧ નિંદિત કામમા ન પ્રવર્તવું—નિંદવા યોગ્ય
કામ ન કરવા

૧૨ આવક પ્રમાણે ખર્ચ કરવુ.

૧૩ ધનને અનુસરતો વેષ રાખવો પેદાશ પ્રમાણે
પોશાક રાખવો.

૧૪ આઠ પ્રકારના બુદ્ધિના ગુણને સેવવા તે આઠ ગુણ
આ પ્રમાણે—૧ શાસ્ત્ર સાંભળવાની ઇચ્છા ૨ શાસ્ત્ર સાંભળવું
૩ તેનો અર્થ સમજવો ૪ તે યાદ રાખવો ૫ ઉહ=તેમાં તર્ક
કરવો તે સામાન્ય જ્ઞાન ૬ અપોહ=વિશેષ જ્ઞાન ૭ ઊહાપોહથી
સંદેહ દૂર કરવો ૮ જ્ઞાન=આ વસ્તુ આમ જ છે એવો નિશ્ચય કરવો

૧૫ નિત્ય ધર્મને સાંભળવો જેથી બુદ્ધિ નિર્મળ થાય

૧૬ પહેલા જમેલુ ભોજન પચી જાય ત્યારપછી
બીજુ નવુ ભોજન કરવુ

૧૭ જ્યારે ખરી ભૂખ લાગે ત્યારે ખાવુ, પણ એક
વાર ખાધા પછી તરતજ મીઠાઇ વિગેરે આવેલુ જોઇ
લાલચથી ખાવુ નહિ, કારણ કે એથી અપચો થાય છે

૧૮ ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણ વર્ગને વિવેક-
પૂર્વક સાધવા

૧૯ અતિથિ તથા ગરીબને અન્નપાનાદિ આપવુ

૨૦ નિરંતર અભિનિવેશરહિત રહેવુ કોઇને પરાભવ
કરવાના પરિણામ કરી અનીતિથી કોઇ કામનો આરંભ કરવો નહિ

૨૧ ગુણી પુરુષોનો આદર કરવો—તેમનુ બહુમાન કરવું

૨૨ રાજાપ્રજાએ નિષેધ કરેલા દેશકાળનો ત્યાગ
કરવો

૨૩ પોતાની શક્તિને અનુસરીને કામનો આરંભ કરવો

૨૪ પોષણ કરવા યોગ્ય માતાપિતા, સ્ત્રી, પુત્રાદિકનુ ભરણપોષણ કરવુ

૨૫ વ્રતને વિષે રહેલા તથા જ્ઞાને કરી મોટા એવા પુરુષોને સેવવા

૨૬ દીર્ઘદર્શી—જે કોઇ કામ કરવુ તેમા લાબી દૃષ્ટિ ફેરવી તેના શુભાશુભ ફળની તપાસ કરીને કરવુ

૨૭ વિશેષજ્ઞ—દરેક વસ્તુનો તફાવત સમજી પોતાના આત્માના ગુણ-દોષનો તપાસ રાખવો

૨૮ કૃતજ્ઞ (કર્યા કામનો જાણ)—કરેલ ઉપકારને ન ભૂલવો -સમજવો

૨૯ લોકપ્રિય—વિનયાદિ ગુણે કરી લોકપ્રિય થવુ

૩૦ લજ્જાળુ (લાજવાળો)—લાજ મર્યાદામા રહેવુ

૩૧ દયાળુ—દયાભાવ રાખવો

૩૨ સુદર આકૃતિવાન—ક્રૂર આકૃતિનો ત્યાગ કરી શરીરનો સુદર આકાર ધારવો

૩૩ પરોપકારી—પરને ઉપકારી થવુ

૩૪ અતરગારિજિત્—કામ, ક્રોધ, લોભ, માન, મદ તથા હર્ષ એ છ અતરગ વેરીને જીતવા

૩૫ વશીકૃતેદ્રિય ગ્રામ—ઇદ્રિયોના સમૂહને વશ કરવો -સર્વે ઇંદ્રિયોને વશ કરવાનો અભ્યાસ કરવો તેને વશ ન થવું

दमदंत मेअज्जे कालय पुत्था चिलाइपुते य ।
धम्मरुइ इला तेतली सामाइय अट्टुदाहरणा ॥

અર્થ—૧ દમદંત રાજા, ૨ મેતાર્ય મુનિ, ૩ કાલકાચાર્ય, ૪ ચિલાતીપુત્ર ૫ લૌકિકાચાર પંડિતો,[1] ૬ ધર્મરુચિ અણગાર, ૭ ઇલાચી કુમાર અને ૮ તેતલીપુત્ર એમ સામાયક ઉપર આઠ ઉદાહરણ છે

૧ સમભાવ-સામાયિક ઉપર દૃષ્ટાંત

હસ્તિશીર્ષ નામના નગરમા દમદંત રાજા રાજ્ય કરે છે ત્યા એકદા હસ્તિનાપુરના સ્વામી પાંડવ-કૌરવની સાથે સીમાડાના રાજાની મોટી વઢવાડ થઇ આ વખતે દમદંત રાજા જરાસંધ રાજાની સેવા કરવા ગયો હતો તેથી તેની ગેરહાજરીનો લાભ લઇ પાંડવ-કૌરવે દમદંત રાજાનો દેશ ઉજ્જડ કર્યો. આ વાત સાભળી દમદંત રાજા મોટુ લશ્કર લઇ હસ્તિનાપુર લડવા આવ્યો મોટો સંગ્રામ થતા દૈવવશાત્ પાંડવ-કૌરવ હારીને નાશી ગયા અને દમદંત રાજા જીત કરી પોતાના દેશમા આવ્યો એક વખતે રાજા ગોખમા બેઠો હતો ત્યારે પંચવર્ણી વાદળાનુ સ્વરૂપ વિચારતા મનમા વૈરાગ્ય થયો કે આ સંસાર પણ પવન વાતો હોય તે સમયના વાદળ સમાન ક્ષણિક-અસાર છે એથી તુરત પ્રત્યેકબુધ્ધની પેઠે દીક્ષા લાધી. પછી તે એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર કરતા કરતા એક દિવસે હસ્તિનાપુર નગરની બહાર આવી કાયોત્સર્ગ ધ્યાને ઊભા રહ્યા એટલામા રાજવાડીમા જતાં રસ્તામા પાંડવોએ દમદંત મુનિરાજને કાઉસગ્ગમા ઊભા દીઠા તે વખતે લોકોના મુખથી 'એ દમદંત રાજા છે' એમ જાણીને પાંડવોએ ઘોડા ઉપરથી

૧ ગાથામા પુત્થા શબ્દે ચાર પ્રકારના પુસ્તક-ગ્રંથવાળા પંડિતો કહ્યા છે ગ્રંથમાં તેનુ દૃષ્ટાંત ચોથાને બદલે પાંચમૂ લખ્યુ છે આગળ દૃષ્ટાંત પણ પાંચમુ છે

દરે ઇતરી, શુભભાવે ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઇ મુનિશ્રીને વંદન કર્યું, અને ત્યારપછી તે મુનિનું રાજ્યાવસ્થા વખતનું બળ અને અત્યારનું ચારિત્રબળ જોઇને તેમની સ્તુતિ કરી તેઓ રાજવાડીમાંથી પાછળથી કારવો આવ્યા, તે વખતે તેમાંના મોટા ભાઇએ તે મુનિને તિરસ્કારપૂર્વક આઠા વચન ઉચ્ચારીને તેમના ઉપર એક બીજોરૂ (ફળ) ફેંક્યું રાજાનું જોઇને સાથે બીજા કૌરવો અને લોકોએ પણ મુનિની સામે લાકડાં તથા પથરા ફેંકીને તે મુનિની ચારે તરફ એક ઓટલા જેવુ કરી દીધુ મુનિનું શરીર ઢંકાઇ ગયુ પાડવો રાજવાડીમાથી પાછા ફરતા જુએ છે તો મુનિ ઢંકાઇ જવાથી દેખાયા નહિ એટલે લોકોને પૂછવા લાગ્યા કે '- અહિંથી મુનિ ક્યા ગયા ! ' લોકોએ કૌરવોની દુશ્ચેષ્ટા કહી સભળાવી ત્યારે પાડવોએ તુરત સેવકોને કહી લાકડાં, પથરા વગેરે કઢાની નખાવી મુનિરાજને બહાર કાઢી નમસ્કાર કર્યો અને પછી પોતાને સ્થાનકે ગયા. મુનિરાજને પાડવો તરફથી માન મળ્યુ અને કૌરવો તરફથી અપમાન મળ્યુ તો પણ ઉક્ત મુનિશ્રીએ બને ઉપર સમપરિણામ રાખ્યો

---

૨ મમયિક–સામાયિક–દયાભાવ ઉપર દ્રષ્ટાંત

શ્રાવસ્તિ નગરીમા યજ્ઞદત્ત નામે બ્રાહ્મણ વસતો હતો તેણે વૈરાગ્યથી દીક્ષા લીધી, પણ દીક્ષા પાળતા સતા કુળના મદનો ત્યાગ કરી શક્યો નહિ તે મરણ પામી દેવતા થયો અને ત્યાંથી ચ્યવી રાજગૃહી નગરીમા કુળમદના યોગથી ચાંડાળના કુળમાં આવીને ઉપજ્યો જ્યારે તે ચાંડાલણીથકી જન્મ્યો ત્યારે તે જ નગરીમાં ધનદત્ત શેઠની સ્ત્રીને છોકરા આવવા તે મરેલા અવતરતા તેથી પોતાને સતાન ન હોવાથી ગુપ્તપણે ચાડાલણીએ આવી, દ્રવ્ય લઇ પોતાનો પુત્ર શેઠને આપ્યો શેઠે લઇ લીધો પછી તે છોકરો અનુક્રમે શેઠને ઘેર મોટો થયો અને નામ

મેતાર્ય પાડયુ જુવાન થતા વણિકની આઠ કન્યા અ શ્રેણિક રાજાની પણ એક કન્યા પરણ્યા બાર વરસ સુધી દેવ જેવા સુખ ભોગવી દેવતાના વચનથી પ્રતિબોધ પામી મહાવીરસ્વામી પાસે દીક્ષા લીધી પછી ઘણા દેશમા વિહા કરતા એકદા રાજગૃહ નગરમા સોનીને ઘેર આહાર લેવા આવ્યા સોનીએ શ્રેણિક રાજાને માટે દેવપૂજા સારૂ એક સો આઠ સોનાના ય ઘડીને મૂકયા હતા, તેને સોની આહાર લેવા ઘરમા ગયો તેટલામ ક્રૌચ પક્ષી આવી દાણાની ભ્રાતિથી ખાઇને ભીંત ઉપર જઇને બેઠો પેટમા ભાર થવાથી ઊડી શકયો નહિ સોની સાધુને માટે શુદ્ધ આહાર લઇ ઘરથી બહાર આવ્યો અને જુવે છે તો ત્યા સોનાનો એ પણ યવ દીઠો નહિ ત્યારે તેણે સાધુને ચોર જાણી પૂછયુ 'અહીં જવ પડયા હતા તે કોણ લઇ ગયુ ?' ત્યારે સાધુએ વિચાર્યું કે 'ક્રૌચ પક્ષીએ ખાધા છે' એવુ જો હુ એને કહીશ તો એ મારા વચનથી તે પક્ષીને મારી નાખશે તેથી પોતે મૌન રહ્યા સોનીને ક્રોધ ચઢ્યો અને લીલી વાધરથી મુનિનુ માથુ વીંટી તેમને તડકે ઊભા રાખ્યા આની વેદનાથી મુનિની આંખો નીકળી પડી તેથી ઘણી જ વેદના થઇ, પણ મનમા લેશમાત્ર દ્વેષભાવ આણ્યો નહિ શુકલધ્યાને ચડતા અતકૃતકેવળી થઈ મોક્ષે ગયા આ રીતે પ્રાણાત કષ્ટ પડે તો પણ મુનિ મનમા જીવદયા જ ધારે પણ શરીરની કઇ પણ દરકાર ન કરે-એ સમયિક સામાયિક

મુનિ કાળધર્મ પામ્યા પછી એક કઠિયારે લાકડાનો ભારો ત્યા પછાડ્યો તેમાથી એક ચીર ઊડીને તીરની જેમ પેલા પક્ષીને વાગી તેથી તેણે જવ વમી નાખ્યા તે જોઈ સોનીને રાજભય લાગ્યો એટલે તે મુનિવેષ લઇ ચાલી નીકળ્યો

મેતાર્ય પાડયુ જુવાન થતા વણિકની આઠ કન્યા અ શ્રેણિક રાજાની પણ એક કન્યા પરણ્યો બાર વરસ સુધી દેવ જેવા સુખ ભોગવી, દેવતાના વચનથી પ્રતિબોધ પામી શ્ર મહાવીરસ્વામી પાસે દીક્ષા લીધી પછી ઘણા દેશમા વિહા કરતા એકદા રાજગૃહ નગરમા સોનીને ઘેર આહાર લેવા આવ્યા સોનીએ શ્રેણિક રાજાને માટે દેવપૂજા સારૂ એક સો આઠ સોનાના જ ઘડીને મૂકયા હતા, તેને સોની આહાર લેવા ઘરમા ગયો તેટલામ ક્રૌંચ પક્ષી આવી દાણાની ભ્રાંતિથી ખાઇને ભીંત ઉપર જઇને બેઠો પેટમાં ભાર થવાથી ઊડી શકયો નહિ સોની સાધુને માટે શુદ્ધ આહાર લઇ ઘરથી બહાર આવ્યો અને જુવે છે તો ત્યા સોનાનો એ પણ યવ દીઠો નહિ ત્યારે તેણે સાધુને ચોર જાણી પૂછયુ 'અહીં જવ પડયા હતા તે કોણ લઈ ગયુ ?' ત્યારે સાધુએ વિચાર્યું કે 'ક્રૌંચ પક્ષીએ ખાધા છે' એવુ જો હું એને કહીશ તો એ મારા વચનથી તે પક્ષીને મારી નાખશે તેથી પોતે મૌન રહ્યા સોનીને ક્રોધ ચડ્યો અને લીલી વાધરથી મુનિનુ માથુ વીંટી તમને તડકે ઊભા રાખ્યા આની વેદનાથી મુનિની આંખો નીકળી પડી તેથી ઘણી જ વેદના થઈ, પણ મનમાં લેશમાત્ર દ્વેષભાવ આણ્યો નહિ શુકલધ્યાને ચડતા અંતકૃતકેવળી થઈ મોક્ષે ગયા આ રીતે પ્રાણાંત કષ્ટ પડે તો પણ મુનિ મનમા જીવદયા જ ધારે પણ શરીરની કઇ પણ દરકાર ન કરે-એ સમયિક સામાયિક

મુનિ કાળધર્મ પામ્યા પછી એક કઠિયારે લાકડાનો ભારો ત્યા પછાડ્યો તેમાથી એક ચીર ઊડીને તીરની જેમ પેલા પક્ષીને વાગી તેથી તેણે જવ વમી નાખ્યા તે જોઈ સોનીને રાજભય લાગ્યો એટલે તે મુનિવેષ લઇ ચાલી નીકળ્યો

સુષમા કન્યાનુ તથા ધનનું હરણ કરી બહાર નીકળ્યો. શેઠને ખબર પડતા પોતે ચાર પુત્રને લઇને તેની પાછળ દોડયો, અને નગરનો કોટવાલ પણ દોડતો દોડતો પાછળ ગયો આગળ ચાલતા માર્ગ કાપતા શેઠ નજીક પહોચ્યા કે ચોરે ડરથી સુષમા કન્યાનુ માથુ તલવારથી કાપી નાખીને તેના ધડને ત્યાં નાખી દીધુ શેઠ ચિલાતીપુત્રનુ આવુ ભયકર કામ જોઇને પાછો ફર્યો હવે ચિલાતીપુત્ર એક હાથમા માથુ અને બીજા હાથમાં લોહીથી ખરડાયેલ તલવાર લઇને ભયકર રૂપે પર્વત ઉપર ચઢી ગયો ત્યા માર્ગમા કોઈ મુનિરાજને કાયોત્સર્ગ ધ્યાનમાં ઊભા જોઇને ચિલાતીપુત્ર બોલ્યો-' અરે મુડા! તુ મને ધર્મ કહે નહિ તો હુ આ ખડ્ગથી તારુ પણ માથુ કાપી નાખીશ ' આ સાભળી મુનિરાજ પણ તેનુ તેવુ સ્વરૂપ જોઈ 'ઉવસમ વિવેગ સવર' એ પદ કહી આકાશમા ઊડી ગયા ચિલાતીપુત્ર તે ત્રણ શબ્દનો અર્થ વિચારવા લાગ્યો(૧)ઉપશમ એટલે ઉદય પામેલા ક્રોધનુ ઉપશામન (૨) વિવેક એટલે કૃત્ય અને અકૃત્યનુ વિવેચન-ભેદ, અને (૩) સવર એટલે કે પ્રકારે કર્મના આસ્રવનુ નિવારણ કરવુ આ પ્રમાણે એ ત્રણ પદનો અર્થ વિચારતા તેમાનો એક પણ ગુણ તેણે પોતાના આત્મામાં જોયો નહિ એટલે કન્યાનુ મસ્તક તથા ખડ્ગને વેગળા મૂકી, સમ પરિણામ આદરીને ઊડી ગયેલા મુનિરાજના જ્યા પગલા હતા ત્યા પોતાના પગ મૂકીને કાઉસગ્ગ ધ્યાને ઊભો રહ્યો. ત્યા લોહીના ગધથી કીડીઓ તથા ધીમેલો આવી તેને કરડવા લાગી અને સર્વ શરીર ચાલણી ગાફક કરી નાખ્યુ તો પણ સમતા પરિણામ ચાલુ જ રાખ્યા શુભ ધ્યાન ધ્યાવતા ત્રીજે દિવસે કાળ કરીને તે દેવલોકે ગયો આવી રીતે ` ના ઘણું તત્ત્વ જાણવું તદ્રૂપ સમાસ-સામાયિક ૭

પેટના શૂળથી પીડાતા થકા રાજમાર્ગમાં જ લઘુનીતિ વડીનીતિ કરી ઉપર ફૂલ ઢાકી દીધાં આ રાજમાર્ગે દત્ત પુરોહિતે ચાલવા માંડ્યુ, એવામાં દત્તના ઘોડાનો પગ તે માળીની વિષ્ટા ઉપર પડ્યો, તેથી વિષ્ટા ઉછળીને દત્તના મુખમા પડી તે વિષ્ટાના સ્વાદથી આચાર્યના વચન ઉપર ચમત્કાર પામતો 'આજે સાતમો દિવસ જ છે કે શુ ?' એવુ સમજીને પોતે ઘોડા પાછો અંતઃપુર તરફ વાળ્યો એટલામા તેના અત્યંત દુરાચારથી ખેદ પામેલા એવા જે પ્રથમના મહેતા મુત્સદ્દી હતા તેમણે જઈ કુભ રાજાને બંધીખાનામાંથી બહાર કાઢીને રાજગાદી ઉપર બેસાડ્યો અને દત્ત પુરોહિતને છળથી બાંધી લઈ કુભ રાજાને સોંપી દીધો. રાજાએ તેને કુભીમા ઘાલી તેની નીચે અગ્નિ સળગાવી, પછી કુતરાને મોકલી તેની કદર્થના કરાવી આની રીતે દત્ત મરણ પામીને નરકે ગયો કુભ રાજાએ આચાર્યને ઘણુ સન્માન દીધુ અને નગરમાં લોકો પ્રશંસા કરવા લાગ્યા આ રીતે સત્ય વચન ઉપર કાલિકાચાર્યનુ દૃષ્ટાંત

૪ સમાસ–સામાયિક ઉપર ચિલાતીપુત્રનુ દૃષ્ટાંત

રાજગૃહી નગરીમા ધનદત્ત નામે વ્યવહારી (વાણીઓ) વસતો હતો. તેને ચાર પુત્ર અને પાંચમી સુસમા નામની પુત્રી હતી તેને ઘેર ચિલાતીપુત્ર નામે દાસ (નોકર) હતો તે નિત્ય સુસમા પુત્રીને રમાડતો એમ કરતા એક દિવસ સુસમા કન્યાની સાથે તે દાસને દુરાચાર કરતો દેખીને શેઠે તેને ઘરની બહાર કાઢી મૂક્યો ચિલાતીપુત્ર જઈને એક ચોરની પલ્લીને વિષે રહ્યો ત્યા તે પાચ સો ચોરનો સ્વામી થયો એક દિવસ ઘણા ચોરોને સાથે લઈને ચિલાતીપુત્ર રાજગૃહી નગરીમા આવી ધનદત્ત શેઠના ઘરમાં ચોરી કરવા પેઠો અને

સુસમા કન્યાનુ તથા ધનનુ હરણ કરી બહાર નીકળ્યો શેઠને ખબર પડતા પોતે ચાર પુત્રને લઇને તેની પાછળ દોડ્યો, અને નગરનો કોટવાલ પણ દોડતો દોડતો પાછળ ગયો આગળ ચાલતા માર્ગ કાપતા શેઠ નજીક પહોચ્યા કે ચોરે ડરથી સુસમા કન્યાનુ માથુ તલવારથી કાપી નાખીને તેના ધડને ત્યાં નાખી દીધુ શેઠ ચિલાતીપુત્રનુ આવુ ભયકર કામ જોઇને પાછો ફર્યો હવે ચિલાતીપુત્ર એક હાથમા માથુ અને બીજા હાથમા લોહીથી ખરડાયેલ તલવાર લઇને ભયકર રૂપે પર્વત ઉપર ચઢી ગયો ત્યા માર્ગમા કોઈ મુનિરાજને કાયોત્સર્ગ ધ્યાનમાં ઊભા જોઇને ચિલાતીપુત્ર બોલ્યો- અરે મુડા ! તુ મને ધર્મ કહે નહિ તો હુ આ ખડ્ગથી તારુ પણ માથુ કાપી નાખીશ ' આ સાભળી મુનિરાજ પણ તેનુ તેવુ સ્વરૂપ જોઈ 'उवसम विवेग संवर' એ પદ કહી આકાશમા ઊડી ગયા ચિલાતીપુત્ર તે ત્રણ શબ્દનો અર્થ વિચારવા લાગ્યો (૧) ઉપશમ એટલે ઉદય પામેલા ક્રોધનુ ઉપશમન (૨) વિવેક એટલે કૃત્ય અને અકૃત્યનુ વિવેચન-ભેદ, અને (૩) સવર એટલે રૂડે પ્રકારે કર્મના આસ્રવનુ નિવારણ કરવુ આ પ્રમાણે એ ત્રણ પદનો અર્થ વિચારતા તેમાનો એક પણ ગુણ તેણે પોતાના આત્મામાં જોયો નહિ એટલે કન્યાનુ મસ્તક તથા ખડ્ગને વેગળા મૂકી, સમ પરિણામ આદરીને ઊડી ગયેલા મુનિરાજના જ્યા પગલા હતા ત્ય પોતાના પગ મૂકીને કાઉસગ્ગ ધ્યાને ઊભો રહ્યો. ત્યા લોહીના ગધથી કીડીઓ તથા ધીમેલો આવી તેને કરડવા લાગી અને સર્વ શરીર ચાલણી માફક કરી નાખ્યુ તો પણ સમતા પરિણામ ચાલુ જ રાખ્યા શુભ ધ્યાન ધ્યાવતા ત્રીજે દિવસે કાળ કરીને તે દેવલોકે ગયો આવી રીતે થોડા અક્ષરમા ઘણું તત્ત્વ જાણવું તદ્રૂપ સમાસ-સામાયિક ઉપર ચિલાતાપુત્રનુ દષ્ટાત

૫ સંક્ષેપ સામાયિક પર દષ્ટાંત

વસંતપુરમાં જિતશત્રુ નામે રાજા હતો તેને એક દિવસ શાસ્ત્ર સાંભળવાની ઈચ્છા થઇ ચાર પંડિતોને બોલાવી શાસ્ત્ર સંભળાવવાનું કહ્યું પંડિતોએ કહ્યું કે 'શાસ્ત્રો અમારી પાસે હાજર છે' રાજાએ કહ્યું તમારી પાસે કેટલા પ્રમાણવાળું શાસ્ત્ર છે?' ત્યારે પંડિતોએ કહ્યું કે-'અમારી ચારની પાસે મળીને ચાર લાખ શ્લોક-પ્રમાણ છે' રાજાએ કહ્યું 'એટલું બધું શાસ્ત્ર સાંભળવાની મને ફુરસદ નથી માટે એકેક પદમાં તેનો સાર સમાવીને મને કહો' ત્યારે ચારે પંડિતોએ સારભૂત માત્ર ચાર પદનો એક શ્લોક બનાવીને રાજાને કહ્યો, તે આ પ્રમાણે —

> जीर्णभोजनमात्रेय , कपिल: प्राणिनां दया ।
> बृहस्पतिरविश्वास , पंचाल: स्त्रीषु मार्दवम् ॥

અર્થ—આત્રેય એમ કહે છે કે 'જીર્ણ ભોજન એટલે પ્રથમનો કરેલો આહાર પચી જાય ત્યારપછી બીજો આહાર કરવો, એ વૈદક ગ્રંથનો સાર છે' કપિલ એમ કહે છે કે 'સર્વ જીવની ઉપર દયા રાખવી, એ ધર્મશાસ્ત્રનો પરમાર્થ છે' બૃહસ્પતિ એમ કહે છે કે 'કોઇનો વિશ્વાસ રાખવો નહિ, એ ન્યાયશાસ્ત્રનો સાર છે' અને પંચાલ એમ કહે છે કે 'સ્ત્રી જાતિ ઉપર કોમળ સ્વભાવ રાખવો પણ સ્ત્રીનો અંત લેવો નહિ, એ કામશાસ્ત્રનું રહસ્ય છે'

આમ લૌકિક ચાર પંડિતોના દષ્ટાંતથી અક્ષર થોડા છતાં રહસ્ય ઘણું સમજાય એવી રીતે દ્વાદશાંગીનું સારરૂપ તત્ત્વ જાણવું તે સંક્ષેપ-સામાયિક

૬. અનવદ્ય સામાયિક પર ધર્મરુચિનુ દષ્ટાંત

એક સમયે ધર્મઘોષ આચાર્યના શિષ્ય ધર્મરુચિ નામે સાધુ માસખમણના પારણે નગરમા આહાર અર્થે ફરતા ફરતા રોહિણી નામે બ્રાહ્મણીને ઘેર આવ્યા રોહિણીએ કડવી તુંબડીનુ શાક કર્યુ હતું, તેને વિષ સમાન જાણીને ધર્મના દ્વેષથી સાધુને વહોરાવી દીધુ માધુએ સ્વસ્થાનકે જઇ ગુરુને બતાવ્યુ ગુરુએ ગધથી જ વિષમય જાણી સાધુને કહ્યુ કે 'એ આહાર નિરવદ્ય સ્થાને જઇને પરઠવી આવો' ત્યારે ધર્મરુચિ સાધુએ પણ નિરવદ્ય સ્થાને જઇને પાત્ર વરતી પર મૂક્યુ તે મૂકતા જ તેમાથી છાંટો બહાર પડયો તેની પર કીડીઓ વળગી અને મરણ પામી આ જાણી પાપથી ભય પામેલા તે મુનિએ સર્વ જીવાયોનિને ખમાવી, ત્યા જ બેસી પોતાના શરીરને પ્રીથી નિરવદ્ય સ્થાન ગણી કડવી તુંબડીના શાકનું ભોજન કર્યુ, એટલે તરતજ તેનુ વિષ શરીરમા પસર્યુ તેથી સમાધિમરણ પામી તે દેવતાપણે ઉપજ્યા આ રીતે નિષ્પાપ-નિરવદ્ય આચરણરૂપ અનવદ્ય-સામાયિક જાણવુ

---

૭ પરિજ્ઞા-સામાયિક પર ઈલાપુત્રનુ દષ્ટાંત

ઇલાવર્દ્ધન નગરમા ધનદત્ત નામનો શેઠ વસતો હતો, તેને ધનવતી નામની સ્ત્રી હતી બન્નેને ઇલાદેવીની સેવા કરતા એક પુત્ર થયો તે પરથી ઇલા (ઇલાચી) પુત્ર તેનુ નામ પાડ્યુ એક દિવસ તે નગરમા નાટકીયા રમવા આવ્યા તેના ટોળામા એક નટવાની પુત્રી મહાસ્વરૂપવાન્ હતી તેને જોઇને પૂર્વભવના સ્નેહથી તેની ઉપર ઇલાપુત્ર મોહ પામ્યો પછી તત્કાળ પોતાને ઘેર આવી તે પોતાના પિતાને કહેવા લાગ્યો કે ' હે પિતાજી ' મને આ નાટકીઆની પુત્રી પરણાવો, નહિ તો

હું મરણ પામીશ પણ બીજી કન્યાને નહિ પરણું ' પિતાએ કહ્યું-'હે પુત્ર ! એ નીચ જાતિ છે અમે તને ઉત્તમ વ્યવહારીયાની રૂપવંત કન્યા પરણાવશું ' આમ ઘણું સમજાવવા છતાં પુત્ર કોઇ રીતે માન્યો નહિ તેથી શેઠે નટ પાસે જઇ તેની પુત્રીનું માગું કર્યું નટે કહ્યું 'અમારી નાચવાની કળા શીખી તે કળાવડે દ્રવ્ય એકઠું કરી અમારી નાતને જે પોષે તેને અમે અમારી બેટી પરણાવીએ' આ વાત પિતાએ ઇલાપુત્રને કહેતાં તે પુત્રે અંગીકાર કરી હઠથી ઘરમાથી નીકળી, નટોની સાથે જઇ નટ બની, સર્વકળા શીખી હુશિયાર થયો પછી કેટલેક કાળે નટવા સાથે બેનાતટ નગરે ગયો ત્યાંના રાજાને પોતાની કળા દેખાડવા સારું વાંસ ઉપર ચઢી અનેક તરેહની રમત રમવા લાગ્યો, જ્યારે નીચે નાટકીયાની પુત્રી વાસની પાછળ ઊભી રહી ગીત ગાતી ગાતી ઢોલ વગાડતી હતી એટલામાં રાજા તે નટની પુત્રીનું રૂપ દેખી મોહ પામ્યો તેથી તે મનમા વિચારે છે કે-' આ નટવો વાસ ઉપરથી જો નીચે પડી મરણ પામે તો આ નટડીને હું મારા અંતપુરમા લઇ જાઉં ' હવે ઇલાપુત્રે વાંસ ઉપરથી ઉતરીને રાજાને સલામ કરી દાન માગવા માડ્યું ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે ' તારું નાટક બરાબર મેં જોયું નહિ, માટે તું ફરીથી વાસ ઉપર ચડ ' એમ ત્રણ વાર તેને નાટક કરવા રાજાએ વાંસ પર ચડાવ્યો એવા અવસરે એક મુનિરાજે આહારને વાસ્તે કોઇ એક ભાગ્યવંત શેઠને ઘેર આવી ધર્મલાભ દીધો ત્યારે તે શેઠની રંભા સરખી રૂપવંત સ્ત્રી સર્વ શણગારથી શોભિત હતી તે ઊઠીને રૂડા ભાવથી સાધુને વંદના કરી મોદકનો થાલ ભરી વ્હોરાવે છે, અને સાધુ પણ નીચી દૃષ્ટિ રાખી આહાર વ્હોરે છે, પરંતુ તે સ્ત્રીની સામે લેશ માત્ર નજર કરતા નથી આવું મહામુનિરાજનું સ્વરૂપ

થંભ ઉપર ચડેલા ઇલાપુત્રે જોયું ત્યારે પોતે મનમા વિચારવા લાગ્યો કે 'અહો ! હું મોહજાળમા પડ્યો, પણ મારો તો કોઈ અર્થ સર્યો નહિ ' આમ વૈરાગ્ય આણી અનિત્યભાવના ભાવતો ઘાતીકર્મનો ક્ષય કરી વાસ ને વાસ ઉપર કેવળજ્ઞાન પામ્યો આ વખતે દેવતાએ કેવળજ્ઞાનનો મહોત્સવ કર્યો વાસની લાકડીનુ સિંહાસન બની ગયુ આવુ દિવ્ય સિંહાસન જોઇ રાજાદિક નટવા નટડી સર્વ પ્રતિબોધ પામ્યા. આ રીતે પરિજ્ઞા-સામાયિક પર ઇલાપુત્રનુ દૃષ્ટાંત

---

૮ પ્રત્યાખ્યાન સામાયિક પર તેતલીપુત્રનુ દૃષ્ટાંત

તેતલીપુર નગરમા કનકકેતુ નામે રાજા હતો. તે રાજ્યના લોભથી પોતાને જેટલા પુત્ર થાય તેને તરતજ મારી નાખતો હતો આ રાજાને તેતલીપુત્ર નામે મહેતો હતો તેને પોટિલા નામે ઘણી પ્રિય સ્ત્રી હતી એકદા પોતાની પોટિલા સ્ત્રીને અણમાનીતી કરી, તેથી તેને બોલાવેચલાવે નહિ એક દિવસે તેને ઘેર કોઇ સાધ્વી આહારને અર્થે આવ્યા ત્યારે તે સ્ત્રીએ કહ્યુ કે-' હે સાધ્વીજી ! મારા ભર્તારને વશ કરવાનો ઉપાય બતાવો ' સાધ્વીજીએ કહ્યું 'ધર્મસેવન કરો જેથી તમારા મનોરથ ફળશે.' પોટિલાએ સંસારથી વિરક્ત થઇ વૈરાગ્ય પામી પોતાના સ્વામી પાસે દીક્ષા લેવાની આજ્ઞા માગી ત્યારે તેણીને મહેતાએ કહ્યુ કે-' તું સાધુપણું પાળી, દેવતાની ગતિ પામી જો મને પ્રતિબોધ દેવા આવે તો હું દીક્ષા લેવાની તને આજ્ઞા આપું ' પોટિલાએ તે કબૂલ કર્યું દીક્ષા લઇ પંચમહાવ્રત આદર્યા એવી રીતે શુદ્ધ મનથી ચારિત્ર પાળી સમાધિથી કાળધર્મ પામી દેવતાપણે ઉપજી હવે મહેતાએ રાજાની રાણી સાથે મળીને રાજાના એક પુત્રને જન્મથકી જ છાનો રાખ્યો અને તેને પોતાને ઘેર મોટો કરી સર્વ કળા શીખવા હુશિયાર કર્યો આમ કરતા

કેટલેક દિવસે તે કનકકેતુ રાજા મરણ પામ્યો તે વખતે મહેતાએ કનકધ્વજ કુમારને રાજગાદીએ બેસાડ્યો અને રાજકાજ સર્વ પોતાના હાથમા લીધુ અહીં રાજકાજમાં મગ્ન થયો થકો તે મહેતો ધર્મ કરવાની વાત ભૂલી ગયો તે અવસરે પોટિલાનો જીવ જે દેવપણે ઉપજ્યો હતો તેણે મહેતાનું એવુ સ્વરૂપ જોઇને પ્રતિબોધવા સારુ રાજાદિક સર્વ લોકનુ મન મહેતા ઉપરથી ઉતારી નાખ્યુ પ્રભાતે મહેતો રાજાની સભામા ગયો રાજાને સલામ કરી ત્યારે રાજાએ મોઢું આડું ફેરવ્યુ તેથી સભામા કોઇએ પણ મહેતાને બોલાવ્યો નહિ તે જોઈ મહેતાએ જાણ્યુ કે-'આજ મારી ઉપર રાજા રીસાયો છે' પછી પોતાને ઘેર આવીને મરવાના અનેક ઉપાય કરવા માંડ્યા પણ દેવતાએ સર્વ નિષ્ફળ કરી નાખ્યા ત્યારે તે મનમા વિલખો થયો તે વખતે દેવતા પ્રગટ થઇને તેને કહેવા લાગો કે 'અરે મહેતા ! સસારનુ સ્વરૂપ એવુ છે કોઇ કોઇનુ નથી. સૌ કોઇ સ્વાર્થના સગા છે' ઇત્યાદિ દેવતાના વચન સાંભળી પ્રધાન પ્રતિબોધ પામ્યો દેવતા પોતાને સ્થાનકે ગયો મહેતાએ પણ સસાર અસાર જાણી સર્વ ઋદ્ધિ છાંડીને દીક્ષા લીધી સાધુપણુ પાળતા દુષ્કર તપ કરી સર્વ પાપ ટાળી કેવળજ્ઞાન પામ્યા આ રીતે પ્રત્યાખ્યાન એટલે પરિહરવા યોગ્ય વસ્તુનો ત્યાગ કરવારૂપ સામાયિક પર તેતલીપુત્રનુ દૃષ્ટાંત

ઇતિ સામાયિકના આઠ પર્યાય
ઉપર આઠ દૃષ્ટાંત
સપૂર્ણ

જૈનધર્મનીતિ

સવાલ—નીતિ એટલે શું ? અને તેનો ધર્મની સાથે શો સંબંધ છે ?

જવાબ—નીતિ એટલે લાંબા અને ઘણા પાકા અનુભવથી ઘડવામાં આવેલો જગતમાત્રને કલ્યાણકારી ઉત્તમ માર્ગ આ માર્ગ બિનતકરારી અને સર્વ પ્રજાઓને પ્રિય હોય છે, તથા સર્વ ધર્મોમાં તે માન્ય હોય છે નીતિ એ ધર્મનો પાયો છે* અને ધર્મ તે એના પર ચણેલી ઇમારત છે અથવા નીતિ એ સડક છે અને ધર્મ એ તેની બન્ને બાજુ જડી લીધેલો કઠોડો છે નીતિ વિનાનો ધર્મ નકામો થઇ પડે છે

સવાલ—નીતિમાન અને અનીતિમાન કાર્ય કયા અને અને તે આપણે કેવી રીતે જાણીએ ?

જવાબ—પવિત્ર મહાત્માઓના ઉપદેશથી તથા આપણી વિચાર કરવાની શક્તિથી તેમજ આપણા અંતઃકરણની માગણીથી, આપણે નીતિ અને અનીતિ વચ્ચે વિવેક કરી શકીએ છીએ, તોપણ બાળપણમાં તો આપણને જેવું શીખવવામાં આવે તેવું વર્તન આપણે રાખવું જોઇએ જ્યારે આપણે મોટા થઈશું ત્યારે કેટલાક કાર્ય નીતિમાન તથા કેટલાક અનીતિમાન કેમ છે તે વધારે સારી રીતે સમજી શકીશું અને કેટલીક સહેલી વાતો તો હમણાં પણ આપણે સમજી શકીએ છીએ

---

* "Morality is the mathematics of religion"

સવાલ—નીતિ પાળવાથી શો લાભ થાય છે ?

જવાબ—નીતિ પાળવાથી આપણી પોતાની, આપણા ધર્મની, આપણા દેશની તથા આપણી પ્રજાની ઉન્નતિ થઇ શકે છે જે પ્રજા નીતિથી ભ્રષ્ટ થાય છે તે અહીંઆ પણ દુખી થાય છે અને પુનર્જન્મમા વિશેષ દુખી થવાની એમ સમજવું

સવાલ—જગતનુ કલ્યાણ સાધી શકાય તેટલા માટે પવિત્ર મહાત્માઓએ કયા અતિસુગમ નિયમ આપ્યા છે ?

જવાબ—(૧) જે આપણને નહી ગમે તે બીજા પ્રત્યે પણ નહીં કરવું (૨) જે આપણને ગમતુ હોય તેવુ જ બીજા પ્રત્યે વર્ત્તન રાખવુ (૩) બીજાએ આપણ્ બૂડુ કર્યું તો પણ આપણે તેનુ ભલુ જ કરવુ જે કોઇ છોકરા કે છોકરી આ નિયમો પાળશે તે અવશ્ય નીતિમાન થશે

સવાલ—આ નિયમ બાબત વધુ સમજ પાડવી જરૂરી છે માટે પહેલો નિયમ સમજાવો

જવાબ—કોઇ આપણને મારે કે દુખ આપે તે આપણને ગમતુ નથી કોઈ આપણી નિદા કરે કે આપણને ગાળો ભાડે તો તે આપણને ગમતુ નથી ત્યારે પહેલા નિયમ પ્રમાણે આપણે કોઇને મારવુ કે દુખ આપવુ નહી, કોઇની નિદા કરવી નહીં, કોઇને ગાળો ભાડવી નહીં, કોઈનુ અપમાન કરવું નહીં અને કોઇની સાથે દગો કે લુચ્ચાઇ કરવી નહીં આ પ્રમાણે તમામ વાત જાણી લેવી

સવાલ—બીજો નિયમ સમજાવો.

જવાબ—બીજા આપણને સુખ આપે, મીઠા વચન કહે અને આપણી સઘાતે માયાળુપણાથી વર્તે તો આપણને તે

ગમે છે, એટલે બીજા નિયમ પ્રમાણે બીજાને સુખ દેવુ, તેની સાથે મીઠા વચન બોલવા, તથા તેની સાથે માયાળુપણે વર્તવુ

સવાલ—ત્રીજો નિયમ સમજાવો

જવાબ—ત્રીજા નિયમ પ્રમાણે જ્યારે કોઇ આપણા તરફ ગુસ્સે થાય ત્યારે આપણે તેના તરફ ક્ષમા રાખવી અને નમ્રતાથી જવાબ આપવો તેમજ કોઇ આપણી સાથે નિર્દયતાથી વર્તે તો પણ આપણે તેની સાથે પ્રેમભાવથી વર્તવુ. આ રીતે તમામ બાબતો વિષે સમજી લેવુ ટૂકામા કહીએ તો એમજ કહેવાનુ છે કે દોષનો બદલો દોષથી ન લેવો પણ ગુણથી લેવો, એમ કર્યાથી જ આપણે નિર્દોષી રહી સામાને નિર્દોષી કરી શકીએ ક્રોધીની સામે ક્રોધી થવાથી બેવડો ક્રોધ વધે છે, માટે ભૂડાની સાથે પણ ભલા થઇ વર્તવુ એમા જ અરેખરી મોટાઇ છે

સવાલ—ઉપરના ત્રણે નિયમો પ્રમાણે ફક્ત મનુષ્યની સાથે જ પ્રેમભાવ રાખવો કે કેમ ?

જવાબ—ના આ જગત્માના તમામ પ્રાણીઓ તરફ એ જ ત્રણ નિયમો પ્રમાણે વર્તવુ

સવાલ—આ ત્રણે નિયમો પ્રમાણે વર્તવુ બહુ કઠણ છે અગર કે નહિ ?

જવાબ—નીતિએ વર્તવુ એ ખરુ તપાસીએ તો સુગમ કામ છે અને અનીતિએ વતવુ એ જ મુશ્કેલ કામ છે, પરતુ જ્યારે માણસ કામ ક્રોધના વિકારોને વશ થઇ વિવેકહીન બની રહે છે ત્યારે તેને નીતિના નિયમે ચાલવું દુષ્કર લાગે છે અને અનીતિ સહેલી લાગે છે, માટે નીતિને પાળવા અર્થે અતરની શુદ્ધતા તરફ વહેવાની ખાસ જરૂર છે

સવાલ—માબાપ સાથે આપણે શી રીતે વર્તવુ જોઇએ ?*

જવાબ—માબાપની આજ્ઞામા રહેવુ, તેમની બનતી સેવા કરવી, તથા તેમને રાજી રાખવા તત્પર રહેવુ અને તેમના સાથે કયારે ય પણ કકાસ કરી તેમનુ દિલ દુભવવુ નહિ

સવાલ—વડીલો તરફ આપણે શી રીતે વર્તવુ જોઇએ ?

જવાબ—તેઓ જાણે આપણા મા બાપ જ હોય તેમ તેમની સાથે નમ્રતાથી વર્તવું અને તેમના તરફ પૂજ્યભાવ* રાખવો

સવાલ—ભાઈઓ તથા બેનો સાથે શી રીતે વર્તવુ જોઇએ ?

જવાબ—ભાઇઓએ અરસપરસ પૂર્ણ પ્રીતિ અને પૂરતી પ્રમાણિકતા રાખવી અરસ્પરસમા વાદવિવાદ, તકરાર કઠોર વચન કે કઠોર વર્તન કરી કુસપના બી રોપવા નહિ મોટા ભાઇ કે બેનની આજ્ઞા નાનાએ માનવી†

સવાલ—સાથીઓ સાથે તથા મિત્રો સાથે શી રીતે વર્તવું ?

જવાબ—તેમના તરફ માયાળુ તથા પ્રમાણિકપણે વર્તવુ

સવાલ—માબાપોએ પુત્રો તરફ કેવી રીતે વર્તવુ ?

જવાબ—માબાપોએ બધા પુત્રો પર સરખી પ્રીતિ રાખવી તેમને દરેક હુકમ કરતા આનદી વાકય બોલવા, તેમને અપરાધોમાં યોગ્ય સમજ આપી ફરીથી તેમ ન થાય તેની સભાળ લેવી અને તેમને કેળવવા

સવાલ—ચાકરો તરફ કેવી રીતે વર્તવુ ?

---

* આ સ્થળે શિક્ષકોએ અમુક બાળક પિતા તરફ કેમ વર્ત્યો તેના દાખલા આપવા જોઇએ.

† શ્રી મહાવીરસ્વામીની પોતાના મોટા ભાઈ નદીવર્ધનના તરફની રહેલી વગેરેનાં દષ્ટાંતો શિક્ષકોએ આપવા

જવાબ—ચાકરોને હલકા ગણી ધિક્કારવા નહિ, તેમના પર જુલમ ગુજારવો નહિ, તથા તેમની માદગીની અવસ્થા વગેરેમા ખબર લેવી

સવાલ—દીન અને દુખી જનો તરફ આપણી શી ફરજ છે?

જવાબ—તેવા જનોના દુખો જે રસ્તે ઓછા થાય તે રસ્તે તેમને ચડાવવા જોઇએ, તેમને આપણે બની શકે તેટલી મદદ કરવી જોઇએ ટૂકામા કહીએ તો સમર્થ માણસે અસમર્થ માણસનુ રક્ષણ કરવામા અને તેઓને ઊચે ચડાવવામા પોતાના બળનો ઉપયોગ કરવો જોઇએ

સવાલ—પાડોશીઓ તરફ આપણી શી ફરજ છે?

જવાબ—આપણા પાડોશીઓ સાથે પ્રેમાળ થઇ રહેવું તેમને સુખ દુખ થતા તેમની સાથે ભાગ લઇ તેમને સારી સલાહ આપવી નજીવા વાધા ઊભા કરી કજીઆ-કકાસ કરવા નહિ

સવાલ—પતિએ સ્ત્રી તરફ કેવી રીતે વર્તવુ જોઇએ?

જવાબ—પતિએ સ્ત્રીને દાસી તરીકે નહિ ગણવી જોઇએ તેની તરફ પૂર્ણ વફાદાર રહેવુ જોઇએ તેની સાથે કઠોર વર્તણુક કદાપિ નહિ રાખવી જોઇએ. અને દરેક કામમાં તેમણે અરસપરસ સલાહથી રહેવુ જોઇએ જેમ સ્ત્રીને પતિવ્રતા થવાની જરૂર છે તેમજ પુરુષને પત્નીવ્રતે રહેવાની નીતિ પાળવી જોઇએ નીતિની નજરે જોતા પુરુષ અને સ્ત્રી એ બંનેમા પૂર્ણ પ્રેમ અને પૂરતી વફાદારી હોવી જોઇએ

સવાલ—સ્ત્રીઓએ પતિ તરફ કેવી રીતે વર્તવુ જોઇએ?

જવાબ—પતિ પ્રત્યે સ્ત્રીએ પૂજ્યભાવ રાખવો જોઇએ

પતિના હુકમને માન્ય રાખવો જોઇએ, પતિના સુખે સુખી અને દુખે દુખી થવુ જોઇએ, એમ પતિવ્રતા ધર્મ આચરવો જોઇએ

સવાલ—જાનવરો તરફ આપણી શી ફરજ છે?

જવાબ—જાનવરોને આપણે મારવા નહિ તેઓ આપણા કબજામા હોય તો તેમની ખાવાપીવા સબધી સભાળ લેવી તેમના બચ્ચા થાય તો તે ઉછેરી મોટાં થાય તેમ સભાળ રાખવી અને જનાવરના ગજા કરતા વધુ કામ તેની પાસેથી લેવરાવવુ નહીં.

સવાલ—આપણા સાધર્મી ભાઇઓ તરફ આપણે કેમ વર્ત્તવુ?

જવાબ—આપણા ધર્મપિતા શ્રીમહાવીર ભગવાન છે અને આપણે તો તેમના પુત્ર-પુત્રીઓ છીએ માટે આપણા સગા ભાઇબહેનો તરીકે તેમને ગણવા એટલુ જ નહિ પણ સસારના સગ પણ કરતા ધર્મસગપણ ભવોભવનુ હોવાથી આપણા ભાઇબહેનો કરતા તેઓને વધારે ચાહવા

સવાલ—આખા જનસમાજ તરફ આપણી શી ફરજ છે?

જવાબ—જનસમાજમાં સત્યનો પ્રકાશ અને શાતિ જળવાય તેવી ઇચ્છા હમેશા રાખવી જોઇએ અને આ ઇચ્છાને અનુસરી આપણે મન વચન અને કર્મથી આપણુ વર્ત્તન પવિત્ર રાખી જનસમાજને આનદકર્ત્તા થવુ જોઇએ

સવાલ—આપણા ધર્મ તરફ આપણી શી ફરજ છે?

જવાબ—આપણા ધર્મ પર પૂર્ણ ભાવ રાખી તેમા રહેલી ઉત્તમ શિક્ષાઓ મા ય રાખવી જોઇએ ધર્મની ખરી ખૂબીઓ શોધીને તેમને પ્રકાશમા લાવવી જોઇએ

સવાલ—આપણા દુશ્મનો તરફ આપણી શી ફરજ છે?

જવાબ—દુશ્મનોનુ પણ આપણે ભલુ ચહાવુ જોઇએ તેઓ આપણી સાથે સલાહ કરવા ઇચ્છે તો તેમને માફી આપવી જોઇએ અને તેમની નિંદા કે અદેખાઇથી દૂર રહેવું જોઇએ

સવાલ—આ ઉપરાત બીજી આપણી નીતિ સબધી શી શી ફરજો છે ?

જવાબ—આપણે હમેશા (૧) સાચુ બોલવુ, (૨) પ્રમાણિક રહેવું,(૩)સુશીલ થવું (૪)ઉદ્યોગી બનવુ (૫)વિનયનમ્ર થઇ વર્તવુ (૬) ગુણગ્રાહી થવુ,(૭)ધૈર્યવાન થવુ,(૮)પવિત્ર મન રાખવુ,(૯)સલાહ સપથી રહેવુ,(૧૦) ગભીર થવુ, (૧૧) ઉદાર થવુ,(૧૨) આનદી રહેવુ,(૧૩)સાવધાન થવુ,(૧૪)ચતુરતા મેળવવી,(૧૫) શૌર્યવાન થવુ અને (૧૬) ઉદ્યમી થવુ—એ નીતિની મુખ્ય શિક્ષાઓ છે. ટુંકામા કહીએ તો જેટલા સદ્ગુણો છે એટલા નીતિના પાઠ છે

સવાલ—જૈન ધર્મમા નીતિનુ પ્રતિપાદન શી રીતે કરેલુ છે ?

જવાબ—જૈન ધર્મમા નીતિને સામાન્ય ધર્મ તરીકે જણાવેલ છે સામાન્ય ધર્મ એટલે કે સર્વે ધર્મોમા કબૂલ રખાયેલા સિદ્ધાત કે નીતિ

સવાલ—નીતિ અને ધર્મ એક છે કે જુદા ?

જવાબ—નીતિને કાયમ રાખી ધર્મ કઇક આપણને વધુ શ્રદ્ધા, વધુ જ્ઞાન અને વધુ શાતિ આપીને વધુ સુખ તરફ દોરે છે નીતિ પહેલુ પગથિયુ છે. ધર્મ તેની ઉપરનુ પગથિયુ છે

યાત્રાર્થે આવતા દરેક યાત્રાળુને
અગત્યની સૂચના

"અન્ય સ્થળે કરેલુ પાપ તીર્થસ્થાને વિવેકવડે છૂટે છે, પરતુ અવિવેકતાથી તીર્થસ્થાનમા કરેલુ પાપ વજ્રલેપ જેવુ નિકાચિત થાય છે"

૧ શત્રુજય, ગિરનાર, આબૂગઢ, સમેતશિખર કે પાવાપુરી, ચપાપુરી વિગેરે પવિત્ર સ્થળોની જાત્રા કરવાના રસિક ભાઈ-બહેનોએ કોમળ પરિણામ રાખીને જાત્રાનો લાભ લેવા આવતા બીજા જાત્રાળુઓની પણ યોગ્ય સગવડ સાચવવા ભૂલવુ નહિ

૨ આપણે જાતે થોડુ ઘણુ કષ્ટ (સકડાશ) સહન કરીને પણ સામાની સગવડ સાચવી લેવી, એ નિ સ્વાર્થ સેવાનો લાભ સુજ્ઞ ભાઈ-બહેનોએ જરૂર લેવો

૩ રેલ્વેમા, ગાડામાં તેમજ ધર્મશાળામા એ રીતે આપણે ઘણો લાભ ઉઠાવી શકીએ

૪ ઘરે મેમાન-પરોણાની સેવા—ચાકરી કરીએ તેથી અધિક સેવા-ચાકરી યાત્રિકોની કરવી ઘટે

૫ મુકામેથી યાત્રાર્થે નીકળ્યા ત્યાર પછીથી કોઈ પશુ (ઘોડા, બળદ પ્રમુખ)ને પણ ત્રાસ આપવો ન ઘટે ખુલ્લા અણવાણે પગે ચાલતા જાત્રા કરવાનુ ફળ ન વર્ણવી શકાય. એટલુ બધુ કહ્યું છે તે મોજશોખની ધૂનમા સુખશીલતાથી

મુખાવી દેવુ ન ઘટે, કારણ કે સમજીને દેહદમન કરવાનુ ભારે ફળ કહ્યું છે

૬ શરીરક્ષીણતાદિ ખાસ માંદગીના કારણ સિવાય ગર્ભ શ્રીમંતોને પણ છતી શક્તિએ જયણાથી ચાલીને જ તીર્થયાત્રા કરવી ઘટે આપણે કર્મથી હળવા થવા માટેજ જાત્રા કરવા આવીએ છીએ, ભારે થવાને નહિ જ, એમ સમજી જયણાનુ લક્ષ ભૂલવુ નહિ

૭ જીવિત સહુને વહાલુ છે તો તેની છતી શક્તિ ગોપવી, જાનવરોને મહાત્રાસ આપી જયણા રહિત જાત્રા માટે જવા આવવાનો અર્થ શો ? પ્રભુની આજ્ઞા સાચવીને જ જાત્રા કરી લેખે થાય છે

૮ સહુ સાથે મૈત્રી, દુખી પ્રત્યે દયા અને સદ્ગુણી પ્રત્યે પ્રમોદ તેમજ પાપી પ્રાણી પ્રત્યે અદ્વેષ (ઉપેક્ષા) ભાવના રાખવાથી જ કરવામા આવતી ધર્મકરણી સફળ થઇ શકે છે

૯ પવિત્ર તીર્થની યાત્રા કરવા જતા અને યાત્રા કર્યા પછી તો અવશ્ય અનીતિનો સર્વથા ત્યાગ જ કરવો જોઇએ તીર્થયાત્રાની સફળતા ત્યારે જ લેખી શકાય, અન્યથા નહી

૧૦ અનીતિવતનુ મન જ ધર્મકરણીમા ચોટી શકતુ નથી, અને મન વગરની બહારના દેખાવ પૂરતી કરણી સારુ ફળ આપી શકતી નથી, તેથી જ યાત્રિકોએ દયા, સત્ય પ્રમાણિકતા વિગેરે સાચવવા પૂરતી કાળજી રાખવી

૧૧ પ્રભુના આજ્ઞા-વચનોને સંપૂર્ણપણે પાળવા

૧૨ નિર્મળ તત્ત્વશ્રદ્ધા અને બોધ સહિત સદ્વર્તનવડે જ સ્વકલ્યાણ સાધી શકાય પોતે હિત માર્ગને દ્રઢતાથી સેવનાર અન્યનુ પણ હિત કરી શકે છે

૧૩ યોગ્યતા મેળવ્યા વગર વસ્તુધર્મની પ્રગતિ થઇ શકતી નથી તેથી ઉત્તમ પ્રકારની ક્ષમા, નમ્રતા, સરલતા, સંતોષ અને ઉદારતાદિકવડે સુયોગ્યતા મેળવવા ચૂકવુ નહિ રૂડી યોગ્યતા પામેલો જીવ ચિંતામણિ રત્ન જેવો ધર્મ સ્હેજે પામી શકે છે

૧૪ કોઇ જાતનુ દુર્વ્યસન પવિત્ર તીર્થને ભેટી જરૂર દૂર કરી દેવુ પવિત્ર તીર્થને ભેટી તપ-જપ-જ્ઞાન-ધ્યાન-વ્રત-પચ્ચખાણ કરવાનુ વ્યસન તો જરૂર કાયમ રાખવુ

૧૫ તીર્થમાં જંગમ તીર્થરૂપ સદ્ગુણી સંત-મહાત્માદિકનો સમાગમ કરી દોષ માન દૂર કરવા તેમની સ્વાર્થ વગરની હિતશિક્ષાને જરૂર અનુસરવુ

૧૬ મન, વચન અને કાયાથી સઘળી શુદ્ધિ સાચવી, સહુનુ શ્રેય થાય એવુ આપણી આસપાસ શુદ્ધ વાતાવરણ બનાવી દેવુ જેથી શીઘ્ર સ્વ-પરકલ્યાણની સિદ્ધિ થાય

૧૭ શત્રુંજય તીર્થરાજ જેવા સર્વોત્તમ સ્થાનમા બીજી ખટપટ તજી શાંતિથી રહેનાર સ્વહિત સાધી શકે છે અંતરલક્ષથી જયણા (જીવદયા) સહિત પગપાળે એક પણ યાત્રા જેવી લાભદાયી થાય છે તેવી જયણા રહિત ઉપયોગશૂન્યપણે અનેક યાત્રાઓ પણ લાભદાયક થઇ શકતી નથી, તેથી થોડી કે ઘણી યાત્રા કરવા ઇચ્છતા સહુએ જરૂર જયણા સાચવવી

૧૮ જયણાપૂર્વક સાતે શુદ્ધિ સાચવીને યાત્રાર્થે જતા, વિકથાદિક પ્રમાદ સેવવો નહિ વિકથાથી તો પોતાનુ તથા પરનુ પણ બગાડે છે તેથી હૃદયમા શ્રી ગિરિરાજના ગુણનુ સ્મરણ કરતા કરતા વધતા શુભ પરિણામ ઉપર ચડવુ

૧૯ ધર્મનુ મૂળ વિનય હોવાથી નમ્રતા રાખી ચાલવુ યાત્રાર્થે જતા દેહનુ દમન કરવુ ખાસ મોટી આદરી વિગેરે

ગાડી ઠોળી કરી તેમા બેસીને જવા કરતા ખુલ્લા પગે ચાલીને જ, બીજા કોઇને તકલીફ આપ્યા સિવાય યાત્રા કરવી પ્રભુપૂજા, ચૈત્યવદનાદિક વખતે પણ વિનય ગુણ વિસરી જવો નહિ સદ્દગુણી સાધુ સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા વિગેરેનુ યથાયોગ્ય માન સાચવવુ

૨૦ તીર્થજળ પવિત્ર હોવાથી તેને ઉષ્ણ કરી કે કરાવી સ્નાન કરવા કરતા તે શુદ્ધ જળથી જ જયણાપૂર્વક સ્નાન કરી પ્રભુ-પૂજનમા પ્રવૃત્ત થવુ યુક્ત-સપ્રમાણ છે

૨૧ યાત્રા-પૂજાદિમા ભાઇઓએ તેમજ બહેનોએ બરાબર પોતપોતાની મર્યાદા સાચવવાની સભાળ રાખવી એક જ સ્થળે પૂજન વિગેરે કરતા મર્યાદા જળવાય નહિ તો બીજા સ્થળે ભાવ સહિત પ્રભુભક્તિ કરી લેવી યુક્ત લેખાય

૨૨ ડુગરપૂજા કરવા જતા માર્ગમાં જ પગથિયા ઉપર પુંપાદિક ચઢાવવા કરતા ખાસ નિયમિત સ્થળોએ કે ડુગરમાંની કોઇ અલાયદી શિલા ઉપર પુષ્પાદિક ચઢાવવા યુક્ત છે તેવે પ્રસગે નજરે પડતી અશુચિ વિગેરે આશાતના દૂર કરવા-કરાવવા પૂરતુ લક્ષ રાખવુ

૨૩ સ્નાન કરતી વખતે પહેરવાનુ વસ્ત્ર પોતપોતાનું અલાયદું રાખવુ તેમજ તેવા વસ્ત્રથી ભીનુ અગ નહિ લુછતા, અલાયદા અગુછા (ટુવાલ) વિગેરેથી જ શરીર સાફ કરવુ એમ કરવાથી શરીરની આરોગ્યતા જળવાશે અને થતી આશાતના પણ દૂર થઇ શકશે આ બાબત સબધી સમજુ ભાઇ-બહેનોએ ઉપેક્ષા કરવી નહિ

૨૪ પ્રભુ પાસે ધરવા માટે ફળ, ફૂલ વિગેરે જે ઉત્તમ દ્રવ્ય લઇ જવાનાં હોય તે જેમ તેમ અનાદરથી લઇ જવા નહિ

કેટલાક મુગ્ધ યાત્રાળુઓ શ્રીફળને ચોટલીથી ઝાલી લઇ જતા જોવામા આવે છે તે રીતિ અનુચિત છે શ્રીફળ આદિક આદર સહિત બે હાથમાં અથવા થાળ પ્રમુખમા રાખીને જ લઇ જવુ ઉચિત છે

૨૫ યાત્રાર્થે જતા ઉપર માગ મા કોઇ પણ પ્રકારે અશુચિ પ્રમુખ આશાતના આપણાથી ન થાય એવી સભાળ રાખવી

૨૬ યથાશક્તિ પોરિસી પ્રમુખનુ પચ્ચખ્ખાણ કરીને જ ઉપર ચડવુ, કેમકે અત્રે કરેલુ નાનુ પણ પચ્ચખ્ખાણુ મહાન લાભ આપે છે

૨૭ આ ક્ષેત્રમા હરેક રીતે સીદાતા સાધર્મી ભાઇઓને વિવેક સહિત સહાય આપી ધર્મમાર્ગમા જોડવા પ્રયત્ન કરવો

૨૮. દેહ ઉપરની માયા ઓછી કરી, સુખશીનપણુ તજીને અહી સ્વશક્તિ અનુસાર દાન, શીલ, તપ અને ભાવરૂપ ધર્મનુ સારી રીતે સેવન કરવું આ પુણ્યક્ષેત્રમા વિવેકથી કરેલી ધર્મકરણી મહાલાભકારી થાય છે

૨૯ પ્રતિદિન બનતા સુધી જયણાપૂર્વક (જીવની વિરાધના ન થાય તેવી સભાળથી) એક જ યાત્રા કરવી મ્હોટા પર્વ દિવસે બીજી યાત્રા કરવા ઇચ્છા થાય તો તે બહુ સ્થિરતાથી જયણાપૂર્વક વિધિયુક્ત જ કરવી

૩૦ કેટલાક અણસમજુ ભાઇઓ દેરાસર કે દેરી વિગેરેની ભીતો ઉપર પેન્સીલ કે કોયલાવની પોતાના નામ લખી કે ગમે તેવા ચિત્ર કાઢીને ભીતોને કાળી કરી આશાતના કરે છે આની રીતે પોતાનું નામ અમર કરવાને ઇચ્છતા મુગ્ધજનો પોતાના નામ ઉપર તીર્થની આશાતનારૂપ મશીનો કુચડો ફેરવે છે, તેથી સમજુ માણસોએ તેમ નહિ કરતા તેવુ કરનાર શખ્સોને પણ સમજુતી આપવા પ્રયત્ન કરવો

૩૧ કેટલાક યાત્રાળુઓ બહુ અંધારામાં વહેલો યાત્રાર્થે જાય છે તેમ નહીં જતાં, સારી રીતે અજવાળું થયા બાદ જયણા સહિત પગે ચાલીને યાત્રા કરવી

૩૨ કેટલાક યાત્રાળુઓ ખાસ કારણ વગર ડોળી કરે છે તેથી તેમના નિમિત્તે ડોળીવાળાઓ ડુંગર ઉપર કેટલીક જાતની આશાતના કરે છે તે સંબંધી વિચાર કરી, સમજુ માણસોએ તેવી અવિધિ આશાતના તજીને જ બનતા સુધી યાત્રાનો લાભ લેવો, ગતાનુગતિકતા તો ન જ કરવી.

૩૩ યાત્રાર્થે આવેલા ભાઇ-બહેનોએ પ્રભુપૂજા, ગુરુવંદન, સત્વાનુકંપા (પ્રાણીદયા) સુપાત્રદાન, ગુણાનુરાગ અને શાસ્ત્રશ્રવણરૂપ પોતાના નિત્યકૃત્ય વિસારી નહિ દેતા તે નિયમસર સેવવા

૩૪ અહીં સદા સાધર્મિક જનોની બની શકે તેટલી સેવા-ભક્તિવડે આરાધના કરવી, પરંતુ તેની કોઇ રીતે વિરાધના તો ન જ કરવી

૩૫ 'તીર્થભક્તિ માટે જેટલું તન મન, ધનથી કરાય તેટલું ઓછું જ છે' એમ સમજી જે કંઇ યથાશક્તિ કરવામાં આવે તેનો ગર્વ કરવો નહિ, પણ પૂર્વ મહાપુરુષોના દૃષ્ટાંત લઈ સ્વલઘુતા જ ભાવવાનું લક્ષ રાખવું

૩૬ અને પ્રાયઃ કોઇપણ જાતના પાપમાં પ્રવૃત્તિ ન થાય તેવી કાળજી રાખવી કોઇપણ નબળી સંગતથી અલગ રહેવું સર્વ જીવને આપણા આત્મા સમાન લેખી શુદ્ધ દયાની લાગણી રાખવી અને પરિણામની વિશુદ્ધિ કરવી

૩૭ કોઈને કર્કશ-કઠોર કે મર્મ વચન કહેવું નહિ મિષ્ટ, પ્રિય અને હિત વચન જ વદવું ગમે તેવા પ્રસંગમાં પણ અહિતકારી અસત્ય અને અપ્રિય વચન ન જ બોલવું

૩૮ આપણી પ્રવૃત્તિ દેખી બીજા તેની અનુમોદના કરે અને તેનું અનુકરણ પણ કરે તેવી શાંત, નિર્મળ, પ્રમાણિક, નિષ્કપટ વૃત્તિ યાના પ્રસગે વિશેષે રાખવી ધર્મશાસનની પ્રભાવના કરવાનો એ સરળ રસ્તો છે

૩૯ કોઇપણ પ્રકારના દુર્વ્યસનથી અત્ર સહતર દૂર રહેવા જ પ્રયત્ન કરવો આવા પવિત્ર સ્થળે તો કેવળ ધર્મસેવનનું જ વ્યસન રાખવુ કે જેથી આપણુ એકાત હિત જ થાય

૪૦ દ્રકાણુમા તીર્થભક્તને છાજે તેવી જ ઉત્તમ રહેણી-કરણી અહીં રાખવી

૪૧ કોઇ રીતે અનીતિ કે અન્યાયને ઉત્તેજન મળે તેમ નહિ કરતા ન્યાય-નીતિને જ ઉત્તેજન મળે તેમ હરેક પ્રસગે જાતે કામ કરવુ અને બીજા પાસે કરાવવા લક્ષ રાખવુ

વિશ્વવંદ્ય થવાને લાયક કેમ બનાય ?

' લઘુતામે પ્રભુતા વસે, પ્રભુતાથી પ્રભુ દૂર '
' નમે તે પ્રભુને ગમે '

વદન પ્રસાદસદન, સદય હૃદય સુધામધુરવાચ ।
કરણ પરોપકરણ, યેષા કેષા ન ત વદ્યા ?

ભાવાર્થ–જેમનુ મુખ સદા પ્રસન્ન-આનદિત રહ્યા કરે, જેમનુ હૃદય દયાર્દ્ર-સદા દયાળીનુ રહે, જેમની વાણી અમૃત જેવી મીઠી-મધુર લાગે એવી પ્રિય અને હિતકારી વર્તતી હોય, તેમજ જેમની કાયા પરોપકારના કાર્યમા સદાય તત્પર રહે, તેવા પવિત્ર આત્માઓ કોને વદનિક ન થાય ? અર્થાત્ એવા ઉત્તમ જનો સહુ કોઇને વદનિક-પૂજનીય થાય જ એમા કઇ આશ્ચર્ય નથી

લક્ષમા રાખવા યોગ્ય સાદો ઉપદેશ

" નમે છે આંબા આમલી, નમે છે દાડમ દ્રાક્ષ,
એરડ બીચારો શુ નમે ? જેની ઓછી શાખ "

ભાવાર્થ–આબા, આમલી, દાડમ-દ્રાક્ષ જેવા ઉત્તમ ઝાડો નમે છે, ફળસપત્તિ વખતે તેઓ લચી પડે છે, પણ એરડ અને તાડ જેવા હલકા વૃક્ષો તો અક્કડ જ રહે છે લગારે નમતા નથી. તેવી રીતે દુનિયામા શીલસતોષાદિક ઉત્તમ

ગુણોથી અલંકૃત થયેલા સજ્જનો સદાય સાહાય્ય રાખે છે; નમ્રતા ધારે છે અને પરોપકાર સાધે છે ત્યારે કુશીલતાદિક દુર્ગુણોથી વાસિત થયેલા હલકા લોકો અક્કડ રહે છે સજ્જનો સાથે દ્વેષ રાખે છે અને અધિકાર મળતા અનર્થ પણ કરે છે, યતઃ–

> "नमन्ति सफला वृक्षा, नमन्ति सज्जना जनाः।
> मूर्खाश्च शुष्ककाष्ठ च, न नमंति कदाचन ॥"

ભાવાર્થ–જ્યારે સુકા કાષ્ઠ જેવા અક્કડબાજ અજ્ઞજનો કદાપિ નમતા નથી ત્યારે ફળથી લચી પડતા ઉત્તમ વૃક્ષોની પેઠે સદ્દગુણશાળી સજ્જનો સદા-સર્વદા નમ્રતા રાખે છે અને પરદુઃખભંજક બની નિજ જન્મ સફળ કરે છે, કેમકે 'परोपकाराय सतां विभूतय'

જૈન કોમના સત્યહિતની ખાતર ખાસ નિર્માણ કરેલી

સમયોચિત બહુ અગત્યની સૂચનાઓ :

૧ સુજ્ઞ ભાઈ-બહેનો ! દરેક મંગળ પ્રસંગે વિદેશી ભ્રષ્ટ વસ્તુઓ વાપરવાથી આપણે કાયમ પરહેજ (દૂર) રહેવું અને સ્વદેશી પવિત્ર વસ્તુઓનો જ વિવેકથી ઉપયોગ કરવો-કરાવવો

૨. આપણા પવિત્ર તીર્થોની સેવા-રક્ષા અર્થે આપણાથી બને તેટલો સ્વાર્થત્યાગ કરવો, આત્મભોગ આપવા તૈયાર-તત્પર રહેવું

૩ કોઇ પણ જાતના કુવ્યસનથી સદંતર દૂર રહેવું અને આપણી આસપાસના સ્વજનાદિને એથી દૂર રહેવા પ્રીતિભરી પ્રેરણા કર્યા કરવી

૪ શાન્તરસથી ભરેલી જિનપ્રતિમાને જિનેશ્વર તુલ્ય લેખી, આપણે પણ તેવા જ શાન્ત-અવિકારી થવા તેમની પૂજા-અર્ચાદિક પ્રેમથી કરવા-કરાવવા બનતું લક્ષ રાખવું

૫ આત્મશાન્તિને આપનારી જિનવાણીનો લાભ લેવા, પ્રતિદિન થોડો ઘણો વખત પ્રેમપૂર્વક પ્રમાદ રહિતપણે કાઢવા પ્રયત્ન સેવવો

૬ જૈન તરીકે આપણું કર્તવ્ય શું શું છે ? તે સારી રીતે જાણી તે પ્રમાણે લક્ષ રાખીને આચરવા યથાશક્તિ ઉદ્યમ કર્યા કરવો

૭ શરીર નિરોગી હોય તો જ ધર્મસાધન રૂડી રીતે થઈ શકે માટે શરીરઆરોગ્ય સાચવવા સહુએ પૂરતી સંભાળ રાખવી વળી બાળલગ્ન, વૃદ્ધવિવાહ, પરસ્ત્રી તથા વેશ્યાગમન, માદક આહાર, કુપથ્ય સેવન અને કુદરત વિરુદ્ધ વર્તનથી

ગુણોથી અલંકૃત થયેલા સજ્જનો સદાય સાદાઇ રાખે છે, નમ્રતા ધારે છે અને પરોપકાર સાધે છે ત્યારે કુશીલતા દિક દુર્ગુણોથી વાસિત થયેલા હલકા લોકો અક્કડ રહે છે સજ્જનો સાથે દ્વેષ રાખે છે અને અધિકાર મળતા અનર્થ પણ કરે છે, યત -

> "नमन्ति सरका वृक्षा, नमन्ति सज्जना जना ।
> मूर्खाश्च शुष्ककाष्ठ च, न नमन्ति कदाचन ॥"

ભાવાર્થ—જ્યારે સુકા કાષ્ઠ જેવા અક્કડબાજ અજ્ઞજનો કદાપિ નમતા નથી ત્યારે ફળથી લચી પડતા ઉત્તમ વૃક્ષોની પેઠે સદ્‌ગુણશાળી સજ્જનો સદા-સર્વદા નમ્રતા રાખે છે અને પરદુઃખભંજક બની નિજ જન્મ સફળ કરે છે, કેમકે 'परोपकाराय सतां विभूतय '

નાહક વીર્યનો વિનાશ કરવાવડે શરીર કમજોર થઈ જાય છે, એમ સમજી ઉક્ત અનાચરણોથી સહુએ સદંતર દૂર રહેવા લક્ષ રાખવુ તેની ઉપેક્ષા કરવી નહી

૮ આવકના પ્રમાણમાં જ ખર્ચ રાખવુ અને બિનજરૂરી ખર્ચ કમી કરી બચેલા નાણાનો સદુપયોગ કરવા-કરાવવા પૂરતુ લક્ષ્ય જાતે રાખવુ અને સ્વજનો પાસે રખાવવુ

૯ શુભ-ધર્માદા ખાતે ખર્ચવા કાઢેલી રકમ વગરવિલબે વિવેકથી ખર્ચી દેવી, કારણ કે સદાકાળ સહુના સરખા શુભ પરિણામ ટકી રહેતા નથી, વળી લક્ષ્મી પણ આજે છે અને કાલે નથી માટે કાલે કરવુ હોય તે આજે જ કરવુ

૧૦ જ્ઞાનદાન સમાન કોઈ ઉત્તમ દાન નથી એમ સમજી સહુએ એ કાર્યમા યથાશક્તિ મદદ કરવી અને તત્ત્વજ્ઞાનનો ફેલાવો થાય તેવો પ્રબધ કરવો, કેમકે શાસન ઉન્નતિનો આધાર તત્ત્વજ્ઞાન ઉપર અવલબી રહેલો છે

૧૧ આપણા જૈન ભાઈ-બહેનોની અત્યારે ઘણા ભાગે કળાકૌશલ્યની ખામીથી, પ્રમાદ આચરણથી, અગમચેતીપણાના અભાવથી અને નાતવરા વિગેરેમા નકામા ખર્ચ કરવાની કુટેવથી જે દુ ખભરી હાલત થવા પામી છે તે જલ્દી દૂર થાય તેવી તાલીમ (કેળવણી) દેશકાળને અનુસારે ઉછરતી પ્રજાને આપવા દરેક યોગ્ય સ્થળે ગોઠવણ કરવાની હવે ખાસ જરૂર છે

૧૨ વીતરાગ પ્રભુનો પવિત્ર ઉપદેશ આખી આલમને ઉપકારક થઇ શકે એવો હોવાથી તેનો જેમ અધિક પ્રસાર થવા પામે તેમ સહુએ પ્રયત્ન કરવો. જગદ્ગુરુ જિનેશ્વર ભગવાને ફરમાવેલી દશ શિક્ષાનુ રહસ્ય એ છે કે—

(૧) શાસનરસિક જનોએ સહુ કોઈ જીવોનુ ભલુ કરવા કરા-

વવા બનતી કાળજી રાખવી અને ઉદાર દિલથી આત્મ-
ભોગ આપવો

(૨) મદ, માન કે અહંકાર તજી, શાણું, ભલમનસાઈ અને
નમ્રતા રાખી સહુ સાથે હળીમળીને રહેવું અને ગુણી-
જનોનો અધિક આદર કરવો, તેમના પવિત્ર સમાગમમાં
આવી સદ્‌બોધ મેળવવો અને તે પ્રમાણે સહુએ ચીવટ
રાખીને સદ્‌વર્તન સેવવું

(૩) માયા-કપટ તજી સરલતા આદરી, મન, વચન અને કાયાની
શુદ્ધિથી સ્વપરહિતરૂપ થાય તેવાં શુભ કાર્ય કરવાં-કરાવવાં

(૪) લોભ-તૃષ્ણા તજી સંતોષવૃત્તિ ધારીને બની શકે તેટલાં
પરમાર્થભર્યાં કામ નિઃસ્વાર્થપણે કરવાં અને કરાવવાં

(૫) કુવાસના તજી, ઇચ્છાનિરોધ વડે નિજ દેહદમન કરી,
પવિત્ર જ્ઞાનધ્યાન યોગે [illegible] હિતપણે સ્વ-આત્મ-
સુવર્ણ શુદ્ધ કરવું

(૬) ઇન્દ્રિય, વિષય અને કષાયને [illegible] પવિત્રપણે યથા-
શક્ત વ્રત-નિયમો પાળવા [illegible] પ્રયત્નશીલ થવું

(૭) સત્યનું સાચું સ્વરૂપ સમજી [illegible], પથ્ય અને તથ્ય
એવું (હિત, મિત અને [illegible]) [illegible] પ્રસંગ પામીને
ડહાપણથી બોલવું

(૮) અંતઃકરણ સાફ રાખી વ્યવહારશુદ્ધિ [illegible] વવી ન્યાય નીતિ
અને પ્રમાણિકપણું સારી રીતે [illegible]

(૯) પર આશા-પરાધીનતા તજી નિઃ[illegible] રાખીને ચાલવું,
એકાન્ત આત્મહિત કરી લેવાને [illegible] અને નિઃસ્પૃહતા ધારી

(૧૦) બ્રહ્મચર્ય યુક્ત પવિત્ર આચાર [illegible] જમાળ થઈ રહેવું
યથાતથયોગે સહજ સ્વાભાવિક [illegible] લેરી આત્મ[illegible]
[illegible] સુખનો [illegible]

કરવો, ઇયળ-ભમરીના દષ્ટાંતે પરમાત્મચિન્તવનવડે તેની સાથે એકતા કરી સ્વરૂપમગ્ન થવુ

૧૩ કલેશ, કુસ પ, વેર, વિરોધ, ઈર્ષા, અદેખાઇ, નિંદા, ચુગલી વિગેરે વિકારોને મહાદુઃખદાયક જાણી સહુએ અવશ્ય પરિહરવા

૧૪ કુસગથી આદરી દીધેલા ખોટા રીતરિવાજોને હાનિ કર્ત્તા જાણી દૂર કરવા-કરાવવા પૂરતુ લક્ષ્ય રાખવુ

૧૫ કોઇ રીતે સીદાતા (દુ ખી થતા) સાધર્મીજનોને સારી રીતે સહાય આપી અપાવીને ઠેકાણે પાડવા સદા લક્ષ્ય રાખવું

૧૬ માતા, પિતા, સ્વામી અને ગુરુમહારાજનો આપણા ઉપર થયેલો અનહદ ઉપગાર સભારી, કાયમ સ્મરણમા રાખી તેમનુ હિત કરવાની સોનેરી તક મળે ત્યારે તે ગુમાવવી નહિ દ્રવ્યથી અને ભાવથી બની શકે તેટલી તેમની સેવા, ભક્તિ જરૂર કરવી

૧૭ કોઇએ કઇ કસુર કરેલી જાણી તેનો તિરસ્કાર કરવાને બદલે તેની ભૂલ શાતિથી સમજાવી સુધરાવવી વધારે હિતકારી છે

૧૮ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવને નિજ લક્ષમા રાખી જ્ઞતાથી ઉચિત પ્રવૃત્તિ કરનાર સુખે સ્વપરહિત સાધી શકે છે

સૌ કોઇ આ અમૂલ્ય સૂચનાઓનો અમલ કરશે તો તેઓ અલ્પ સમયમાં અને અલ્પ પ્રયાસે અમૂલ્ય લાભ મેળવી શકશે એમ ઇચ્છી, પ્રાર્થી નિજ આશય દાખવીને વિરમુ છુ સ ક વિ.

जैन दर्शन में
तत्त्व-मीमांसा